

2016 ж. қазан, №4 (44)
Журнал 2005 ж. қантардан бастап шығады
Жылына төрт рет шығады

Құрылтайшы: Қостанай мемлекеттік педагогикалық институт

Бас редактор: Әбіл Е.А.,
тарих ғылымдарының докторы, профессор

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Баймырзаев К.М., география ғылымдарының докторы, Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті

Бережнова Е.В., педагогика ғылымдарының докторы, ММХҚИ, Ресей

Амирова Б.А., психология ғылымдарының докторы, Е.А. Букетов атын. ҚарМУ, Қазақстан

Елагина В.С., педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ЧелМПУ, Ресей

Рудик Г.А., педагогика ғылымдарының докторы, профессор, PhD д-ы, «Шекарасыз заманауи білім беру» орталығының директоры, Монреаль қ., Канада

Жаксылыкова К.Б., педагогикалық ғылымдар докторы, Қ. Сәтпаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университетінің профессоры

Кульгильдинова Т.А., педагогикалық ғылымдар докторы, Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ-нің профессоры

Катицнер Т., Батыс Вирджиния Университетінің профессоры, PhD докторы, АҚШ

Кайе Ж., философия ғылымдарының докторы, Виа Домисия Университетінің профессоры, Перпиньян қ., Франция

А. Күзембайұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚМПИ

Брагина Т.М., биология ғылымдарының докторы, профессор, ҚМПИ

Важев В.В., химия ғылымдарының докторы, профессор, ҚМПИ

Куанышбаев С.Б., география ғылымдарының докторы, АМПИ

Сивохин И.П., педагогика ғылымдарының докторы, ҚМПИ

Ахметов Т.А., педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, ҚМПИ

Чаба Толгизи, Венгрияның Сегед Университеті экология кафедрасының ғылыми қызметкері

Нөмірдің жауапты редакторы:

Б.Ш. Баймұхамбетова, (PhD) философия докторы

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС

Федоров А.И., педагогика ғылымдарының кандидаты, Орал мемлекеттік дене шынықтыру университеті, Ресей

Утегенова Б.М., педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, ҚМПИ

Кудрицкая М.И., педагогика ғылымдарының кандидаты, ҚМПИ

Смаглий Т.И., педагогика ғылымдарының кандидаты, ҚМПИ

Брагин Е.А., биология ғылымдарының кандидаты, ҚМПИ

Демисенов Б.Н., физика-математика ғылымдарының кандидаты, ҚМПИ

Наурызбаева Э.К., тарих ғылымдарының кандидаты, ҚМПИ

Әлібек Т.К., тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, ҚМПИ

Есіркепова К.К., филология ғылымдарының кандидаты, доцент, ҚМПИ

Еслямов С.Г., техникалық ғылымдарының кандидаты, ҚМПИ

Тіркеу туралы куәлік №8786-Ж
Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігімен
19.11.2007 берілген.

Жазылу бойынша индексі 74081

Редакцияның мекен-жайы:
110000, Қостанай қ., Таран к., 118
(редакциялық-баспа бөлімі)
Тел. (7142) 53-34-71

№4 (44), октябрь 2016 г.
Издается с января 2005 года
Выходит 4 раза в год

Учредитель: *Костанайский государственный педагогический институт*

Главный редактор: *Абиль Е.А.*,
доктор исторических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Баймырзаев К.М., доктор географических наук, Жетысуский государственный университет имени И. Жансугурова

Бережнова Е.В., доктор педагогических наук, МГИМО, Россия

Амирова Б.А., доктор психологических наук, КарГУ им. Е.А. Букетова, Казахстан

Елагина В.С., доктор педагогических наук, профессор, ЧелГПУ, Россия

Рудик Г.А., доктор педагогических наук, профессор, д-р PhD, директор Центра Современной педагогики «Обучение без границ», г. Монреаль, Канада

Жаксылыкова К.Б., доктор педагогических наук, профессор Казахского национального исследовательского университета им. К. Сатпаева

Кульгильдинова Т.А., доктор пед. наук, профессор КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Катцнер Т., доктор PhD, профессор Университета Западной Вирджинии, США

Кайе Ж., доктор философских наук, профессор, Университет Виа Домисия,
г. Перпиньян, Франция

А. Кузембайұлы, доктор исторических наук, профессор, КГПИ

Брагина Т.М., доктор биологических наук, профессор, КГПИ

Важев В.В., доктор химических наук, профессор, КГПИ

Куанышбаев С.Б., доктор географических наук, АГПИ

Сивохин И.П., доктор педагогических наук, КГПИ

Ахметов Т.А., кандидат педагогических наук, доцент, КГПИ

Чаба Толгизи, научный сотрудник кафедры экологии, Университет Сегеда, Венгрия

Ответственный редактор номера:

Б.Ш. Баймухамбетова, доктор философии (PhD)

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Федоров А.И., кандидат педагогических наук, Урал. ГУ физической культуры, Россия

Утегенова Б.М., кандидат педагогических наук, доцент, КГПИ

Кудрицкая М.И., кандидат педагогических наук, КГПИ

Смаглий Т.И., кандидат педагогических наук, КГПИ

Брагин Е.А., кандидат биологических наук, КГПИ

Демисенов Б.Н., кандидат физико-математических наук, КГПИ

Наурызбаева Э.К., кандидат исторических наук, КГПИ

Алибек Т.К., кандидат исторических наук, доцент, КГПИ

Есиркепова К.К., кандидат филологических наук, доцент, КГПИ

Еслямов С.Г., кандидат технических наук, КГПИ

Свидетельство о регистрации № 8786-Ж
выдано Министерством культуры и информации Республики Казахстан
19 ноября 2007 года.
Подписной индекс 74081

Адрес редакции:

110000, г. Костанай, ул.Тарана, 118
(редакционно-издательский отдел)
Тел. (7142) 53-34-71

УДК 37(4/9)

ISRAELI EDUCATION MARKET

Awada Saleh
doctoral student,
Free International University
of Moldova,
Carmel College, Israel

Аннотация

Соңғы 50 жылдықта индустриализация үрдісінің нәтижесінде білім беру жүйесінің кәсіби құрылымы жетілдірілді, сонымен қатар, білікті, тәжірибелі, жоғары білімді жұмыс күшіне сұраныс артуда. Кәсіби иерархияның төмен деңгейлі қызметіне орналасу үшін білім деңгейі маңызды болды.

Индустриализациядан кейінгі қоғамда адамдар орта білім алады, болжам бойынша, орта білімнен жоғары білімді талап ететін мамандықтар артып келеді, арта береді де. Жоғары білімнің маңыздылығы артса да, жоғары білімнің қызметке ұласуы туралы зерттеулер аз. Бұл ұласу еңбек нарығындағы кәсіби жіне академиялық білім арасындағы қарама-қайшылық негізінде. Жоғары білім классификацияларын қолдану арқылы еңбек нарығының дамуын қарастыратын зерттеулер аз. Бұл мақалада біз жоғары білімнің маңызды екі аспектісі: берілетін дәреже түрі және зерттеу саласына тоқталамыз.

Аннотация

В последние 50 лет возросла роль улучшения профессиональной структуры в системе образования в результате процессов индустриализации и, в частности, вырос спрос на квалифицированную, опытную и высокообразованную рабочую силу. Одновременно с этим, уровень образования стал важным для трудоустройства и на нижнем уровне профессиональной иерархии.

Поскольку большинство людей в постиндустриальном обществе имеют среднее образование, то доля профессий, которые требуют образование выше среднего, выросла, и, согласно прогнозам, будет продолжать расти. Хотя важность высшего образования возросла, существует сравнительно мало исследований о переходе от получения высшего образования к работе. Этот переход, как правило, понимается как следствие противостояния между профессиональным и академическим образованием на рынке труда. Мало исследований рассматривают развитие влияния образования на рынке труда, используя детальную классификацию высшего образования. В этой статье мы сосредоточимся на двух важных аспектах высшего образования: вида полученной степени и области исследования.

Abstract

In the past 50 years participation in the education system has increased and the upgrading of the occupational structure as a result of industrialization processes has created, inter alia, a demand for a skilled, sophisticated and highly educated labor force). Concurrently, educational qualifications have become important step for employment at the bottom of the occupational hierarchy.

As most individuals in post-industrial societies attain secondary education, the proportion of occupations that require post-secondary education has grown, and is projected to continue growing. Although high-level credentials have become more important, there is relatively little research on the transition from higher education to work. This transition is usually conceptualized as labor market consequences of a very crude classification of vocational versus academic

tracks in higher (mainly secondary) education. There are little number of researches that have explored labor market consequences using a detailed classification of tertiary education. In this article, we focus on two important aspects of tertiary education: type of given degree and field of study.

Түйінді сөздер: орта білім, қамту, білікті түлек.

Ключевые слова: среднее образование, занятость, квалифицированный выпускник.

Keywords: secondary education, employment, qualified graduate.

1. Introduction.

Academic literature has long been interested in earnings management by companies. Many surveys have been published on this topic (Barnea et al., 1976; Imhoff, 1977; Ronen and Sadan, 1981, p. 474; Buckmaster, 1992, 1997; Healy and Wahlen, 1999; Dechow and Skinner, 2000; Fields et al., 2001; Stolowy and Breton, 2004). With major scandals around the world shaking investors' faith in published company accounts, the scale of the problem has recently come under the spotlight. Top executives have been found to manage their earnings aggressively, through accounting sleight-of-hand and corporate policies designed to improve their companies' apparent performance (Ding, Zhnag & Zhnag, 2007, pp. 223).

In the past 50 years participation in the education system has increased and the upgrading of the occupational structure as a result of industrialization processes has created, inter alia, a demand for a skilled, sophisticated and highly educated labor force (Murane & Levy, 1996; Shavit & Müller, 1998). Concurrently, educational qualifications have become important for employment at the bottom of the occupational hierarchy (Collins, 1971, p. 1003), (Katz-Gerro & Yaish, 2003, pp. 571).

As most individuals in post-industrial societies attain secondary education, the proportion of occupations that require post-secondary education has grown, and is projected to continue growing. Although high-level credentials have become more important, there is relatively little research on the transition from higher education to work. This transition is usually conceptualized as labor market consequences of a very crude classification of vocational versus academic tracks in higher (mainly secondary) education (cf. Shavit & Müller, 1998). Little research has explored labor market consequences using a detailed classification of tertiary education. In this paper, we focus on two important aspects of tertiary education: type of degree attained and field of study (Katz-Gerro & Yaish, 2003, pp. 571).

The increasing demand for a skilled and highly educated labor force resulted, among other things, in policies that aimed to elevate the overall educational level in the population (cf. Shavit & Müller, 1998). An important aspect of the expansion of education systems is the growing tendency of these systems to become horizontally stratified. For example, the introduction of vocational tracks in secondary education parallel to the existing academic track made it possible for previously excluded groups to attain secondary education (cf. Shavit & Kraus, 1990). More relevant to the current study, though, is the high degree of differentiation and specialization in tertiary education. It has been previously shown that the distribution of individuals across the different fields of study within tertiary education is uneven. Most notable is the very high and persistent level of sex segregation in tertiary education, where men and women occupy different—sex-typical—fields of study (cf. Jacobs, 1995; Jonsson, 1999). This is in spite of the equalization, in most modern societies, between men and women in the overall level of educational attainment (cf. Shavit & Blossfeld, 1993). The high level of sex segregation in tertiary education is then carried over into the labor market. It is well documented in the sociological and economic literatures that the characteristics of sex-typical occupations are distinct. Compared to occupations that are dominated by men, occupations dominated by women tend to have lower rates of pay, are less likely to offer fringe benefits and to afford opportunities for training, promotion or the exercise of authority (cf. Reskin, 1993, p. 242). The literature has also documented men's advantage over women in female-dominated occupations. The gender income gap is higher in female-dominated occupations than in male-dominated occupations

(Williams, 1995; Morgan, 1998), while men in female-dominated occupations tend to occupy top managerial positions (Schreiber, 1979; Williams, 1989, 1995), (Katz-Gerro & Yaish, 2003, pp. 571-572).

The labor market outcomes mentioned above (i.e. the dependent variables) are determined by three main factors: social origin, educational history, and labor force activities. We represent these factors by a series of independent variables. Social origin measures are represented by three variables: Father's Education includes five categories: primary education or less, secondary vocational education, secondary academic education, post-secondary education, and university degree. We construct five dummy variables from these categories and contrast the first four with the last one. We also use father's education as a proxy for father's occupational prestige since the latter is not available. Ethnicity is measured on the basis of the respondents' and their fathers' country of birth: European-American origin and Israeli origin (Ashkenazi) contrasted with Asian-African origin (Mizrahi). We can see in Table I that the majority of respondents are from Ashkenazi origin (90%). It is well documented that in Israel, Mizrahi Jews attain less education compared to Ashkenazi Jews (Kraus & Hodge, 1990). Religiosity is measured on the basis of attendance at a religious high school contrasted with a non-religious high school (Katz-Gerro & Yaish, 2003, pp. 578).

2. Materials and Methods.

The authors used the following methods: a method of logical analysis, the comparative method, statistical method, the method of induction and deduction, quantitative and qualitative, descriptive and analytical methods.

3. Results.

Respondent's educational history was measured by three variables: Secondary School is a measure with three categories: Academic secondary school, Vocational secondary school, and External secondary school. The latter refers to individuals who obtained their secondary certificate (matriculation diploma) in alternative systems. These vocational post-secondary studies, however, lead to the matriculation diploma and are not to be confused with vocational studies that prevent one from obtaining a post-secondary degree (cf. Shavit, 1984). Degree includes four categories, representing the highest degree obtained: Post Secondary (mostly vocational), BA, MA, and Ph.D. Here we can also see a disparity between the sexes; women are over-represented in post-secondary degrees and under-represented in academic degrees, whereas for men the opposite is true. Field of Study is a measure with nearly 80 specific fields of study. From this information we construct 16 categories. Similar results were reported in the USA (cf. Jacobs, 1995, table 2, p. 88), (Katz-Gerro & Yaish, 2003, pp. 578).

Employment status is an important labor market outcome since higher education credentials do not always guarantee a job as labor markets may be faced with growing numbers of over-qualified individuals (Collins, 1971). If an increase in society's educational level is not coupled by a sufficient increase in demand for more qualified individuals in the labor market, unemployment rates may be relatively higher among the more (that is over-) qualified graduates (cf. Hughes & O'Connell, 1995). Occupational prestige is a common indicator of the translation of educational credentials and qualifications into desirable labor market positions. Occupational prestige is particularly relevant to the issues discussed here because it is sensitive to the distinction between field of study and type of degree. We preferred using prestige over wages because prestige is a measure of the attractiveness of an occupation rather than the attractiveness of an individual. Therefore, labor force experience (and tenure in a particular job) does not affect it. The main problem with wages, as far as our research objectives are concerned, is the time scale of this measure. Measures based on a person's current wages over a month, year, or several years will produce vastly different results because over the life cycle individuals typically experience variations in wages. Finally, we explore whether there is a job match between educational qualifications and the job one holds. An indicator of successful placement in the labor force is individuals' ability to occupy positions that are directly related to their educational career and area of expertise (Katz-Gerro & Yaish, 2003, pp. 572).

The other side of the transition from higher education to work is the labor market. In what follows we present the major features of the Israeli labor market and its economy. As a result of massive immigration waves in the early years of statehood, from 1951 through to 1953, the newly created state suffered from severe unemployment. In 1954, mainly due to reparation money received from Germany, the economy entered a period of rapid economic growth that continued until 1965. By the end of this period the reparation payments had ended (*Aharoni, 1991*), and in 1966, there was widespread unemployment and a significant drop in GDP (*Aharoni, 1991, p. 79*). Economic growth began again only after the Six-Day War of 1967, and the period from 1967 to 1972 is characterized by an exceptionally high and rapid economic growth (*Remba, 1971*). From 1974 through to 1982, economic growth came to a standstill, and then through to 1988, it improved only marginally. Towards the end of 1988, another recession gripped the economy, coupled with a relatively high rate of unemployment. Israel's economic growth has been accompanied by marked structural changes in its various economic segments. The proportion of the population actively engaged in agriculture declined, industrial growth slowed down in the late 1970s, and services expanded substantially, especially in the public sector (*Kraus, 1992*). Israel has a highly centralized, state regulated economy. Ownership of economic resources is divided between the government, the Histadrut (the General Federation of Labor), and the private sector, with a growing tendency towards privatization of government and Histadrut enterprises. Up to the early 1990s, the proportion of organized labor in Israel was amongst the highest in western societies—about 90% of the work force. The Histadrut, which is, inter alia, a labor union, negotiates collective arrangements with the government and the private sector that covers most aspects of employment relations, including pay rises (*Katz-Gerro & Yaish, 2003, pp. 574-575*).

There is another, more specific, reason for the exclusion of the Arab sub-population. This paper focuses on gender differences in labor market returns. However, the majority of Arab women do not participate in the paid economy: in 1989, for example, more than 90% of Arab women did not participate in the paid economy (CBS, 1991, p. 327, table 12.8). Thus a comparison of labor market returns between men and women amongst the Arab population is problematic (*Katz-Gerro & Yaish, 2003, pp. 575-576*).

We also restrict the analyses to younger cohorts (ages 25–44) in order to minimize the effect of career mobility. This allows us to examine the direct link between education and work. Put another way, we want to minimize the effects of experience and negotiation power on the transition into work, while focusing on individuals who were part of education systems that were similarly situated in historical and social contexts. At the same time, we have to allow for enough time for our respondents to complete military service, obtain a Ph.D. and start working. Our post-secondary vocational degree holders cannot accomplish that earlier than the age of 25, while our doctoral degree holders can reasonably accomplish that by the age of 44. Finally, we carry out the analysis separately for men and women to examine whether schooling has different labor market sequences for the two sexes (*Katz-Gerro & Yaish, 2003, pp. 576*).

The main findings can be summarized as follows. First, level of education has no effect on the chances of women to be employed, whereas for men the more education they have the higher their chances of being employed. At the same time, men and women who did enter the labor market, and who have a higher level of education, get better labor market returns. This finding refutes the over-qualification argument (*Hughes & O'Connell, 1995*), which suggests that unemployment rates may be relatively higher among individuals who attained higher education and might be over-qualified for certain jobs (*see also Wielers & Glebbeek, 1995*), (*Katz-Gerro & Yaish, 2003, pp. 585*).

4. Summary and Conclusion.

How can we explain this pattern, and especially the success of women in male professions? The patriarchy approach argues that male domination of labor markets has serious consequences for women: men deny women access to the more desirable and privileged positions in the labor market. This being the case, it is expected that men and women will not have similar occupations and that men will have better labor market outcomes when compared to women (*Acker, 1990; Raskin &*

Padvic, 1994). Indeed, research has shown that occupations held primarily by women are much less rewarding than those held by men, even when comparing workers with equal resources (*cf. England, 1981; Jacobs, 1989*), (*Katz-Gerro & Yaish, 2003, pp. 585*).

A process of filtering may explain the finding that women who studied in male-dominated fields have better labor market outcomes than men do. In this filtering process, women who penetrate fields of study that are traditionally associated with men may put more effort than men into their educational attainment and have higher ability than men. Thus, women's achievements in schools may exceed those of men. The human capital theory would then anticipate that employers would value these qualities. The finding that men in female-dominated fields of study do better than women is then explained by the fact that men control the labor market (*cf. Williams, 1989, 1995*) (*Katz-Gerro & Yaish, 2003, pp. 585*).

The formation, persistence, and effects of new groups suggest that new configurations of social and human relations could be prerequisites for long-term improvements in natural resources. Regulations and economic incentives play an important role in encouraging changes in behavior, but although these may change practices, there is no guaranteed positive effect on personal attitudes (28). Without changes in social norms, people often revert to old ways when incentives end or regulations are no longer enforced, and so long-term protection may be compromised (*Pretty, 2003, pp 1914*).

Social capital can help to ensure compliance with rules and keep down monitoring costs, provided networks are dense, with frequent communication and reciprocal arrangements, small group size, and lack of easy exit options for members. However, factors relating to the natural resources themselves, particularly whether they are stationary, have high storage capacity (potential for biological growth), and clear boundaries, will also play a critical role in affecting whether social groups can succeed, keep down the costs of enforcement, and ensure positive resource outcomes (*Pretty, 2003, pp 1914*).

References

Ding Yuan, Zhang Hua, Zhang Junxi. Private VS State Ownership and Earnings Management: Evidence from Chinese Listed Companies // *Corporate Governance*, 15(2) (2007): 223-238.

Katz-Gerro Tally, Yaish Meir. Higher Education: is More Better? Gender Differences in Labor Market Returns to Tertiary Education in Israel // *Oxford Review of Education*. – Vol. 29. – No 4, December 2003. – pp. 571-592.

Pretty Jules. Social Capital and Collective Management of Resources // *Science*, 302 (2003): 1912-1914.

УДК 37

ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА МӘДЕНИАРАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

*Алкеева Р.Т.,
Қазақ тілі мұғалімі
Дружба орта мектебі,
Қостанай қаласы*

Аннотация

Мақалада қазіргі замандағы мемлекеттік тілдің маңызы қарастырылады. Білім мен ғылымның, экономиканың, бизнестің, саясаттың, жалпы бәсекелестіктің қарыштап дамып отырған бүгінгідей жаһандану кезеңінде Елбасы көрегендік танытып, алдымызға үш тілді білу қажеттігін қойып отыр. Әсіресе жастар алдында бірнеше тіл білу міндеті тұр. Қазақстан халқы бүкіл әлемде үш тілді пайдаланатын жоғары білімді ел ретінде таны-

луга тиіс. Тәуелсіз Қазақстанның өсіп келе жатқан жас ұрпағына өз Отанының мемлекеттілігінің кепілі – мемлекеттік тілді, яғни қазақ тілін құрметтеуге баулу.

Аннотация

В статье рассматривается важность государственного языка в современном обществе. Сегодня, шагнув в пору глобализации развития образования и науки, экономики, бизнеса, политики, общего соперничества, Глава государства в своих Посланиях к народу Казахстана подчеркивает необходимость знания трех языков как требование времени. Особенно молодежь обязана знать несколько языков. Народ Казахстана должен быть узнаваемым во всем мире, как народ высокообразованный. Надо научить подрастающее поколение Независимого Казахстана, что именно государственный язык является залогом суверенитета нашей страны.

Abstract

In the article importance of trilingualism is examined in modern society. Today taking a step in the pore of globalization of development of education and science, economy, business, politics, general rivalry Head of the state in the Messages to the people of Kazakhstan underlines the necessity of knowledge of three languages, as requirement of time. Especially young people are under an obligation to know a few languages. People of Kazakhstan must be knowable in the whole world, as people highly educated, talking on three languages: Kazakh is an official language, Russian is a language of international communication and English is a language of international relation.

Түйінді сөздер: мемлекеттік тіл, тәуелсіздік, қазақ тілі, тәрбие, қазақ халқы, этнос, дәстүр, жеке тұлға.

Ключевые слова: государственный язык, независимость, казахский язык, воспитание, казахский народ, этнос, традиция, личность.

Keywords: state language, the independence, the Kazakh language, education, the Kazakh people, ethnicity, tradition, identity.

Қазақстан Республикасы территориясында тұратын халықтардың жалпы адамзаттық құндылықтарын сақтау мемлекетіміздің қазіргі кезеңдегі саясаты. Мемлекетіміздің әлемдік интеграцияға енуі тілдердің этностық дамуына әлеуметтік, моральдық, психологиялық жағдайлар туғызады, халықтар арасындағы мәдени, қоғамдық қатынастарды реттейді.

Қазақстан Республикасының Ата заңында әлемдік тілдердің қай-қайсысын да қолдануға ерік берілген. Мемлекетіміздің саяси- экономикалық, мәдени байланыстары көп тілділік пен бірнеше тілді сөйлей білу, білім алуды қажет етеді.

Еліміз тәуелсіздік алғаннан бері кезеңде берекеміз кіріп, ұлттық болысымыздың жоғын түгендеп, барын баянды етуге талпынудамыз. Әсіресе, ұлы державалық биліктің тұтқасын ұстаған ұлттың бодануында болған жылдарда ұратана халық ретінде әбден шұбарланап, мүшкіл күй кешкен тілімізді қалпына келтіру мақсатында мемлекеттік деңгейде жүргізілген тындырымды тірлігіміздегі шүкіршілік етуге тиіспіз. Өйткені, тіліміз түгіл кезеңде ұлтымыздың тарихи атауы да жоғалып кете жаздағаны ел есінде.

Егемен ел болған алғашқы күндерден бастап - ақ, елімізде тіл саясаты мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтің тікелей басшылығымен салиқалы да сындарлы түрде жүзеге асырылуда. Елбасы Қазақстан халқына арнайтын дәстүрлі Жолдауларында да тіл саясатына, оның ішінде қоғамдағы мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру мәселесіне тоқталмай кеткен емес.

Президент Нурсұлтан Назарбаев өткен жылғы халыққа арнаған «Қазақстан халқының әл – ауқатын арттыру - мемлекеттік саясаттың басты мақсаты» атты Жолдауында «Бүкіл қоғамымызды топтастырып отырған мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін оқыту сапасын арттыру

қажеттігіне ерекше назар аударғым келеді», дей келіп, оны орындаудың нақтылы жолдарын атап көрсеткенін ешкім жоққа шығара алмайды.

Тәуелсіз Қазақстанның өсіп келе жатқан жас ұрпағына өз Отанының мемлекеттілігінің кепілі – мемлекеттік тілді, яғни қазақ тілін құрметтеуге баулу, сол арқылы еліміздің саяси тұрақтылығын арттыру – мемлекетіміздің бүгінгі тілдер саясатының стратегиялық нысандарының бірі.

Қазіргі уақытта ең алдымен, тілге оралатын проблема, болашақ кадрларды қазақ тілінде сапалы дайындау. Білім саласында бәсекелестікке қол жеткізгіміз келсе, ең алдымен қазақ тіліндегі оқулықтардың сапасын жақсартуымыз керек. Ал мектеп қабырғасында оқушылар оқитын оқулықтардың негізгі бөлігінің сапасы нашар, сын көтермейді. Осындай оқулықтармен білім алып жатқан оқушылардың болашағы қандай болмақ? Жас буын мемлекетіміздің келешегі екенін ескерсек, осы оқулықтар мәселесін тезірек шешуіміз қажет.

Білім саласында тағы бір басты проблема-мектепте, әсіресе, ауылдық жерлердегі орта мектептерде кәсіби біліктілік мамандардың тапшылығы. Ең алдымен, бастауыш сыныптан бастап оқушының оқу, жазу, санау, есептеу сауаттылығына, дағдысына, қабілетіне басты назар аударылуы қажет. Сондықтан, әрбір мұғалімнің қазіргі талап деңгейінде қызмет жасаулары үшін олардың білімділік, біліктілік, ізденімпаздық, шығармашылық деңгейлері жоғары болғаны жөн. Ауылдық жердегі мұғалімдердің бірқатарының осы деңгейлері төмен десек, артық айтқандық емес.

Егемендік алған жылдардан бастап нарық заманына байланысты көптеген ата-аналар, жас буын мамандық таңдарда келешекте жақсы ақша табатын заңгер, экономист тәрізді кәсіптерді таңдаған еді. Соның нәтижесінде еліміздің кез келген жоғары оқу орындарында осы мамандықтар бойынша студенттер саны шектен тыс асып кеткен. Ал керісінше, ауылшаруашылық, техникалық, ұстаздық мамандықтарын таңдаған студенттер саны күрт төмендеген болатын. Сол себепте де осы мамандықтардың беделі түсіп кетті.

Қазір білім беру іс бұрын сонды болмаған жылдамдықпен дамуда. Президент Н. Назарбаев "Қазақстанның болашағы – бүгінгі жастар. Сіздер оларға қалай білім берсеңіздер, Қазақстан сол деңгейде болады", – деп атап көрсеткен.

Тәуелсіз ел тірегі – білімді ұрпақ десек, дәуірдің күн тәртібіне тұрған келесі мәселе-білім беру, ғылымды дамыту. Бұндай күрделі екі мәселені жүзеге асыру үшін ана тілімізді толыққынды меңгеруіміз қажет. Бірақ, бәрімізге мәлім, республикамызда кадрлардың көп бөлігінің орыс тілінде дайындалуы жалғасуда.

Мұны біздің шенеуніктердің білім саясатындағы жіберіп отырған үлкен қателігі, тіпті саяси соқырлығы деу керек. Себебі, олар қазақ тілін өркендету үшін жасалып жатқан шаралардың барлығын жоққа шығарып, қазына қаржысына мектептерде, жоғары оқу орындарында Ресейдің болашақ азаматтарын оқытып әлек болып жатыр. Осылай демеске амал жоқ. Әлде бұлардың біріңғай орысша білім алып шығуына мемлекет мүдделі ме? Өзіміздің ұлттық мүдде қайда қалады сонда?

Қазақстанның көп бастамасына көршілердің күлетіні осыдан. Тіпті экономикалық жетістігімізді жиі салыстыра қарайтын өзбектердің өзі "орыс болғын келсе, алдымен, қазақ бол" деп бізді мазақ қылады.

Университеттердегі оқу әдісі де әлі қазақ және орыс топтардан екіге бөліп оқытқан. Кеңес кезінен келе жатқан ескі жүйемен жұмыс істейді. Егер үкіметтің қазақ тіліне қатысты айтқан уәделері шын болса, қазірден бастап болашақ кадрларды неге тек өз тілінде тәрбиелеуді қолға алмасқа? Олардың орыс тілінде оқытып шығарудың мақсаты мен мәнісін түсіне алмадық. Еуропа елдерінің логикасына салсақ, олар мұндайды мемлекеттің қаржысын текке шашу, тіпті мемлекеттің тұтастығына қауіп төндіретін, ақылға сыймайтын абсурд деп бағалар еді. Бұл мәселені шешудің бірден-бір жол-мемлекеттік гранттарды тек қана қазақ бөліміне түсетіндерге беру болып табылар еді. Білім саласындағы бассыздық осылай жалғаса берсе, 2020 жылға қарай өз тілін білмейтін, ұлтының уызына жарымаған шала қазақтардың саны тағы бір толқыны шығатынына күмәніміз болмасын.

Мемлекеттік тіл, ең алдымен, қалада қалыптасады. Өйткені, ол заман ағымына қарай бейімделіп, технология мен ғылым жаңалықтарына ілесе отырып дамуы тиіс. Ал техника тіліне айналмаған тіл бұқараның қатынас құралы болудан қалады.

Білім мен ғылымның, экономиканың, бизнестің, саясаттың, жалпы бәсекелестіктің қарыштап дамып отырған бүгінгідей жаһандану кезеңінде Елбасы көрегендік танытып, алдымызға үш тілді білу қажеттігін қойып отыр. Әсіресе жастар алдында бірнеше тіл білу міндеті тұр. Мемлекет басшысы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Қазақстан халқы бүкіл әлемде үш тілді пайдаланатын жоғары білімді ел ретінде танылуға тиіс. Бұлар: қазақ тілі- мемлекеттік тіл, орыс тілі - ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі жаһандық, экономикаға ойдағыдай, кірігу тілі» - деген болатын. Бірақ, өкінішке орай Президентіміз үш тілде еркін сөйлеуге қол жеткізу жөнінде бастама көтергенде «онда біздің ұлттық тілімізге қатер төнеді» деген байыпсыз байбалам шықты. Бүгіндері Қадір Мырза Әли ағамыздың «...басқа тілдің бәрін біл, өз тілінді құрметте» дегенін мектеп талбалдырығынан жаңа аттаған баладан мәртебелі данаға дейін сайрап қоя береміз. Ал білетін екі тілімізге қосымша ағылшынша сөйлеуді үйренейік деген өркенді өсиетке қағаз таусылғанша дауласып жатқанымыз тағы мынау.

Бұл мәселелерді жіпке тізгендей жазып отырғаным соңғы жылдарда өздері қазақ тілін қалпына келтіруге тікелей үлесі болмаса да сынампаздыққа салынып, кінә тағушылар көбейді.

Шындығын айтсақ Президентіміздің ұлттық тілімізге жасап келе жатқан қамқорлығы уақыт талабына сай және тіл жайлы бүгінгі жағдай таусыла мінеп - шенейтіндей емес. Ана тіліміз мемлекеттік тіл ретінде Ата заңында бекітілген, оны дамыту жөнінде арнайы заң да шығарылған. Одан беріде бүгіндері барлық облыстарда тілдерді (әсіресе қазақ тілін) дамыту жөнінде комитеттер құрастырылып, жұмыс істеуде. Басқа ұлттардың мүдделі өкілдеріне тіл үйрету жөнінде арнайы ашылған курстарда нәтижелі жұмыстар жүргізілуде.

Жалпы алғанда «Тілдердің үш тұғырлылығы» тіл саясаты бағдарламасы бұл күні кеше ғана айтылған дүние емес. Президентіміз аталмыш тілдік стратегияны 2004 жылы жария еткен болатын. Ал, биылғы жылы Еуроодақ өздерінде үш тілді білім тәжірибесін заңды түрде енгізді. Бұл – тарихи қажеттілік.

Әрбір адамның өз туған халқы мен өзі өмір сүретін елдің тілін білу қажеттігі - ертеден жатқан қағида. Алайда, жаһандану қалыптасқан осы қағидаға түзетулер енгізуде. Бұл біздің жастарымыз үшін аса қажет.

Елбасы бір топ қазақ тілді бұқаралық ақпарат құралдары басшыларымен ұлттық жаңғыру және халқымыздың бәсекеге қабілеттілігі аясындағы келелі кездесуінде «Тілдердің үш тұғырлылығы» бағдарламасына, мемлекеттік тіл мәселесіне кеңінен тоқталып өтті. Мемлекет басшысы «Қазақ тілі үш тілдің біреуі болып қалмайды. Үш тілдің біріншісі, негізгісі, бастысы, маңыздысы бола береді. Қазақ тілі – Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі. Және оған қамқорлық та сондай дережеде болады. Ал, «Орыс және ағылшын тілдерін оқып - үйрену білімнің, ұлттың бәсекеге қабілеттілігін шындай түсетін, экономикалық мүмкіншіліктерімізді арттыратын бірден – бір тетігі» дей келе, «жаһандануға бейімделуді, замана көшінен қалмай, осы үш тілдің үйлесіміне қол жеткізу арқылы тілімізді, дінімізді, дәстүрімізді, салт - ғұрыпымызды сақтап қала аламыз», – деді. Бұл тұрғыда «Тілдердің үш тұғырлылығы» жобасы аясында облыста нақты жұмыстар атқарылып жатыр.

2010 жылы Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымын басқару Қазақстан Республикасының үлесіне тигеннің өзі осы жаһандану кезеңнің жарқын көрінісі болып табылады.

Мұндай жақсылықты жақындататын мақсатқа жету үшін бізге бірінші кезекте халықаралық қатынас тілі болған ағылшын тілін үйренуге жастарымызды жатпай - тұрмай баулуымыз керек. Оның өте қажеттігін уақыт өткен сайын өткір сезініп келеміз. Соны Елбасымыз асқан көрегендікпен тап басып, жастардың АҚШ-тың, Англияның басқа да шетелдердің жоғары оқу орындар мемлекеттік грант бойынша білім алу квотасын жыл сайын көбейту үстін-

де. Мысалы, биыл осындай қамқорлықтың арқасында сыртта оқитын студенттеріміздің саны үш мыңнан асты. Айта кетейік, бұлардың қатарына ағылшын тілін білмейтін бірде - бір бала жоқ және ондай ұл - қыздарымыз одан басқа пәннің бәрін білсе де шетелдік оқуға қабылданбайды. Сондықтан балалардың өз мектептерімізде ағылшынша біліп шығуға өте тиімді екеніне көзім жетті.

Білім беру саясаты көп тілде білім беруді жетілдіруге қажетті барлық жағдайлар жасалуына, кейбір гуманитарлық пәндердің шет тілінде жүргізілуіне негізделген.

«Көп тілде оқыту», «лингвистикалық білім», «көп тілде білім беру», «көп тілді мәдениетті тұлға», «екі тілде білім беру» тіркестерін оқи отырып, біз тіл үйренуді емес, көп тілде білім беруді байқаймыз. Тіл үйренудің барлық формаларын (ауызша, жазбаша, аудио – көріністі материалдар, т.б.), сонымен қатар дидактикалық материалдарды шектемей қолдану.

Білім жүйесінің қазіргі заман талабына сай түбегейлі жаңаруына шет тілінің оқу пәндерінің тілі ретінде енгізілуі. Базистік оқу жоспарының республикалық компонентіне енуі болып отыр. Ол ана тілімен қатар үш тілде білім алуға жетелейді.

Қазақ тіліне мемлекеттік статустың берілуі көп тілде оқытудың проблемаларын көтереді, сонымен қатар ағылшын, орыс тілдерін жалпы білім беретін мектептерде оқытудың да маңызы артады.

Қазіргі жағдайда жас ұрпақ ағылшын тілін үйрену мен оқытудың іс жүзіндегі қажеттігін түсінуде. Осыған сай халықаралық стандартына сай білім аруды да мақсат етеді. Ағылшын тілінде білім алу - білім беруде жоғары дамыған елдерде болып отыр. Ағылшын тілін білу - қазіргі кезеңдегі байланыс шекарасының кеңеюіне, ақпараттар ағынына ілесуге, ақпараттар кеңістігінде байланыс жасауға мүмкіндік береді. Ағылшын тілі - қазақ тілінің құнарлығын, халықтың салт – дәстүрін, мәдениеті мен жетістігін жеткізуші көзі де болып отыр. Бұның бәрін объективті, геосаяси және әлеуметтік – экономикалық тенденция деп қарастырамыз. Сондықтан да мектептерде шет тілі ағылшын тіліне қарай ауысып, басқа тілдерді ығыстырып отырғаны анық. Мемлекетіміздің мектеп реформасында қаралған үш тілде оқыту – қазіргі кезеңдегі қажеттілік. Осы мақсатта орыс, ағылшын тілдері ұлтына қарамастан тең дәрежеде жүзеге асырмалық.

Үш тілде оқытуды кіргізудің жорамалы:

- қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде нығайта отырып, оқушылардың ұлттық дамуын сақтау;
- шет тілін оқытуда негізгі идеяны іске асыруда нақты белгіленген қажеттілікті анықтау;
- білім беру саласындағы жаңалықты, яғни шет тіліне оқыту идеясымен БАҚ құралдары арқылы халықты толық хабардар ету, көпшіліктің көзқарасымен санасу;
- шет тіліне оқытуды іске асыру үшін ғылыми негіздегі зерттеу жұмысын жүргізу;
- шет тілдерін оқытуды тілдерді тереңдетіп оқытатын мектептер мен орта мектептер жағдайында жүргізуге негіздеу;
- біріктірілген бірыңғай оқу жоспарын негізге ала отырып, шет тілін тереңдете оқытатын мектептердің типтік оқу жоспарларын жасау;

Үш тілде оқытуды кезеңге бөле отырып, кадрлар, материалдық, техникалық, оқу – әдістемелік, ұйымдастырушылық жұмыстарына дайындық жасау.

Бұл жағдайлар кешенді, мақсатты түрде үш тілде оқыту проблемаларын шешуге мүмкіндік береді.

Шет тілін оқытуда жергілікті халықтың әлеуметтік, халықтық, тарихи - мәдениеттік ерекшеліктерін ескеру қажет, әр аймақ өзінің әлеуметтік, экономикалық ерекшелігімен және халықаралық байланысымен, білімдік мүмкіндігімен, кадрлық саясатымен көрінеді.

Мысалы: солтүстік облыстарда Германиямен байланыс неміс тілін үйренуді қажетсінеді. Сондай - ақ оңтүстік Қытай мемлекетінің ықпалын да есептемеске болмайды.

Тіл – қазіргі кезде аса көңіл аударарлық нәрсә қазақстандық патриотизмнің қалыптасуы мен ұлттық және жеке тұлғалық дамудың қалыптасуына тікелей бағыт - бағдар беретін

құбылыс. Үш тілде оқытуда: жеке тұлғаны қалыптасғыру, тілдің жоғары статустық мазмұнын игерген, жеке тілдік ерекшелігі бар, көп тілде сөйлей алу мүмкіндігінің, тілдік қорының жетілуін, тілдік – ойлау «қабілеттіліктерінің жоғарылығын, қарым – қатынас кезіндегі сөз қорының қордалануын, ойлау мүмкіндіктерінің шапшаңдығы мен сауаттылығын және тілдік тәрбиелілігінің жоғарылығымен ерекшеленеді

Әрине, қазір әлем дамыған, ел дамыған, экономика мен мәдениет дамыған.

Ұлттық тіл де осы мәдениеттің бір көрінісі. Өз тілінді жетік білу ол – отан алдындағы басты міндет, ал - өзге тілді білу ол мәртебе. Өзге тілді білу зор мәртебе. Өзге тілді білу ол тек сөйлеу құралы емес, сөйлеу арқылы біз өзге тілдің мәдениетімен, салт – дәстүрімен, халқымен таныса аламыз.

Әдебиет тізімі

Қазақстан Республикасының конституциясы.

Қазақстан Республикасының Президентінің халыққа жолдаулары (2006, 2007 жж).

Назарбаев Н. Тарих толқынында. – Алматы: «Атамұра», 2003.

Адамбаева Ж. Орыс мектептерінде қазақ тілін оқытудың кейбір мәселелері. – Алматы: «Рауан», 1993.

УДК 339.137.2

ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОРПОРАЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*Антаев Ж.Т.,
магистр экономических наук,
кафедра Всемирной истории и
общественных дисциплин КГПИ
Дорожко Т.П.,
к.э.н., доцент(PhD),
кафедра Экономики и управления
КСТУ им. академика З. Алдамжар,
г. Костанай, Казахстан*

Аннотация

Нарықтық экономикада корпорацияның бәсекелестігі маңызды фактор болып саналады. Мақалада басқарудың сапасы, жүйесі, ассортименттің тереңдігі, қаржылық жағдайдың тұрақтылығы, инновацияларға қабілеттілігі, ресурстарды тиімді қолдануы, персоналдың мақсаттылығы, тауар қозғалысының деңгейімен сервисі және корпорацияның имиджі қарастырылған.

Корпоративтік бәсекеге қабілеттілік өндіретін және сатуға жаһандық нарықтық сұранысты қанағаттандыру тауарлар мен қызметтерді, халықтың және оның азаматтарының кейбір әл-ауқатын арттыру үшін еркін, әділ бәсекеге қабілеті ретінде анықтауға болады.

Бәсекеге қабілетті қаржы секторын құру және экономиканың ресурстарды қайта бөлу, оның тиімділігін арттыруға бағытталған 2030 жылға дейінгі Қазақстан Республикасының қаржы секторын дамыту тұжырымдамасы.

Аннотация

В статье рассмотрена система и качество управления, глубина ассортимента, стабильность финансового состояния, способность к инновациям, эффективному использованию ресурсов, целенаправленность персонала, уровень товародвижения, сервиса и имиджа корпораций. Важнейшим

фактором в рыночной экономике является конкурентоспособность корпораций.

Конкурентоспособность корпораций можно определить как способность в условиях свободной добросовестной конкуренции производить и реализовать товары и услуги, удовлетворяющие требованиям мирового рынка и повышающие благосостояние населения страны и отдельных ее граждан.

Концепция развития финансового сектора Республики Казахстан до 2030 года нацелена на создание конкурентоспособного финансового сектора и повышение его эффективности в перераспределении ресурсов в экономике.

Abstract

A major factor in a market economy is a competitiveness of corporation. The system and management quality, depth of assortment, stability of the financial state are considered in the article, by a capacity for innovations, effective use of resources, purposefulness of personnel, level of goods movement and service, image of corporation.

The competitiveness of corporations can be defined as ability in the conditions of free conscientious competition to produce and realize goods and services, satisfying to the requirements of world market and step-up welfare of population of country and her separate citizens.

Conception of development of financial sector of Republic of Kazakhstan is 2030 to aimed at creation of competitive financial sector and increase of his efficiency in the redistribution of resources in an economy.

Түйінді сөздер: корпорациялардың бәсекеге қабілеттілігі, бәсекелестік, салааралық бәсекелестік, ішкі және салааралық бәсекелестік, бәсекелестік баға, олигополия, бәсекелестік нысандар, бағалау факторлары, шабуыл стратегиясы, қорғаныс стратегиясы.

Ключевые слова: конкурентоспособность корпорации, конкурентная борьба, межотраслевая конкуренция, внутриотраслевая и межотраслевая конкуренция, ценовая конкуренция, олигополия, формы конкуренции, факторы оценки, стратегия наступления, защитные стратегии.

Keywords: competitiveness of corporation, competitive activity, inter-branch competition, intra and inter-branch competition, price competition, oligopoly, forms of competition, factors of estimation, strategy of offensive, protective strategies.

1. Введение.

Существует множество определений понятию «конкурентоспособность». В общем виде конкурентоспособность можно определить как способность определённого объекта или субъекта превзойти конкурентов в заданных условиях. Различают конкурентоспособность товара, товарной марки, корпораций, региона, страны и др.

Конкурентоспособность корпораций можно определить как способность в условиях свободной добросовестной конкуренции производить и реализовать товары и услуги, удовлетворяющие требованиям мирового рынка и повышающие благосостояние населения страны и отдельных ее граждан.

Концепция развития финансового сектора Республики Казахстан до 2030 года нацелена на создание конкурентоспособного финансового сектора и повышение его эффективности в перераспределении ресурсов в экономике.

Для решения поставленной цели повышения конкурентоспособности предусматривается реализация следующих задач:

- снижение издержек общества и государства для поддержания устойчивости финансовой системы в случае возникновения потенциальных шоков;
- повышение эффективности финансового сектора в условиях экономической интеграции и глобализации;
- совершенствование инфраструктуры и создание оптимальных условий для качественного развития финансовой системы;

– расширение ресурсов роста финансового сектора, в том числе за счет финансовых продуктов, отвечающих потребностям экономики;
– поддержание сбалансированных экономических условий и снижение кредитных рисков в экономике [1].

2. Материалы и методы.

Костанайская область стала лидером по уровню развития агропромышленного комплекса с привлекательной предпринимательской средой и динамично развивающейся диверсифицированной экономикой, направленной на создание продукции с высокой добавленной стоимостью, конкурентоспособной как на внутреннем, так и внешнем рынках, способного создавать благоприятные условия для жизни и работы населения региона.

На период до 2015 года основным приоритетом индустриализации Костанайской области и повышения конкурентоспособности стала реализация крупных инвестиционных проектов в различных отраслях экономики.

Качество жизни и благосостояние населения улучшаются за счет роста экономики региона. Рост ВРП в среднем на 6,9% ежегодно, к 2015 году – 6,7%.

Коэффициент объема инвестиций в основной капитал к 2015 году составил 117%, а доля инновационно-активных предприятий – 5,1%.

Увеличилась доля местного содержания в общем объеме закупок товаров, работ, услуг на 65,8%.

Главной стратегической целью повышения конкурентоспособности и развития области является формирование индустриального и агропромышленного комплекса, конкурентоспособного на внутреннем и внешнем рынках со стабильными рынками сбыта.

Важнейшим результатом реализации главной цели в регионе является создание динамично развивающейся, сбалансированной и конкурентоспособной экономики, обеспечивающей высокий уровень благосостояния населения, высокие стандарты качества жизни в областях здравоохранения, социального обеспечения, образования, культуры, спорта, транспортной инфраструктуры и комфортного жилья.

Инструментами реализации Программы на различных этапах ее выполнения являются: План мероприятий по реализации Программы развития территории Костанайской области на 2011-2015 годы, стратегические и операционные планы управлений соответствующих государственных структур, бизнес-планы и проекты коммерческих и общественных организаций.

Тенденции развития основных отраслей промышленности, обеспечивающих их диверсификацию и повышение уровня конкурентоспособности области, представлены в таблице 1.

Таблица 1.

Динамика развития основных отраслей области

Целевые индикаторы	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.
Доля промышленности в валовом региональном продукте, %	27,3	28,9	29,2	29,5	31
Увеличение валовой добавленной стоимости продукции, млн. тенге	317204,4	318200	319100	320200	321000
Добычи руд цветных металлов, %	113,7	114,0	115,0	116,0	117,0
Добычи железной руды, %	98,5	99,7	100,0	100,0	100,0
Объем производства в металлургической отрасли, млн. тенге	24,2	24,5	25,2	26,0	34,8
Уровень производительности труда в машиностроительной отрасли, %	5,1	5,2	5,3	5,4	5,5
Объем производства легкой промышленности, млн. тенге	3840,5	3840,5	3863,0	3992,0	4153,0

Для повышения диверсификации и конкурентоспособности было запланировано увеличение доли промышленности в валовом региональном продукте до 27,3% в 2011 году, а в 2015 – до 31 %; добыча руды цветных металлов с 113,7 до 117%.

При эффективном администрировании и создании условий для приоритетного развития отдельных отраслей с наиболее высокой добавленной стоимостью, а также эффективным использовании бюджетных средств развития, увеличение валовой добавленной стоимости продукции возможно на 3795,6 млн. тенге или на 1%. Объем производства в металлургической отрасли повысится на 10,6 млн. тенге или на 44%.

Планируется участие в реализации Государственной программы форсированного индустриально-инновационного развития через реализацию инвестиционных проектов.

На АО «Агромаш Холдинг» планируется организация сборочного производства мощностью до 7,5 тыс. единиц автомобилей марки «Ssang Yong» в год. Там же будет осуществлено производство самоходных зерноуборочных комбайнов ESSIL КЗС-740 и другой сельскохозяйственной техники [2].

Уровень конкурентоспособности повышает долю инвестиций в ВВП, что представлено в таблице 2.

Таблица 2.

Доля инвестиций в ВВП

Наименование	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	Изменения с 2011 г. в % к 2014 г.
Доля инвестиционной продукции в ВВП, %	0,69	0,51	0,66	0,86	124

За анализируемый период: 2010-2014 годы, доля инновационной продукции в ВВП повысилась на 24%. В последнее десятилетие для повышения эффективности и доходности национальной экономики отводится главная роль инвестиционно-инновационной деятельности.

На период до 2016 года основным приоритетом политики форсированной индустриализации страны была реализация крупных инвестиционных проектов в различных отраслях экономики.

Повышение диверсификации и конкурентоспособности связано с реализацией финансовой и инвестиционной политики на региональном макроэкономическом уровне, которая позволяет повысить уровень валового регионального продукта Костанайской области (таблица 3).

Таблица 3.

Уровень валового регионального продукта Костанайской области

Целевые индикаторы	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.
Коэффициент объема ВРП, % к предыдущему году	115,7	107,0	105,8	105,2	107,0
Объем валового регионального продукта, млн. тенге	1162270,3	1087872,2	1191582,1	1256477,9	1343247,0
Коэффициент объема промышленной продукции, %	100,9	107,5	107,7	108,1	113,6
Уровень инфляции, %	106,8	107	107	107	107

Если в 2011 году коэффициент валового регионального продукта Костанайской области составлял 115,7% к уровню 2010 года, то планируется его снижение до 107,0% в 2015 году, но сам объем вырастет с 1162270,3 до 1343247,0 млн. тенге или на 16%. Уровень инфляции планируется на уровне 6-8% в год.

В целях реализации Государственной программы по форсированному индустриально-инновационному развитию РК на 2010-2014 годы сформирован и действует региональный Координационный Совет, реализуются инвестпроекты в рамках Республиканской и Региональной Карты индустриализации.

Следующим критерием, повышающим конкурентоспособность, является рост региональной экономики, который происходит не только за счет роста отраслевых показателей, но и за счет развития внешнеэкономической деятельности области (таблица 4).

Таблица 4.

Динамика внешнеэкономической деятельности области

Целевые индикаторы	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.
Объем экспорта, млн. долларов	3346,6	3447	3619	3981,2	4578,3
Объем импорта, млн. долларов	856,5	882,2	917,4	972,4	1050,1

Уровень внешнеэкономической деятельности области за счет экспорта возрастает на 12317 млн. долларов или на 36,8%, за счет объема импорта на 193,6 или 122%.

В Республиканскую Карту индустриализации Казахстана включено 11 проектов общей стоимостью 185,6 млрд. тенге.

В Региональную Карту индустриализации включено 6 проектов общей стоимостью 6,8 млрд. тенге.

В настоящее время в рамках Республиканских Управляющих центров по области осуществляется контроль над реализацией 17 инвестиционных проектов общей стоимостью 192,4 млрд. тенге.

Повышение диверсификации и конкурентоспособности осуществляется за счет:

- финансирования и внедрения инноваций путем долевого неконтрольного участия в уставном капитале инвестируемых компаний;
- участия в создании элементов национальной инновационной инфраструктуры (технополисов, технопарков, бизнес-инкубаторов, инновационных центров);
- участия в формировании рынка научно-технической продукции;
- развития международного сотрудничества в области «переноса, заимствования и наращивания инновационных технологий», их коммерциализации и внедрения.

Не менее 1% от годового дохода недропользователей будет направлено на финансирование НИОКР, а также элементов индустриально-инновационной инфраструктуры. Кроме того, ежегодно 10% от чистой прибыли группы компаний АО «ФНБ «Самрук-Казына» будут направляться на развитие инноваций.

Прямое вовлечение государства в инфраструктуру для инновационной деятельности в первую очередь будет ориентировано на строительство специальных экономических зон, индустриальных зон, технопарков, бизнес-инкубаторов, конструкторских бюро, центров коммерциализации, а также научно-технической инфраструктуры при государственных научно-исследовательских институтах и университетах. Такие функциональные объекты инфраструктуры будут стимулировать сближение бизнеса и науки.

В целях определения участия бизнес-сообщества в научных разработках будет разработана «Дорожная карта «Бизнес и Наука-2020».

Фонд представляет собой совокупность финансовых активов, сосредоточиваемых на счете Правительства Республики Казахстан в Национальном Банке Республики Казахстан.

Расходы Фонда предусматривают исполнение стабилизационной функции – в виде поступлений из Фонда в республиканский и местные бюджеты. Это компенсирует потери, которые определяются как разница между утвержденными и фактическими суммами поступлений налогов и иных обязательных платежей в бюджет от организаций сырьевого

сектора. По данным Национального Банка на май 2006 г., активы Национального Фонда составляют 8, 631 млрд. долларов США.

Создание венчурных фондов способствует привлечению частного капитала в инновационную деятельность, снижению их рисков, формированию механизма эффективного взаимодействия государства и частного предпринимательства в сфере коммерциализации инноваций.

В 2010 году «Национальный Инновационный Фонд» (НИФ) профинансировал 80 проектов в различных секторах экономики. Из них 65 проектов находится в портфеле НИФ: 21 инновационный проект на общую сумму 31 млрд. тенге, из которых 16 млрд. тенге является долей НИФ. Также НИФ было предоставлено 44 гранта на опытно-конструкторские разработки на сумму 506 млн. тенге, в результате которых заявители совместно с НИФ подали 28 заявок на патенты. В портфеле венчурных фондов, созданных при участии НИФ и казахстанских инвесторов, находятся 15 проектов. Сумма инвестиций в эти проекты составляет 2,8 млрд. тенге. В 2009 году НИФ был совершен один успешный выход проекта «ГИС», который принес государству чистую прибыль в размере 96,4 млн. тенге [3].

Национальный инновационный фонд (НИФ) – специализируется на финансировании инновационных проектов и НИОКР, создает венчурные фонды.

Для Казахстана актуальной необходимостью является повышения конкурентоспособности при вхождении в ВТО.

Вступление в ВТО Казахстана способствует решению на базе торговой политики основных задач повышения конкурентоспособности:

- предотвращение снижения казахстанского экспорта;
- повышение мирового имиджа как страны с открытой рыночной экономикой;
- развитие региональных интеграционных процессов в рамках ЕврАзЭС и СНГ;
- создание реального Таможенного союза и единого рынка и противодействие применению специальных защитных, антидемпинговых и компенсационных мер;
- реализация действенных мер по стимулированию экспорта, страхование рисков при экспортных операциях.

В механизме ВТО Казахстан торгует со 135 странами из 144 стран-членов. Вступление в ВТО даст возможность Казахстану осуществлять торговлю с этими странами по унифицированным правилам и механизмам [4].

В Стратегии повышения конкурентоспособности необходимо:

- воспитание инвестиционной и инновационной ментальности через образование, науку и профессиональное обучение;
- развитие инвестиционной и инновационной инфраструктуры.
- развитие предпринимательства как основы для инвестиций и инноваций;
- снижение административных барьеров и налоговое стимулирование
- расширение доступа к финансам;
- совершенствование мер государственного стимулирования поддержки спроса на инвестиции и инновации;
- повышение роли регионов в развитии инвестиционной и инновационной активности бизнеса;
- обеспечение взаимосвязи науки и бизнеса.

Список литературы

Стратегия индустриально-инновационного развития Республики Казахстан до 2015 г.

Концепции устойчивого развития АПК Костанайской области 2010-2014 годы.

Концепция по внедрению системы государственного планирования, ориентированного на результаты. – Постановление Правительства Республики Казахстан от 26 декабря 2007 года № 1297// www.minplan.kz.

Мазилкина Е.И., Паничкина Г.Г. Управление конкурентоспособностью. – М.: Омега. – Л, 2009. – 328 с.

УДК 376

АҚЫЛ-ОЙ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ТҰРМЫСТЫҚ БАҒДАРЛАУ САБАҚТАРЫНДА ҚОРШАҒАН ОРТАҒА БЕЙІМДЕЛУ

Бисембаева Ж.К.,
старший преподаватель КГПИ
Нурова А.К.,
старший преподаватель КГПИ
Султанбекова Ж.Х.,
старший преподаватель КГПИ,
г. Костанай

Аннотация

Біздің елімізде мүмкіндігі шектеулі балаларды, әсіресе, ақыл-ой кемістігі бар балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеу – өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Кез келген қоғамда, даму дәрежесі қаншалықты жоғары болғанына қарамастан, әлеуметтік қиындықтар болып тұрады. Осындай себептердің салдарынан, қазіргі кезде әлеуметтік көмекке мұқтаж болып отырған мүмкіндігі шектеулі балалар күннен-күнге көбейуде. Сол себептен қазіргі уақытта психофизикалық ауытқулары бар балаларды оқыту мен тәрбиелеу, оларды әлеуметтік ортаға бейімдеу күрделі әлеуметтік-педагогикалық мәселе екені сөзсіз.

Аннотация

Одной из главных проблем в нашем государстве является адаптация умственно отсталых детей к социальной среде. В любом социуме, не смотря на уровень развития, есть трудности. Поэтому количество нуждающихся в социальной защите лиц, в особенности детей с ограниченными возможностями, постепенно идет к увеличению. В связи с этим обучение и воспитание детей с психофизиологическими отклонениями, адаптация их в социальную среду являются одной из социально-педагогических проблем.

Abstract

In our state One of the main problems is the adaptation of mentally retarded children to the social environment. There are difficulties In any society or social depending on the level of development. Therefore, particularly in need of social protection of persons with disabilities each time is to increase children. In this regard, the education of children with psycho-physiological abnormalities in their social environment adaptation and education is one of the socio-pedagogical problems.

Түйінді сөздер: мүмкіндігі шектеулі балалар, әлеуметтік бейімдеу, әлеуметтік-тұрмыстық бағдар, ақыл-ойы кемістігі бар балалар.

Ключевые слова: дети с ограниченными возможностями, социальная адаптация, социально-бытовая ориентировка, умственно отсталые дети.

Keywords: children with disabilities, social adaptation, social orientation, mentally handicapped children.

Бүгінгі күні білім беру саласында ақыл-ой кемістігі бар балаларды әлеуметтендіруге қолайлы шарт жасау және қатарға қосу мен тәрбиелеуді жүзеге асыру міндеті алға қойылған. Осыған орай ақыл-ой кемістігі бар мектеп оқушыларының әлеуметтену үрдісі сәтті өтуі үшін, түзету мектептерінде әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау пәні енгізіліген.

Әлеуметтік бейімделу – ол жеке адам мен қоғамның қатысуымен болатын үзіліссіз қатынас үрдісі. Әлеуметтік бейімделу – мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік ортаға қо-

сылуы, қоғамда өмір сүруге бейімделуі. Бейімделу үрдісі үнемі сәтті, қиындықсыз бола бермейді. Кейде адекватты емес мінез-құлық реакциялары, қиын психологиялық жағдаяттар туындайды. Бір сөзбен айтқанда, бейімделу қиындығы пайда болады. Балалардағы дезкүйі оңай пайда болғанмен, бейімделу үрдістері ұзақ уақытқа созылады [1, 264 б.].

Ақыл-ой кемістігі бар балалардың бейімделу қиындықтарын жеңілдету мақсатында түзету мектептерінде арнайы әлеуметтік-тұрмыстық бағдар пәні енгізілді. Әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау – ақыл-ой кемістігі бар балалардың кез келген өмірлік жағдайларда өзін-өзі ұстау дағдыларын қалыптастыруға бағытталған түзету мектептерінің арнайы оқу пәні. Әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау пәні көмекші мектептерде 1986 жылы енгізіліп, 5 жылға негізделген (5-9 сынып аралығы). Басында сабақтың тақырыбы естімейтін және нашар еститін, көрмейтін және нашар көретін балаларға арналған әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлаудың сабағының тақырыбымен сәйкес келген.

Қазіргі уақытта арнайы мектепте әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау сабағы А.К. Рсалидинованың жаңа бағдарламасына сай өткізіледі. Жаңартылған бағдарламаның мақсаттары:

- 1) осы пән бойынша білім берудің мазмұнын қазіргі заманның талаптарына сай келтіру;
- 2) әртүрлі іс-әрекеттермен байланысты сараманды біліктерді қалыптастыру;
- 3) адамның ішкі өміріне, қаржы білімдеріне қатысты бағдарламада жаңа бөлімдердің мазмұнын дайындау.

Сонымен бірге әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау пәнінің мұғалімі «Тұрмыс және өзіне қызмет ету» бағытындағы білік, дағдыны балалардың меңгеруі маңызды екенін түсінуі қажет.

Әлеуметтік-экономикалық жағдайдың жылдам өзгеріп отыруына байланысты, әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау пәнін оқыту мазмұны қазіргі заманғы қоғамдық құрылыстың талаптарына сәйкес құрылған. Бұл бағдарлама оқушылардың төменгі сыныптарында алған білімі мен тіл дамыту сабақтарында алған білімі мен икемділіктерінің деңгейін, жасы мен психологиялық-физиологиялық ерекшеліктерін есепке ала отырып құрылған бағдарлама Қазақстан Республикасында өмір сүретін ақыл-ойы дамымаған балалардың өздерін осы елдің азаматы ретінде сезінуге, қазақ халқының әдет-ғұрпын, тұрмысы мен ұлттық тағамдарының ерекшеліктерін білуге көмектеседі. Бағдарлама балалардың жалпы дамуы үшін қандай білім мен икемділіктерді қалыптастыру және тәжірибе жұмыстары мен жаттығуларды орындау арқылы қандай дағдыларды қалыптастыру қажеттілігі көрсетілген. Сондықтан әрбір оқушы өзінің зерде және мүмкіншіліктеріне қарамай, өзіне-өзі қызмет етудің дағдыларын, бос уақытын ұйымдастыра білу икемділіктерін меңгере білуі тиіс. Оқушылардың белсенділік қабілетін іс жүзіне асыру үшін, әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау (ӘТБ) пәнінің мұғалімі балалардың оқуға деген қызығушылығы мен талабын үнемі қолдап отыруға міндетті. Сондықтан да сабақты оқытудың негізгі тәсілдері әңгіме түрінде, әр түрлі дидактикалық ойындар, тәжірибе жұмыстары (мекеме орындарына кітапханаға, мұражайға, поштаға, сауда үйлеріне экскурсия жасау) болып келеді.

Қазіргі заманда еңбек орнын табуға оқушыларға көмек көрсету үшін әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлаудың пәнінің мұғалімі балаларда келесі білік, дағдыларды қалаптастыру керек:

- 1) әңгімеге кірісу, әңгімені бастау, жалғастыру, сөйлеп тұрған адамның көңіл күйін түсіну;
- 2) қоршаған адамдардың оның сөзін түзегенін ойдағыдай қабылдап, дұрыс түсінуді, өзінің сөзін, жүріс – тұрысын бақылау;
- 3) көмек сұрау, біреуге көмек көрсету;
- 4) заңды бұзбау;
- 5) өзінің достығын, сүйіспеншілігін қолайлы түрде ұсыну.

Әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау сабақтарын өту барысында оқушылар өмірдің әр түрлі жағдайларына сәйкес тәжірибелік білім алады. Оқушылардың оқып үйрену кезеңінде

оқып білуге арналған материал оқудың әр жылына бөлім-бөліммен топталған. Әр бөлімде бірнеше тақырыптан келеді, әр тақырыпқа сағаттар бөлінген. Әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлаудантақырыптық материалды жоспарлағанда әрбір мұғалім өзінің тәсілімен сабақты өткізе алады, бірақ «қайталау» және «көрнекілік» бөлімдерін пайдалану міндетті түрде жүзеге асуы тиіс.

Әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау сабағына қойылатын талаптар:

- сабақтың тақырыбы мен мақсаты айқын анықталу керек;
- барлық сабақ уақытында сабақтың мазмұны мен көлемі оқушылардың белсенділігін арттыру керек;
- теориялық сабақтардың формасы мен көлемі толыққанды ойластырылған болуы керек;
- оқу материалын рационалды бекіту әдісі – тәсілі (тәжірибелік жұмыстар, жаттығулар, дидактикалық ойындар) және де қайталау;
- оқушылардың қабылдауға және еңбекке белсенділігін қамтамасыз ететін әдіс – тәсілді қарастыру керек, сабақмазмұнының өмірмен байланысын анықтау;
- сабақта қолданылатын ұжымдық және жеке жұмыс формасының қатынасын ойластыру керек;
- сабақтың міндетті шарты түзету бағыты мен тәрбиелеу болып табылады;
- көрнекілік (арнайы дайындық пен бейімделуді талап етеді) [2, 125 б.].

Сабақтың тақырыбы бағдарламаға сәйкес анықталады. Сабақтың мақсатын анықтағанда оқушылардың осы тақырыпты меңгергенде алатын білімін ойластыру керек. Сабақтың мазмұнын анықтағанда, оны өткізу әдісі - тәсілін таңдарда мұғалім «тәжірибелік жұмыс, экскурсия» бағдарламасының бөліміне назар аударады.

Әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау сабағы әдейі дайындалған кабинетте немесе бөлмеде өтуі қажет. Кабинет ішінде шынайы заттармен қамтамасыз ету (телефон аппараты, сағат, жарық түсіру құралы, шаңсорғыш, тоқ плита, тоңазытқыш, теледидар, магнитофон т.б, бұл техниканың бәрімен бағдарлама бойынша танысу қарастырылған, олармен жұмыс істеу, қолдану, күту, тазалауды тек сараманды – тәжірибелі жұмыс барысында ғана меңгереді) және ойыншықтар, суреттер, мысалы «Дүкен», «Пошта», әртүрлі кестелер, сызбалар кеңінен қолданылады. Бұл заттармен жұмыс жүргізу балаларға есте сақтау қабілеттерінің нақтылап, зейіндері мен қызығушылықтарын арттыра отырып оқытады. Әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау сабағында дәптерлер, альбомдар, оларға тәрбиеленушілер өздерінің мекен-жайларын, телефон нөмірлерін шұғыл нөмірлерді, әртүрлі тағамдардың аттары мен бағаларын тіркеп жазуға қолданылады. Бұдан басқа әртүрлі көліктердің, жол жүру ережесі, әртүрлі мамандықтар бойынша салынған адамның суреттері немесе фотобейнесі болады. Сондай-ақ ӘТБ пәнін оқыту мазмұны шынайы өмір, шынайы тұрмыс, шынайы әлеумет сынды болуы қажет. Кабинет жабдықтары «қатып қалмай» уақыт талабына сай өзгеріп отыру тиіс. Пән оқушыларға заманауи жағдай жасау тұрмысын қалыптастырып қана қоймай, оның еңбек әрекеті талабында жағдай жасау қажет [3, 28 б.].

ӘТБ кабинеті әртүрлі жабдықталу нұсқаулығына, яғни оның орналасу аймақтарына тәуелділігі «оқу», «ас үй», «санитарлық-гигиеналық» бөлме үлгілері сияқты болу керек.

Білім алу орнының жабдықталуы, аймақтары бір бөлмеде немесе бірнеше көршілес бөлмелерде орналасу мүмкін. Білім алуға арналған аймақтар басқа жерде орналасады (жатын бөлме, медициналық кабинет, дәретхана).

I аймақ. «Оқу бөлмесі» оқушылардың практикалық жұмыстарына арналған үстелдер мен орындықтар; сынып тақтасы, сөздік жұмыс жинақтары, иллюстрациялық материалдар жинағы.

II аймақ. «Ас үй» жабдықтары ыдыс жуатын орын, азық-түлік орындары, электрлік газ, плиталар, тоңазытқыш, ас үй жиһаздары (жұмыс үстелі, сөрелер, тартпалар т.с.с). Плита және жуу техникалық жабдықтар қауіпсіздік шараларымен орналасқан жөн. Плитаны, шаңсорғышты алыс, жуғыш орындарды ыдыс сөрелеріне жақын орындарға орналастырған

дұрыс. Тоңазытқыштың мұзды камерасына ұзақ сақтауға тиісті заттар азық-түлік сақталады. Ас үй бөлігі басқа бөліктерден бөлек құрған дұрыс, оқушылар ас әзірлеген кезде басқа жұмыс үстелін пайдалану мүмкін. Басқа орындарға ыдыс-аяқ, ас үй жабдықтары, электр жабдықтары, жуылған таза ыдыстарды пайдалану мүмкін.

III аймақ. «Санитарлық-гигиеналық» үрдістерге арналған бөлік. Мұнда жуыну құралдары, монша элементтері, бас жуатын орын орналасуы қажет. Сондай-ақ жуынуға арналған заттар (сабын, сусабын, ысқыш, орамалдар, сүлгілер) орналасады. Барлық су құбырлар тиісті жүйесімен жалғанады, оқу мақсатында сантехникалық жабдықтар қолданылады. Санитарлық аймақта әр типтегі кір жуғыш машина, шкаф, құрал-жабдықтар қоятын және жуғыш кілемдерге арналған құралдар болуы тиіс. Сонымен қатар, электрлік үтік және киім үтіктейтін тақта болуы тиіс.

IV аймақ. «Тұрғын бөлме» – заманауи жиһаздар мен радио-теле аппаратуралар, кілем немесе кілемшелердің жабдықтары. «Қонақтарды қабылдау» тақырыбы осы аймақта өтеді [4, 36 б.].

Әрбір оқушы, өзінің интеллектуалды мүмкіндігіне қарамастан өзін-өзі күтудің негізгі дағдыларын меңгеруі міндет, сонымен қатар өзінің тұрмысын, бос уақытын ұйымдастыруды үйрену керек. Белсендік пен сана-сезім негізін арттыру үшін, ӘТБ пәнінің мұғалімі балалардың оқуға деген ынтасын, қызығушылығын қалыптастыру қажет. Осымен байланысты ӘТБ сабағында әңгімелеу, әңгімелесу, дидактикалық ойындар, тәжірибелік жұмыстар, экскурсия, мәселе туғызатын жағдайлар орын алу керек.

Әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау сабақтарында білім, тәртіп тәжірибесі, өмір сүру тәсілінде тәжірибелік әрекеті негізгі рөл атқарады, сонымен бірге дидактикалық ойындар қосылады (мысалы, әртүрлі жағдайларда қуыршақпен ойнау кезінде бір-бірімен қарым-қатынас мәдениетін бекіте түседі). Тәжірибелік жұмыс кезінде өзіндік жұмыс, тұрмыстық еңбек, мектеп алды алаңындағы жұмыс үлкен рөл атқарады. Сондай-ақ әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлаудың курсына психикалық бейімделу және тренингтер қарастырылады.

Сабақ барысында дидактикалық ойындар кеңінен қолданылып, әртүрлі қиындықтарды тез меңгеруге көмектеседі. Ойын жаттығу кезінде жоспарға сүйене отырып, сұрақты көп қоймау керек. Оқушылар бір-бірінің айтқан жауаптарына үлкен жауапкершілікпен қараған жөн. Мұғалім алдын ала сұрақтарды тапсырмаларды, жаттығуларды, сұрыптап дайындап жауаптарында жазып алады. Сонда ғана тәрбиелік-оқыту мақсаттары жүзеге асады. Ойын түрін сабақ барысында немесе ортасында енгізген жөн. Ойындарды, көбінесе, сабақ соңында қолданған дұрыс, себебі оқушының есте сақтау қабілеттерін қадағалап бекіту керек. Ойын барысында оқушылар бір-бірімен диалогтар арқылы қарым-қатынас жасайды, яғни дұрыс сұрақ қояды, дұрыс жауап беруді, білмей, немесе түсінбей тұрған жағдайда көмек сұрау-көрсетуді үйренеді. Ойынды жоспарлағанда, мұғалімнің бағдарламасы «тақырыптың» және «оқушылардың біліміне қойылатын негізгі талаптар» бөлімдеріне бағытталады және пәнге қойылған жалпы тапсырмалармен қоса әрбір сабаққа қойылатын тапсырмаларды басшылыққа алады.

Оқушыларды әлеуметтік-тұрмыстық бағдарға оқыту күнделікті тәрбиелік жұмысына қосылуы тиісті және оқушылардың барлық өмір кезеңдеріне енгізілуі маңызды. Әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау сабағының барысында оқушылардың күнделікті өмірінде өзіне-өзі қызмет ету, жеке гигиена, сынып жинау, асханада кезекшілік ететін дағдылардың қалыптасуы мен жаттығуы өтеді. Сонымен қатар балалардың білімдері тек қана интернат қабырғаларында көретінмен ғана шектелмеуі керек. Әлеуметтік-тұрмыс бағдарлау жұмыстарын ұйымдастырғанда және өткізгенде келесіні ескеру керек:

- әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлауға тиісті жұмыс тәртіптік және жүйелік түрде, ең қарапайым істерден бастай және жеке гигиена сияқты күрделі іскерліктермен аяқтауды (әртүрлі мекемелерде және көлікте дұрыс мінез-құлықты көрсету, заттың құнын біліп және оны сатып алу, үстелді тамақтануға дұрыс дайындау) жүзеге асу керек;

- білім мен іскерлікті қалыптастыра отырып, оқушыларды алға жылжыту қажет, олардың даму аймағына сүйене отырып, бірте-бірте күрделенген мақсатты қою керек. Бұл жерде балалардың дара ерекшеліктері еске алынуы қажет.

- әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлауға қатысты жұмыстар тәжірибелік бағытта жүру керек. Мұндай жағдайда практикалық қызмет түрлерінің әр түрлі болуы қажетті;

- мұғалім мен тәрбиеші өзара байланыста тұрақты түрде жұмыс жасаулары қажет, балалардың мінез-құлықтарына және олардың әртүрлі тапсырмаларды орындауына бірыңғай талаптар қою маңызды.

Әдебиет тізімі

1 Тебенова Қ.С., Рымханова А.Р. – Арнайы психология: Оқулық. – Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2011. – 264 б.

2 Аралбаева Р.Қ. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы, 2012. – 125-127 б.

3 Асанова Г. Зиятында ауытқуы бар балаларға әлеуметтік-мәдени көмек көрсету тәжірибесі // Дефектология республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-психологиялық журнал №3 (33) наурыз // – 2013. – 28-30 б.

4 Воронкова В.В., Казакова С.А. Социально-бытовая ориентировка учащихся 5-9 классов в специальной (коррекционной) общеобразовательной школе VIII вида: пособие для учителя: гуманитар. – Москва: ВЛАДОС, 2010. – 36 с.

УДК 249

ОСОБЕННОСТИ СЕМЕЙНОГО, СОЦИАЛЬНОГО, РЕЛИГИОЗНОГО ВОСПИТАНИЯ: ОБЩЕЕ И РАЗЛИЧНОЕ

Грудунс К.Я.,

зам. директора по НМР,

ШЛ №1, г. Костанай, Казахстан

Ярочкина Е.В.,

зав.кафедрой ВИиОД

к.и.н., доцент КГПИ

Аннотация

Мақалада ерекшеліктері отбасылық, әлеуметтік, діни тәрбие. Ұсынылған мақалада авторлар қарады заңдылықтары ұқсастықтар мен айырмашылықтар олардың арасында. Авторлар деген қорытындыға келді тәрбиелеу процесі-өте көп қырлы және күрделі, бұл ескеру маңызды тәрбиелеу кезінде баланың баулуға арналған, оған белгілі бір білім мен дағдыларды.

Аннотация

В статье рассматриваются особенности семейного, социального и религиозного воспитания. В представленной статье авторы анализируют закономерности сходств и различий между ними. Авторы пришли к выводу, что процесс воспитания очень многосторонний и сложный и это важно учитывать при воспитании ребенка и привитии ему определенных знаний и навыков.

Abstract

The features of domestic, social, religious education are examined in the article. In the presented article authors considered conformities to law of likenesses and distinctions between them. Authors came to the conclusion that the process of education is very multilateral and difficult and this is important to take into account at education of child and to give to him certain knowledge and skills.

Түйінді сөздер: отбасы, бала, отбасылық тәрбие беру, адамның дамуы, діни, конфессиялар, мистикалық деңгейі, діни тәрбие, оңтайлы деңгейі діни тәрбие

Ключевые слова: семья, ребенок, семейное воспитание, развитие человека, вероучения, конфессии, мистический уровень религиозного воспитания, рациональный уровень религиозного воспитания.

Keywords: family, child, domestic education, development of man, dogma, confession, mystic level of religious education, rational level of religious education

1. Введение.

Воспитание является важным и сложным процессом, что подчеркивается в нормативных документах нашего государства, в частности в «Концепции духовно-нравственного развития и воспитания личности гражданина РК». Духовно-нравственное развитие и воспитание личности начинается в семье. Ценности семейной жизни, усваиваемые ребёнком с первых лет, имеют непреходящее значение для человека в любом возрасте. Взаимоотношения в семье проецируются на отношения в обществе и составляют основу гражданского поведения человека. Развитие всесторонне развитой гармоничной личности невозможно также без усвоения социальных норм и духовных ценностей. Таким образом, чтобы сформировать личность, соответствующую требованиям государственного заказа настоящего времени, необходимо дать подрастающему поколению разностороннее воспитание, уделяя должное внимание каждому из его видов – семейному, социальному и религиозному.

2. Материалы и методы.

В работе были использованы следующие методы исследования: изучение научной социально-педагогической литературы; анализ материала, полученного из научной социально-педагогической литературы; обобщение и синтез используемого материала.

3. Результаты и обсуждения.

Семья – это определенный морально-психологический климат, для ребенка – это первая школа отношений с людьми. Поэтому в семье складываются представления ребенка о добре и зле, о порядочности, об уважительном отношении к материальным и духовным ценностям. С близкими людьми в семье он переживает чувства любви, дружбы, долга, ответственности, справедливости (Селиванов, 2000, с. 23).

Известна конкретная особенность семейного воспитания в отличие от воспитания социального. Спецификой семейного воспитания является органичное слияние со всей жизнедеятельностью растущего человека – включение ребенка во все жизненно важные виды деятельности: интеллектуально-познавательную, трудовую, общественную, ценностно-ориентированную, художественно-творческую, игровую, свободного общения. При этом человек в семейном воспитании проходит все этапы: от простых попыток до сложнейших социально и личностно-значимых форм поведения.

Семейное воспитание еще имеет широкий временной диапазон влияния: оно продолжается всю жизнь человека, происходит в любое время суток, в любое время года. Его благотворное (либо неблагоприятное) влияние человек испытывает даже тогда, когда он вне дома: в школе, на работе, на отдыхе в другом городе, в служебной командировке. И сидя за школьной партой, ученик мысленно и чувственно невидимыми нитями связан с домом, с семьей, с множеством волнующих его проблем.

Как показал анализ научной литературы, семья выступает и как социальный институт. Функции семьи – это способы проявления ее активности, способы жизнедеятельности всей семьи и отдельных ее членов. Главная, первая функция семьи – репродуктивная, а именно биологическое воспроизводство населения в общественном плане и удовлетворение потребности в детях в личностном плане. Наравне с этой основной функцией семья выполняет еще ряд других важных социальных функций:

А) воспитательная – социализация молодого поколения, поддержание культурного воспроизводства общества;

Б) хозяйственно-бытовая – поддержание физического здоровья членов общества, уход за детьми и престарелыми членами семьи;

В) экономическая – получение материальных средств одних членов семьи для других, экономическая поддержка несовершеннолетних и нетрудоспособных членов общества;

Г) функция сферы первичного социального контроля – моральная регламентация поведения членов семьи в различных сферах жизнедеятельности, а также регламентация ответственности и обязательств в отношениях между супругами, родителями и детьми, представителями старшего и среднего поколений;

Д) функция духовного общества – развитие личностей членов семьи, духовное взаимообогащение;

Е) социально-статусная – предоставление определенного социального статуса членам семьи, воспроизводство социальной структуры;

Ж) досуговая – организация рационального досуга, взаимообогащение интересов;

З) эмоциональная – получение психологической защиты, эмоциональной поддержки, эмоциональная стабилизация индивидов и их психологическая терапия (*Мудрик, 2002, с. 8*).

Целью семейного воспитания считается развитие таких качеств личности, которые способствуют преодолению трудностей и преград, встречающихся на жизненном пути. Формирование интеллекта и творческих способностей, первичного опыта трудовой деятельности, нравственное и эстетическое развитие, эмоциональная культура и физическое здоровье детей, их счастье – все это зависит от семьи, от родителей, и все это составляет задачи семейного воспитания.

Исходя из вышесказанного, можно выделить значимость семейного воспитания. Семья является основой в процессе воспитания. Большая часть всех наших умений берет начало в семье. Как принято в семье, так ребенок и будет вести себя в обществе. Это один из основных компонентов в системе воспитания.

Специфика социального воспитания.

Развитие человека – сложный процесс, движущими силами которого являются два важных фактора – наследственность и среда, которые являются и источниками, и условиями развития. Превращение биологического индивида в социальный субъект происходит в процессе социализации (*Бедерханова, 2011, с. 45*). Социализацию личности определяют и как процесс усвоения и дальнейшего развития социально-культурного опыта, и как усвоение индивидом на протяжении всей его жизни социальных норм и культурных ценностей того общества, к которому он принадлежит (*Плахова, 2009, с. 124*).

В психологии социализация личности рассматривается как процесс получения опыта социальных отношений и освоение социальных ролей, которые происходят в сферах деятельности, общения и самопознания. Это происходит путём освоения, присвоения, обогащения и передачи ребёнком опыта социального взаимодействия детей и взрослых, где в процессе социализации у ребёнка формируется социальный опыт самоопределения и самоутверждения (*Крутецкий, 2010, с. 39*).

Базовая цель социального воспитания заключается в развитии и формировании личности, которая способна целиком выполнять систему социальных ролей, осваивать ею основы культуры и базу социального развития общества.

Как показал анализ научной литературы, социальное развитие ребенка протекает по двум взаимосвязанным ориентирам: социализации и индивидуализации. В процессе социализации, социальной адаптации ребенка, проявляется объективная потребность человека быть «как все», но параллельно с этим в процессе индивидуального развития личности у ребенка постепенно развивается другая объективная потребность – показать себя. Если при вливании ребенка в социум устанавливается равновесие между процессами социализации и индивидуализации, когда, с одной стороны, он усваивает нормы и правила поведения, принятые в

данном социуме, а с другой – вносит свой значимый «вклад» в него, свою индивидуальность, происходит интеграция ребенка в социум. При этом происходит взаимная трансформация и личности, и среды.

В результате воспитания, самовоспитания и воздействия других социальных факторов происходит процесс интеграции ребенка в общество, «врастания в человеческую культуру», а именно его социализация. При этом, чем значительнее и многообразное влияние социальной среды на ребенка, тем свободнее и независимее от нее становится ребенок.

Поэтому в процессе развития ребенка в обществе должна осуществляться его социализация, включающая в себя общественную адаптацию. Но если вдруг этого не происходит, проявляется другое явление – дезадаптация, тогда появляется необходимость в социальной реабилитации ребенка.

Таким образом, можно сказать, что социализация или же социальное воспитание в данном случае процесс односторонний. Ребенок получает социальное воспитание по средствам врастания в общество, в общественные нормы и традиции. Так, получается, что мы присваиваем нормы общества, только если относимся к нему и принимаем в нем участие. Для этого мы применяем нормы этого общества и вносим свои.

Религиозное воспитание – целенаправленное и планомерное возвращение верующих при помощи внушения им мировоззрения, мироощущения, норм отношений и поведения, соответствующих догматам и вероучительным принципам определенной конфессии (вероисповедания).

Религиозное воспитание считается составной частью относительно контролируемой социализации. В основе религиозного развития находится феномен удвоения мира и его сакрализации, а именно наделения явлений окружающей действительности и личностного начала человека священным содержанием, придания особого смысла обыденным мирским процедурам через их обрядовое освящение.

Выделяют два уровня религиозного воспитания: рациональный и мистический.

Рациональный уровень включает в себя три основных элемента: информационный, нравственный и деятельностный, содержание которых имеет конфессиональную специфику.

Мистический уровень тесно связан с рациональным, и его можно охарактеризовать лишь так, как он в нём проявляется. Мистический уровень в особенно большей степени, чем рациональный, имеет конфессиональную специфику. Например, мистический уровень религиозного воспитания в христианском воспитании включает в себя подготовку и участие в различных таинствах, домашнюю молитву, воспитание чувства благоговения и почитания святынь.

В процессе религиозного воспитания используются разные формы, многие из которых схожи по внешним признакам с формами социального воспитания (урочная система, семинары, лекции, праздничные мероприятия, экскурсии, любительские объединения, хоры, оркестры), но они приобретают сакральный смысл, когда наполняются особенным для религиозного воспитания содержанием.

Значительно различаются семейное, религиозное, социальное воспитание по принципам, целям, содержанию, средствам, как осознаваемым и формулируемым, так еще и в большей мере не сформулированным в обществе, сильно отличаются характером основной взаимосвязи субъектов воспитания. В семейном воспитании взаимосвязь супругов, детей, родителей, бабушек, дедушек, братьев, сестер имеет кровнородственный характер. В религиозном воспитании, которое осуществляется в религиозных организациях, взаимосвязь священнослужителей с верующими и верующих между собой имеет конфессионально-общинный характер, она определяется исповедуемым ими вероучением и отношениями, которые складываются в соответствии с вероучительными принципами. Социальное воспитание осуществляется в организациях, создаваемых для этой цели. Взаимосвязь субъектов этих видов воспитания (индивидуальная: воспитателей и воспитуемых и воспитуемых между собой; групповая: коллективов между собой; социальная: организаций и органов управления) имеет

институционально-ролевой характер. В диссоциальном воспитании взаимосвязь субъектов (лидеров) и объектов (воспитуемых) имеет характер отношений «господин-раб» (Титова, 2014, с. 110).

Сходства всех этих видов воспитания заключаются в том, что воспитание важный процесс. И человек, который занимается воспитанием, должен учитывать, что чем больше он освоит и примет, тем развитее будет, а это, в свою очередь, также отложится и на его статусе в обществе. Сходство видов воспитания заключается и в том, что воспитание, как семейное, так и социальное, и религиозное, направлено на воспитывание и развитие тех или иных особенностей в человеке, привитие ему социальных, семейных и религиозных навыков, которые необходимы для человека как личности.

4. Выводы.

Таким образом, исходя из вышеизложенного, мы можем подчеркнуть, что воспитание только из семьи невозможно. Социальное и религиозное воспитание играет немаловажную роль в процессе становления личности. Человек воспитанный занимает высокий статус в обществе, развивается как личность и индивидуальность.

Но важность семьи как социального института неоспорима. То, что ребенок в детские годы приобретает в семье, он сохраняет в течение всей последующей жизни. В семье ребенок находится в течение значительной части своей жизни, и по длительности своего воздействия на личность ни один из институтов воспитания не может сравниться с семьей.

При получении социального, общественного воспитания человек вливается в общество, принимая из него все нормы, навыки и ценности, при этом меняясь изнутри и меняя свое отношение к социуму и положение в нем. Благодаря религиозному воспитанию личность обогащается духовно, морально, принимает ценности религии.

Так мы получаем человека всесторонне развитого в процессе воспитания.

Однако чтобы воспитать человека правильно, необходимо учитывать все плюсы и минусы каждого, все особенности видов воспитания. Например, при семейном и религиозном воспитании необходимо учитывать возраст ребенка и контингент семьи и воспитуемых. Также стоит изучить то, где и в каких учреждениях ребенку будут прививать навыки того или иного вида воспитания, чтобы ребенок усвоил правильно тот смысл воспитания, которое оно в себе несет. Также стоит учитывать и то, насколько воспитуемый несет в себе правдивые представления о ценностях воспитания и их значимости.

На основе вышесказанного, сделаем вывод, что всестороннее и гармоничное развитие личности будет наиболее эффективным при учете особенностей развития личности ребенка в процессе воспитания, включении детей в личностно значимые виды воспитательной деятельности, целенаправленном воспитательном процессе по трем основным направлениям: семейном, социальном, духовно-нравственном (религиозном) и при учете специфических особенностей каждого из видов воспитания.

Список литературы

- Бедерханова В.П. Педагогическая поддержка индивидуализации ребёнка // Классный руководитель. – 2011. – № 3. – С. 39-50.
- Ильин И.А. Душа ребёнка // Очаг. – 2011. – №9. – С. 27-40.
- Крутецкий В.А. Психология. – М.: Педагогика, 2010. – 430 с.
- Куприянов Б.В. Методы воспитания как структуры взаимодействия взрослого и ребенка // Демократическая школа. – 2014. – №2. – С. 33-38.
- Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения в двух томах: Т.1. – М.: Педагогика, 2012. – 296 с.
- Любицына М.И. В.А. Сухомлинский о воспитании детей. – Л., 2008.
- Мудрик А.В. Воспитание в системе образования: характеристика понятия / А.В. Мудрик // Классный руководитель. – 2002. – №5. – С. 4-11.
- Мудрик А.В. Индивидуальная помощь в социальном воспитании // Новые ценности образования. – 2010. – Вып. 6. – С. 51-56.

Селиванов Б.В. Этика. – Новосибирск: Изд-во НГУ, 2000. – 190 с.

Смелзер Н. Социология: пер. с англ. – М.: Феникс, 2013. – 687 с.

Социализация личности: исторический опыт советского периода и современные тенденции: сбор. науч. тр. / под ред. М.Г. Плаховой, Ф.А. Фрадкина. – М.: ИТПИМИО, 2009. – 147 с.

Таланчук Н.М. Введение в неопедагогику: пособие для педагогов-новаторов. – М.: АПН СССР, 2000. – 183 с.

Титова Л.А. Социальное воспитание проблемных подростков как органическая часть образовательного процесса // Методология и методика формирования научных понятий у учащихся школ и студентов вузов. – Челябинск: Изд-во ГПУ, 2014. – С. 108-111.

Фрадкин Ф., Плохова М. Воспитание в семье и школе: взгляд сквозь десятилетия // Воспитание школьников. – 2011. – №6. – С. 27-36.

УДК 82.09

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА А.И. ГЕРЦЕНА

Жаркова В.И.,
кандидат филологических наук,
доцент Костанайского
государственного педагогического
института, г.Костанай, Казахстан

Аннотация

Мақалада А.И. Герценнің өмірі мен шығармашылығының өзекті мәселелері қарастырылады. Дарынды жазушының көркемдік жүйесі дәлелденеді, көптеген оқулар мен ғылымдар алдында тұлғаны жоғары бағалайды.

Аннотация

В статье рассматриваются актуальные проблемы жизни и творчества А.И. Герцена. Доказывается, что личность и художественная система талантливого писателя высоко возвышаются над многими доктринами и учениями.

Abstract

The article considers the relevant problems of life and creative activity of A.I. Herzen. It presents arguments to prove that the artistic system of this talented writer far exceeds most doctrines and schools of thought.

Түйінді сөздер: педагогикалық көзқарас, гуманитарлық білім, сыни ойлау, өзгеріс, азаттық қозғалыс.

Ключевые слова: педагогическое воззрение, гуманитарное образование, критическое мышление, интерпретация, освободительное движение.

Key words: pedagogic vision, humanitarian education, critical thinking, interpretation, movement for freedom.

1. Введение.

Литературное творчество А.И. Герцена – уникальное явление в истории развития русской литературы. Но сегодня о нем мало пишут, а интерес к Герцену-идеологу заметно угас. Между тем, художественное наследие Герцена не может быть осмыслено в отрыве от его историсофских концепций, педагогических и политических идей, отличающихся энергетическим накалом, стилистическим блеском, удивительной образностью языка, оригинальностью мыслей.

Герцен – умнейший человек эпохи, его личность поражала современников. Вот что свидетельствует о нем П.В. Анненков в своих «Литературных воспоминаниях»: «Признаться сказать, меня ошеломил и озадачил на первых порах знакомства этот необычайно подвижной ум, переходивший с неистощимым остроумием, блеском и непонятной быстротой от предмета к предмету, умевший схватить и в складе чужой речи, и в простом случае из текущей жизни, и в любой отвлеченной идее ту яркую черту, которая дает им физиономию и живое выражение. Способность к поминутным неожиданным сближениям разнообразных предметов, которая питалась, во-первых, тонкой наблюдательностью, а во-вторых, и весьма значительным капиталом энциклопедических сведений, была развита у Герцена в необычайной степени, – так развита, что под конец даже утомляла слушателя. Неугасающий фейерверк его речи, неистощимость фантазии и изображения, какая-то безоглядная расточительность ума приводили постоянно в изумление его собеседников».

Художник Н.Н. Ге, автор широко известного портрета Герцена, воссоздает в своих воспоминаниях его внешний облик, который гармонично сливается с внутренним духовным миром этого человека: «Несмотря на то, что у меня был его фотографический портрет, который он прислал нам через общего нам приятеля, впечатление при встрече было новое, полное, живое. Небольшого роста, плотный, с прекрасной головой, с красивыми руками; высокий лоб, волосы с проседью, закинутые назад без пробора, живые умные глаза энергично выглядывали из-за сдавленных век, нос широкий, русский, как он сам называл, с двумя резкими чертами по бокам, рот, скрытый усами и короткой бородой. Голос резкий, энергичный, речь блестящая, полная остроумия» (*«Герцен в воспоминаниях современников», 1956, с. 296*).

Ф.М. Достоевский с каким-то особым пиететом отмечал: «Это был художник, мыслитель, блестящий писатель, чрезвычайно начитанный человек, остроумец, удивительный собеседник... и великолепный рефлектор. Рефлексия, способность сделать из самого глубокого своего чувства объект, поставить его перед собою, поклониться ему и сейчас же, пожалуй, и насмеяться над ним, была в нем развита в высшей степени» (*Достоевский, 1994, с. 10*).

А вот что записал Л.Н. Толстой в своем дневнике: «Читал и Герцена <...> и тоже восхищался. Следовало бы написать о нем – чтобы люди нашего времени понимали его. Наша интеллигенция так опустилась, что уже не в силах понимать его. Он уже ожидает своих читателей впереди».

Отзывы писателей, художников представляют большую ценность при изучении жизни, мировоззрения и наследия Герцена. Они уточняют, во многом полнее раскрывают и дополняют наши представления о его могучем таланте: он был философом, писателем, литературным критиком, журналистом, публицистом, историком.

2. Материалы и методы.

Симптоматично, что сегодня в педагогической науке глубоко рассматривается философия образования А.И. Герцена. По мнению М.В. Богуславского, «значительно менее изучены и оценены идеи и взгляды А.И. Герцена в сфере воспитания и образования, его педагогическое мировоззрение» (*Богуславский, 2012, с. 90-98*). Одной из причин, – справедливо считает он, – является отсутствие в обширном наследии Герцена специальных теоретических работ о воспитании, а из художественных произведений к этой теме обращены произведения «Кто виноват?» (1841-1846) и «Былое и думы» (1852-1868).

Ученый доказывает, что по идеологическим соображениям в научный оборот не вовлеклось его «Письмо императрице Марии Александровне», целиком посвященное проблемам воспитания и впервые опубликованное в «Колоколе» 1 ноября 1858 года. Кроме того, предметом осмысления должны стать оригинальные суждения о воспитании, изложенные в письмах к жене и детям.

В сложном развитии педагогического мировоззрения А.И. Герцена М.В. Богуславский выделяет следующие периоды:

1. Первая половина 1840-х гг. – в центре его внимания преимущественно вопросы естественнонаучного образования.

2. Вторая половина 1840-х гг. – первая половина 1850-х гг. – ведущая направленность его педагогических размышлений обусловлена проблематикой гражданского воспитания личности.

3. Вторая половина 1850-х гг. – создание концепции национального воспитания.

4. Вторая половина 1860-х гг. – приоритет ценности семейной педагогики, прежде всего, в плане национального и духовно-нравственного воспитания детей.

На наш взгляд, литературоведам интересным будет проследить, как в хронологические рамки периодизации укладывается литературное творчество А.И. Герцена, каким литературным содержанием оно наполнено, тем более что предметом его философии образования последовательно выступал человек.

Обозначим основные произведения Герцена в рамках указанных этапов.

По справедливому мнению современных ученых Н.И. Якушина, Л.В. Овчинниковой, «главная особенность всего творческого наследия Герцена (философского, публицистического и литературно-художественного), придающая ему единство и целостность, – аналитическая и критическая мысль, эмоционально пережитая и выстраданная».

В первый период, с начала 1840-х годов Герцен осознает отвлеченность и утопичность абстрактных идеалов, оторванность романтических героев от жизни. Он начинает выработать идейные основы нового, реалистического осмысления и восприятия окружающей действительности (статьи «Диалектизм в науке», «Письма об изучении природы»). Он убежден, что новое знание должно быть синтетичным, родиться на основе анализа, глубокого и всестороннего диалога, освященного идеей поиска смысла жизни. Поэтому закономерно, что всесторонность анализа и диалогичность стали основополагающими для художественного почерка писателя.

Начиная с 1840 года, Герцен становится сотрудником журнала «Отечественные записки» под псевдонимом Искандер. Опыт жизни и его интеллектуальные поиски нашли отражение в повести «Записки одного молодого человека» (1841), которая была оценена В.Н. Белинским как талантливое и злободневное произведение. Композиционно повесть состоит из двух частей. Первая ее часть – лирическая автобиография молодого человека, романтика и идеалиста, воспитанного на Шиллере, во многом близкому самому автору. Вторая часть – описание патриархальных нравов города Малинова, в который героя заносит судьба, сталкивая с трезвым и скептическим взглядом на мир его идейного оппонента помещика Трензинского. За героем остается право оценить позицию своего оппонента как позицию скептика, вынужденного признать «очевидную власть обстоятельств» и волей или неволей пасовать перед ней.

«Записки одного молодого человека» знаменовали, таким образом, начало нового этапа в развитии мировоззрения Герцена: утверждение на реалистических позициях в жизни и в литературе.

Поэтому не случайно думается, что именно в этот период духовных поисков Герцен последовательно выступает за систему всестороннего общего гуманитарного образования, которое призвано не уводить молодежь от реальной жизни, а напротив, усиливать интерес к актуальным проблемам действительности.

Второй период озаглавлен обращением Герцена к центральной для него проблеме гражданского воспитания, созданию насыщенных педагогическими проблемами и духовно-нравственными исканиями произведений – романа «Кто виноват?» и повести «Сорокаворовка» (Богуславский трактует эту повесть как рассказ).

По жанру «Кто виноват?» тяготеет к роману «воспитания», раскрывающего истоки формирования личности и вступления героя в самостоятельную жизнь. М.Ф. Шабаева справедливо заметила, что это произведение «по праву может считаться «педагогическим романом русской литературы», как «Эмиль, или О воспитании» Руссо – французской, «Лингард и Гертруда» Песталоцци – швейцарской» (Шабаева, 1948).

По верному наблюдению Н.В. Шелгунова, Герцен «не допускал, что личность должна быть орудием обстоятельств и событий. Для такого фатализма у Герцена было слишком развито чувство личности».

В центре сюжета романа – трагическая история Бельтова, Любоньки Круциферской и ее мужа, учителя гимназии Дмитрия Круциферского. Сюжет второй части развивается как диалогический конфликт, в котором кроме названных героев участвуют бывший учитель Бельтова швейцарец Жозеф и доктор Крупов.

Главное действующее лицо этой драмы – Владимир Бельтов, новый вариант типа «лишнего человека» в русской литературе 1840-х годов.

Во второй части романа окончательно выяснился гуманный идеал писателя. Этот идеал основывался на вере Герцена в натуру человека, ее изначальное природное благородство.

Повесть Герцена «Сорока-воровка» была написана в январе 1846 года. Герцен-художник защищает достоинство человека, его право на протест против угнетения и произвола.

В 1847 году Герцен выезжает за границу, в феврале 1848 года становится очевидцем событий французской революции.

В книге философско-публицистических очерков и диалогов «С того берега» он приходит к выводу о том, что человек не может выйти за пределы породившей его природы.

В третий период была создана концепция национального воспитания, которая имеет фундаментальный и прогностический характер.

В 1855 году Герцен приступает к созданию альманаха «Полярная звезда». На обложке были изображены профили пяти казненных декабристов. Программой издания было «распространение в России свободного образа мыслей».

С июля 1857 года Герцен и Огарев начинают выпуск газеты «Колокол».

Разочарованный в Европе и европейской системе ценностей, Герцен все чаще и определеннее обращает свои взгляды к России. Бывший западник, теперь он ищет поддержки у славянофилов, поэтизирует общинный дух взаимной любви, который толкуется Герценом как инстинктивное нащупывание и предощущение социалистического идеала.

Герцен много размышляет и пишет о национальном русском характере, об участи простолюдина, об истории формирования некоторых существенных качеств русского народа. Однако знамя народной жизни у Герцена было ограниченным, что помешало правильно представить некоторые существенные стороны исторического развития русского народа.

В четвертый период Герцен активно занимался проблемами семейного воспитания, родительской педагогики.

Герцен советовал своим детям читать Гете, Шекспира, Байрона, Вольтера, Руссо.

С 1852 года писатель работает над главным трудом своей жизни – художественной мемуарной эпопеей (такова точка зрения Л. Гинзбурга, Л. Чуковской, Г. Елизаветиной и других исследователей). «Былое и думы» трудно отнести к какому-либо определенному жанру. Это художественное произведение основано на строгом отборе материала. Книга состоит из восьми частей. Каждая из них посвящена определенному этапу в общественной жизни и духовном становлении повествователя.

«Эта книга, – справедливо пишет Н.И. Якушин, – стала «энциклопедией» идейно-эмоциональной жизни русского общества XIX века, бесценным источником информации, и одновременно душевного тепла и гуманизма».

Смерть помешала Герцену завершить «Былое и думы». Он умер в Париже в начале 1870 года и похоронен на кладбище Пер-Лашез. Позднее его прах был перенесен в Ниццу и погребен рядом с могилой жены.

3. Выводы.

Художественное наследие Герцена – одна из самых ярких и еще не до конца изученных и осмысленных страниц русской литературы. Необходимо помнить, что его творчество неотделимо от времени, в котором он жил, от напряженных духовных исканий. «Я со всем

огнем любви жил в сфере общечеловеческих, современных вопросов, придавая им субъективно-личностный цвет», – писал он позже.

В советское время на Герцена навешивался идеологический ярлык «пламенного революционера». Такова была историческая установка. Сегодня «с полным основанием его можно назвать подлинным «гражданином Европы», – пишет М.В. Богуславский. Думается, время покажет. Но нельзя не учитывать, что почти четверть века эмиграции он жил и работал во Франции, в Италии, Англии, Швейцарии.

Многостороннее литературное творчество А.И. Герцена наполнено гражданской проблематикой и должно быть понято во всей его сложности и противоречивости.

Список литературы

- Богуславский М.В. Педагогическое мировоззрение А.И. Герцена. – Педагогика. – 2012. – №3.
Герцен о воспитании: Избранные педагогические высказывания / сост. М.Ф. Шабаева. – М., 1948.
Достоевский Ф.М. Дневник писателя 1873. Собр. соч. в 15 т. – Т.12. – СПб, 1994.
Сборник «Герцен в воспоминаниях современников». – М., 1956.
Якушин Н.И., Овчинникова Л.В. Русская литература. Вторая половина XIX века. – М., 2005.

УДК 316

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ ТЕХНОКРАТИЗМА

Назарова С.В.,

кандидат политических наук,
ст. преподаватель, КГПИ

Шевченко Л.Я.,

кандидат исторических наук,
доцент, КГПИ, г. Костанай

Аннотация

Технократиялық сананың, оның тұрпаттарының және ұстанушыларының түрлі формаларымен байланысты мәселелерді терең теориялық-методологиялық зерделеу қазіргі өркениеттің қарама-қайшылыққа толы осы феноменінің ерекшелігін ашуға, оның өзгеріп даму тенденцияларын анықтауға мүмкіндік береді.

Мақалада авторлар «технократизм» ұғымын талдайды, грек тілінен аударғанда өнер билігі екеніне назар аударған. Технократизм элеуметтануы техногендік өркениеттің нәтижесі.

Аннотация

Глубокая теоретико-методологическая проработка вопросов, связанных с разнообразием форм проявления технократического сознания, его типов и носителей, позволяет раскрыть специфику этого противоречивого феномена современной цивилизации, показать его эволюцию и тенденции его развития.

В данной статье авторы анализируют само понятие «технократизм», подчёркивая, что в буквальном переводе с греческого он означает власть ремесла, искусства. Социология технократизма является детищем техногенной цивилизации.

Abstract

Deep theoretical-methodological study of issues related to the variety of forms of manifestation of technocratic consciousness, its types and media, can

reveal the specifics of this contradictory phenomenon of modern civilization, to show its evolution and development trends.

In this article, the authors analyze the concept of «technocratism», stressing that in a literal translation from the Greek, it means the power of craft and art. Sociology technocracy is the brainchild of industrial civilization.

Түйінді сөздер: *технократизм, жаһандық қоғам, ғылыми-техникалық инновация, постиндустриалды қоғамтұымдылық тұрғыда, легитимизация.*

Ключевые слова: *технократизм, глобальное общество, научно-технические инновации, постиндустриальное общество, рационалистический подход, легитимизация.*

Keywords: *technocratism, globalsociety, thescientific-technical innovation, post-industrial society, rationalistic approach legitimization.*

1. Введение.

Исследование проблем технократизма занимало и занимает существенное место в западной социологии. Глубокая теоретико-методологическая проработка вопросов, связанных с разнообразием форм проявления технократического сознания, его типов и носителей, позволяет раскрыть специфику этого противоречивого феномена современной цивилизации, показать его эволюцию и тенденции его развития.

Сам термин «технократизм» в буквальном переводе с греческого означает власть ремесла, искусства. В XX веке понятием «технократия» нередко обозначали слой научно-технических специалистов, обладающих соответствующими знаниями для эффективного управления системами высокоразвитого общества. Социология технократизма является детищем техногенной цивилизации. Главными ценностями этого подхода выступают:

- основанная на фундаменте научных законов особая роль технократического стиля мышления;
- приоритетная роль, отводимая технике, научно-техническому фактору в целом, трактовка научно-технических инноваций как стимула и движущей силы развития общества;
- рассмотрение научно-технической элиты специалистов как такой социальной группы, от которой напрямую зависит течение научно-технического и социального прогресса.

Тенденции технократизма были оформлены в соответствующих технократических концепциях, которые абсолютизируют значение науки и техники в жизни общества, утверждая, что они преобразуют его непосредственно и прямо, минуя социальные факторы. В 1949 г. вышла в свет книга Ж. Фурастье «Великая надежда XX века», ставшая знаменем буржуазно-реформистского технократизма. По мнению Фурастье, интенсивное техническое и научное развитие открывают перед человечеством возможность эволюции в сторону создания так называемого «научного общества», избавленного от бремени политических, социальных, религиозных и прочих антагонизмов. Наука и техника в этом грядущем обществе станут основой жизнедеятельности не только социального организма как целого, но в равной мере и отдельных индивидов, входящих в состав этого целого.

2. Результаты.

Фурастье был одним из первых, кто привлек внимание мировой общественности к современным проблемам, называемыми глобальными, в том числе и к проблеме человека, его будущего, в связи с процессами развития науки и техники. Взгляды Ж. Фурастье являются своеобразным истоком многих других технократических воззрений. В этом легко можно убедиться, обратившись к образцам технократического мышления, представленным, в частности, в трудах американского социолога Д. Белла, который говорит о грядущем «новом обществе», построенном структурно и функционально в прямой зависимости от науки и техники. Д. Белл, полагает, что в этом, как он его назвал, постиндустриальном обществе определяющими оказываются, в конечном счете, разные виды используемого в экономике научного знания и поэтому главной проблемой становится организация науки. В соответст-

вии с этим «постиндустриальное общество» по Беллу, характеризуется новой социальной структурой, базирующейся не на отношениях собственности, а на знании и квалификации.

Имеется немало сторонников линии «технократического мышления», которые считают, что воздействие науки и техники на человека и общество, особенно в наиболее развитых странах мира, становится сильным источником современных перемен. Так, З. Бжезинский в своей книге «Между двумя веками» утверждает, что постиндустриальное общество становится технотронным обществом в результате непосредственного влияния техники и электроники на разные стороны жизни общества, его нравы, социальную структуру и духовные ценности.

Технократические тенденции отчетливое развитие получили в работе Г. Кана и У. Брауна: «Следующие 200 лет. Сценарий для Америки и всего мира». Затрагивая в ней вопрос роли и значения науки и техники (являются они силами добра или зла), авторы говорят о «фаустовской сделке», которая якобы существует между человечеством и наукой и техникой. Обретя могущество с помощью науки и техники, человечество подвергает себя опасности, которая в них заключена. Авторы, однако, выступают против проведения политики направленной на прекращение или замедление научно-технического прогресса. Напротив, они считают необходимым в отдельных случаях ускорять это развитие, сохраняя осторожность и бдительность с целью предотвращения или уменьшения возможных неблагоприятных последствий. Как полагают авторы, при этом, в будущем, в ходе возникновения в сравнительно полном объеме «супериндустриальной экономики», многосторонняя тенденция развития западной культуры выразится в непрерывном экономическом росте, технологических усовершенствованиях, рационализме и ликвидации предрассудков, наконец, в открытом бесклассовом обществе, где утвердится вера в то, что только люди и человеческая жизнь являются абсолютно священными.

В западной философии все в большей степени обнаруживается стремление избежать популяризации технократизма. К. Ясперс отмечает, что в Европе почти исчез пророческий интерес перед техникой. Отвергая представление о «демонизме» техники, К. Ясперс считает, что она направлена на то, чтобы в ходе преобразования трудовой деятельности человека преобразовать и самого человека. Более того, по его мнению, вся дальнейшая судьба человека зависит от того способа, посредством которого он подчинит себе последствия научно-технического развития. Техника не зависит от того, что может быть ею достигнуто, она лишь игрушка в руках человека. К. Ясперс сформулировал ясную программу, которая в особенности касается новой техники, способной коренным образом изменить структуру человеческой деятельности. Использование «высоких технологий» создает принципиально новую ситуацию в сфере производства, быта, отдыха, во многом меняет мировоззрение и психологию людей. В последние годы получили распространение и прямо противоположные концепции технофобии, то есть страха перед всепроникающей и всепоглощающей силой техники. Человек ощущает себя беспомощной игрушкой в «железных тисках» научно-технического прогресса. С этой точки зрения научно-технический прогресс принимает такие масштабы, что грозит выйти из-под контроля общества и стать грозной разрушительной силой цивилизации, способной нанести непоправимый вред природе, как среде обитания человека и самому человеку. Безусловно, это вызывает тревогу всего человечества, но не должно принимать характера неотвратимой роковой силы, ибо тем самым невольно умалывается значение разумных начал, присущих самому человечеству.

Мировоззренческий фундамент технократизма в социологии составляет рационалистический подход к миру, стремление найти определяющие законы, управляющие той или иной сферой, активное преобразование этой сферы в соответствии с этими познанными объективными требованиями, оптимизация ее функционирования и управления. Ему присуща убежденность в том, что новая управленческая технократическая элита, придя к власти, будет руководствоваться научно-техническими знаниями, а не какими-либо частными социально-классовыми интересами, и сумеет стать «элитой знания», «элитой достоинств», но

не элитой привилегий. Принцип технологического детерминизма гласит, что изменения в технологии были и, вероятнее всего, будут первоосновой изменения социальных институтов, практических действий и идей. Всячески подчеркивая необходимость «сугубо объективно-го», естественнонаучного подхода к анализу общественной жизни, технократизм стремится свести социальный прогресс к прогрессу науки, техники и технологии.

В наиболее законченном виде сущность технодетерминистской трактовки развития цивилизации выразил американский ученый Л. Уайт, который рассматривает общество как «совокупность трех горизонтальных страт: технологической, лежащей в основании; философской, находящейся сверху; социологической, находящейся между ними». Технологическая система является основной и первичной. Социальные системы представляют собой функции технологии, а философские – отражают технологические силы и социальные системы. Технологический фактор определяет культурную систему в целом. Политика превращается в «социальную технику», фундаментом которой выступают все те же технические знания. Главное внимание уделяется способности политических лидеров к техническому контролю деятельности политических институтов и отдельных лиц. Основной проблемой принятия решений становится поиск средств легитимизации заранее спроецированных целей и способов максимально эффективного функционирования системы. Общеизвестными принципами в социальном управлении, составляющими ядро рационального управления, выступают заинтересованность и персональная ответственность работника за конечный результат труда, экспертные оценки на базе научных знаний, высокий профессионализм и компетентность, его научная организация. Они могут применяться и применяются в любом обществе, на различных уровнях, чем и объясняется их популярность в научном менеджменте.

По общему мнению технократов, в истории можно выделить три основных типа цивилизации:

- дотехнологическая;
- технологическая;
- посттехнологическая.

У американского социолога Д. Белла схема исторического развития выражается через три последовательно сменяющие друг друга фазы, где доиндустриальная характеризует самый низкий этап в овладении человеком средствами существования и знаниями, индустриальная отождествляется с «классическим» капитализмом первой половины XX века, а постиндустриальная знаменует качественный скачок в развитии производительных сил, переход на новые технологии, становление новых социальных отношений на базе интеллектуализации, компьютеризации, ресурсосбережения и т.п.

3. Выводы.

В зависимости от того, какой слой научно-технической интеллигенции выдвигается в качестве будущей «властвующей элиты» (инженеры, менеджеры или ученые), можно выделить следующие основные направления технократизма:

- *собственно технократические* (Т. Веблен, Г. Скотт);
- *организационные* (Д. Бэрнхем, П. Дракер);
- *индустриальные* (К. Керр, Д. Гелбрейт);
- *постиндустриальные* (Д. Белл, В. Феркис);
- *информационные* (Масуда, А. Тоффлер, Д. Найсбит).

Они строятся в рамках теории сначала «индустриального общества», затем «постиндустриального» и «информационного» как подтипов общей технократической теории общественного развития.

В информационных теориях наука и техника уже не рассматриваются как непосредственный источник всех изменений, хотя они, по-прежнему, наделяются огромной преобразующей силой. Как отмечает Масуда, быстрые инновации в системе социальной технологии обычно становились теми осевыми силами, которые порождали трансформацию общества, его переход на новый уровень. В настоящее время информация становится ценностью и

основным товаром, функционирование которого постепенно приведет к власти информационно-технических элит, к перемещению большинства работающих в сферу информационной деятельности и информационного обслуживания. Сдвиги в экономике потребуют коренных перемен в культуре, организации власти, целостном образе жизни, приведут к созданию глобального общества и планетарного сознания. По мере развертывания информационного общества все социальные проблемы могут быть решены, что и создаст оптимальные условия для развития каждого человека. Развиваемые в информационных концепциях идеи глобального сознания, целостности мира по своему содержанию родственны идеям формирования ноосферы В.И. Вернадского, концепции новой рациональности И. Пригожина и т.д. Мир становится свидетелем возникновения глобального общества и планетарного мышления, исходящего из признания ценности жизненного разнообразия и утверждающего целостную природу мира, где все тесно взаимосвязано.

Список литературы

- Абдиева Г. Инженерно-техническая интеллигенция в большой политике // Мысль. – 2011. – №1.
Макеев С.В. Концепции технократизма. – Режим доступа: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-94466.html> (дата обращения 06.06.2016).

УДК 1174

НЕПРЕРЫВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ЦЕЛЕНАПРАВЛЕННЫЙ ПРОЦЕСС РОСТА ЛИЧНОСТИ

Разуваева М.В.,
старший преподаватель КГПИ
Ярочкина Е.В.,
зав. кафедрой ВИиОД, к.и.н.,
доцент КГПИ, г. Костанай,
Республика Казахстан

Аннотация

Инновациялық оқытуды қолдану арқылы тұлғаны оқыту және тәрбиелеу үрдісі ретіндегі үздіксіз білім берудің белгілі бір аспектілері қарастырылады. Экономикалық, саяси, әлеуметтік, мәдени т.б. факторлар мен шарттар білім беруді мақсатқа бағытталған үрдіс ретіндегі дамуын және жетілдірілуін қамтамасыз етеді.

Аннотация

Предпринимается попытка рассмотрения некоторых аспектов непрерывного образования как процесса воспитания и обучения личности с использованием инновационного обучения. Экономические, политические, социальные, культурные и другие факторы и условия обуславливают развитие и функционирование образования как целенаправленного процесса.

Abstract

There is the attempt to examine some aspects of life learning as a process of education and personality with the usage of innovate education. Economical, political, social, cultural and other factors and conditions are the reasons of development and functioning the education system as the focused process.

Түйінді сөздер: білім, үздіксіз білім, тұлға, инновациялық оқыту, оқыту әдістері, case-study әдісі, тренинг.

Ключевые слова: образование, непрерывное образование, личность, инновационное обучение, методы обучения, метод case-study, тренинг.

Keywords: education, life-long learning, personality, innovate education, methods education, case-study, a training.

Сколько бы ты ни жил, всю жизнь следует учиться.
Сенека.

1. Введение.

Перед лицом многочисленных проблем, которые ставит перед нами будущее, образование является необходимым условием для того, чтобы дать человечеству возможность продвигаться вперед к идеалам мира, свободы и социальной справедливости [2, с. 4].

Требования времени обуславливают введение инноваций в образовательный процесс, которые выражаются, в первую очередь, введением интерактивных форм обучения. Происходит смена парадигмы «образование = обучение» на парадигму «образование = становление», а механизмом её реализации является принцип: «образование в течение всей жизни».

Образование – это целенаправленный процесс воспитания и обучения в интересах человека, общества, государства, сопровождающийся констатацией достижения гражданином (обучающимся) установленных государством образовательных уровней (образовательных центров).

2. Обсуждение.

В Республике Казахстан система образования представляет собой совокупность взаимодействующих образовательных программ и государственных образовательных стандартов различного уровня и направленности, сети реализующих их образовательных учреждений, независимо от их организационно-правовых норм, типов и видов, органов управления образованием и подведомственных им учреждений и организаций, объединений юридических лиц, общественных и государственно-общественных объединений, осуществляющих деятельность в области образования [1].

В современном мире право на образование рассматривается как одно из фундаментальных естественных основных прав человека. Такое понимание права на образование закреплено Всеобщей декларацией прав человека, Конвенцией о борьбе с дискриминацией в области образования, Международным пактом об экономических, социальных и культурных правах, Конвенцией о правах ребенка, Европейской конвенцией о защите прав человека и основных свобод. ЮНЕСКО, рекомендует рассматривать право на образование как элемент права на жизнь, права на развитие, права на непрерывное образование, которое должно реализовываться в течение всей жизни человека.

Образование должно быть направлено на полное развитие человеческой личности и на увеличение уважения к правам человека и основным свободам. Образование должно содействовать взаимопониманию, терпимости и дружбе между всеми народами, расовыми и религиозными группами и должно содействовать деятельности Организации Объединенных Наций по поддержанию мира [3].

Основная характеристика современного мира – непрерывные и быстрые изменения в знаниях, технологиях, сферах и направлениях деятельности. Процесс постоянного и своевременного развития человеческих ресурсов становится ключевым фактором жизнеспособности и эффективности любой социальной системы. В этой связи повышается значимость непрерывного образования.

Непрерывное образование представляет собой философско-педагогическую концепцию, согласно которой образование рассматривается как процесс, охватывающий всю жизнь человека. В то же время это также аспект образовательной практики, представляющий ее как не прекращающееся целенаправленное освоение человеком социокультурного опыта с

использованием всех звеньев имеющейся образовательной системы государства и один из важнейших принципов образовательной политики государства.

В теории и практике непрерывного образования особо акцентируется образование взрослых за пределами базового образования – приобретение и повышение профессиональной квалификации, переподготовка в процессе смены профессий, образование в ходе адаптации к меняющимся социальным условиям, досуговое образование и т.д.

Повышение квалификации – это вид профессионального обучения работников, имеющий целью повышение уровня их теоретических знаний, совершенствование практических навыков и умений.

Целью повышения квалификации специалистов является обновление их теоретических и практических знаний в соответствии с постоянно повышающимися требованиями государственных образовательных стандартов.

В мировой педагогике понятие непрерывного образования выражается рядом терминов, среди которых выделяются «продолжающееся образование», «пожизненное образование», «пожизненное учение», «перманентное образование» и др.

К этому понятию тесно примыкает «возобновляющееся образование», означающее получение образования «по частям» в течение всей жизни, отход от практики длительного образования в учебном заведении, оторванной от трудовой деятельности человека, чередование образования с другими видами деятельности, главным образом с работой.

В психолого-педагогическом аспекте характерной для непрерывного образования является тенденция опоры на самообразование, формирование и развитие умений и навыков самоучения, развитие ценностных ориентаций в духе «учение через всю жизнь», широкое использование современных активных форм и методов обучения, подход к обучению как процессу увеличения объема жизненного и профессионального опыта.

Важной чертой отечественной практики непрерывного образования в последние годы становится самостоятельный выбор образовательных целей и средств их достижения.

В связи с этим идея непрерывного образования связана с переходом образовательной теории и практики от парадигмы преподавания, в рамках которой человек выступает как «объект обучающих воздействий», к парадигме, предполагающей гуманистический тип отношений участников образовательного процесса (обучающих и обучающихся), личностное саморазвитие обучающихся.

В личностном плане непрерывное образование реализуется не только за счет функционального включения человека в образовательный процесс или организационных мер, обеспечивающих «преемственность звеньев», но и благодаря формированию внутренней личностной позиции, обеспечивающей преемственность образования во внутреннем мире личности. В этом случае образование – это способ выработки смысловых, жизненных ориентиров личностной позиции, включая и профессионально-образовательный, который является одной из жизненно важных линий самореализации личности, осуществляющейся средствами образования.

Непрерывное образование также выступает как путь и средство творческого роста личности, конструктивного преодоления ситуаций социального и профессионального жизненного кризиса. Вот почему для психолого-педагогической практики важнейшей областью проблематики образования является процесс самоактуализации человеком своих ценностей и творческого потенциала в образовательном процессе.

В большинстве случаев учебный процесс в рамках непрерывного образования ориентирован на «информационное» обучение. Однако качественное и эффективное развитие профессионально-управленческого потенциала современных работников возможно только путем «инновационного» обучения.

Специфика «инновационного» обучения предполагает использование целой совокупности форм и методов обучения, таких как:

- сообщение систематизированной информации;
- разбор ситуаций из профессиональной деятельности слушателей;
- дискуссии по проблемным вопросам;
- ситуационные задачи;
- мозговой штурм;
- самодиагностика;
- ролевые игры;
- деловые игры;
- презентации;
- case-study и т.д.

Наиболее полно данные методы обучения реализуется в такой форме учебной работы, как семинар-тренинг.

Семинар-тренинг как «инновационная» форма обучения требует особой организации учебных занятий. Эффективному освоению учебной программы в рамках семинаров-тренингов способствует разнообразие способов и форм обучения, обеспечивающее познавательную активность слушателей и усиливающее мотивацию к обучению. Такой эффект достигается за счет того, что за преподавателем сохраняется полная свобода поиска наиболее эффективных способов обучения. Поэтому в рамках семинара-тренинга можно создать наиболее оптимальные условия для обучения, взаимообучения, самоисследования и самосовершенствования.

Тренинговое обучение, основанное на игровой деятельности, выполняет следующие функции:

- обучающая функция – освоение изучаемой дисциплины и формирование необходимых навыков и умений;
- развивающая функция – раскрытие творческого потенциала и развитие индивидуальных способностей;
- мотивирующая функция – создание настроения на обучение и психологической готовности для усвоения больших объемов информации;
- коммуникативная функция – установление и развитие контактов между слушателями, формирование стремления к сотрудничеству с высоким уровнем доверительности и принятием друг друга;
- релаксационная функция – снятие эмоционального напряжения, вызванного нагрузкой на нервную систему при интенсивном обучении;
- занимательная функция – привнесение в обучение элементов увлекательности и занимательности, что способствует эмоциональному и интеллектуальному раскрепощению.

Весь ход семинара-тренинга предполагает несколько условных этапов:

- определение правил и принципов групповой работы;
- формирование атмосферы доброжелательности и открытости;
- знакомство с эффективными моделями решения профессиональных задач;
- освоение этих моделей с учетом своих индивидуальных способностей;
- подведение итогов.

Также одним из методов инновационного обучения является case-study.

Метод case-study или метод конкретных ситуаций – это метод активного проблемно-ситуационного анализа, основанный на обучении путём решения конкретных ситуационных задач.

Данный метод относится к неигровым имитационным активным методам обучения. Результатом применения метода являются не только знания, но и навыки профессиональной деятельности.

Отличительной особенностью метода case-study является создание проблемной ситуации на основе фактов из реальной жизни.

Существуют признаки хорошего кейса:

- Хороший кейс рассказывает.
- Хороший кейс фокусируется на теме, вызывающей интерес.
- Хороший кейс не выходит за пределы последних пяти лет.
- Хорошо подобранный кейс может вызвать чувство сопереживания с его главными действующими лицами.

- Хороший кейс включает цитаты из источников в самой компании.
- Хороший кейс содержит проблемы, понятные обучающемуся.
- Хороший кейс требует высокой оценки уже принятых решений.
- Хороший кейс требует решения проблем менеджмента.
- Хороший кейс прививает навыки менеджмента.

3. Выводы.

Высшие учебные заведения страны должны использовать все преимущества интерактивных, инновационных методов обучения, искать нестандартные пути решения педагогических задач.

Интерактивное обучение – это специальная форма организации познавательной деятельности. Она подразумевает вполне конкретные и прогнозируемые цели. Одна из таких целей состоит в создании комфортных условий обучения, при которых обучаемый чувствует свою интеллектуальную состоятельность, что делает сам процесс обучения продуктивным.

Следовательно, главная задача системы образования – создание необходимых условий для формирования, развития и профессионального становления личности на основе национальных и общечеловеческих ценностей, реализация прав ребенка на воспитание, образование и всестороннее развитие, сохранение родного языка, культуры, национальных обычаев и традиций, ориентация на информированность, укрепление здоровья.

Список литературы

Закон РК «Об образовании» от 27.07.2007 года с изм. и доп.

Делор Ж. Образование: необходимая утопия // Педагогика. – № 5, 1998. – С. 3-16.

Всеобщая декларация прав человека от 10.12.1948 года.

УДК 37(4/9)

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATION SYSTEM IN ISRAEL

Rina Ben Shabo,

*Doctoral student, Free International
University of Moldova, Israel*

Аннотация

Бұл мақалада Израиль білім беру жүйесінің дамуымен айналысады. Жүйесінде болған өзгерістерді түсіну үшін біз сыныпта оқушылардың санын көрсететін статистикалық деректерді, мұғалімдердің жалақысын, түрлі секторларын оқушылардың нөмірлерін көрсетуі тиіс. Соңғы жылдары Израиль білім беру жүйесі маңызды өзгерістерге ұшырады. Елеулі бұрышы демографиялық комбинациялары дамытуға айналды, білім беру жүйесіне берілді ресурстар айтарлықтай өсті, тіпті адам ресурстарының өсті. Кіші және орта мектеп мұғалімдерінің үлкен саны бар ретінде бастауыш мектептерде мұғалімдер әрбір, «Жаңа Horizon» деп аталатын реформаланды бағдарламасына жұтып болды. Қазір олардың көпшілігі академиялық білімі бар, сондықтан Сондай-ақ, мұғалімдер арасында білім деңгейін жетілдіру байқалады. арабтар мен еврейлер арасындағы алишартық азайды. Білім беру

жүйесінде қызмет көрсету деңгейі Израил Мемлекеттік жетуге ұмтылады стандарттарға сай, оқыту және білім беру де, студенттер мен олардың жетістіктері үшін жарамды болады дейін Алайда, баруға ұзақ жол әлі де бар.

Аннотация

Эта статья описывает развитие израильской системы образования. Для того чтобы понять те изменения, которые произошли в системе, необходимо проанализировать статистические данные, показывающие количество учащихся в классе, зарплаты учителей, число учащихся из разных секторов. В последние годы система образования Израиля претерпела значительные изменения. Значительные изменения произошли в развитии демографической составляющей, значительно увеличились ресурсы системы образования и людские ресурсы. Каждый из учителей в начальных классах и большое количество учителей в старших классах были привлечены к программе по реформе школы под названием «Новый горизонт». Наблюдается улучшение уровня образования среди преподавателей настолько, что теперь большинство из них имеют академическое образование. Различия между евреями и арабами уменьшились. Тем не менее, предстоит еще долгий путь, пока уровень обслуживания в системе образования будет достаточно подходить для студентов и их достижений в области образования, в соответствии со стандартами, к достижению которых стремится Государство Израиль.

Abstract

This article deals with the development of the Israeli education system. In order to understand the changes that have occurred in the system we shall note statistical data showing the number of pupils in class, the salaries of teachers, numbers of pupils from the different sectors. In recent years the Israeli education system has undergone important changes. A significant corner was turned in the development of demographic combinations, resources given to the education system have significantly increased and even manpower resources have grown. Each of the teachers in primary schools have been absorbed into a reformed program called «New Horizon», as have a large number of the junior and high school teachers. Also there has been an improvement in the level of education amongst the, so that now most of them have an academic education. The gaps between Jews and Arabs have decreased. However, there is still a long way to go until the level of service in the education system will be fit for the students and their achievements, both in learning and in education, to meet standards that the State of Israel strives to achieve.

Түйінді сөздер: дамыту, білімберу жүйесі, мұғалім, студент.

Ключевые слова: разработка, система образования, учитель, студент.

Keywords: the development, the education system, a teacher, a student.

1. Introduction.

At the end of July, 2013 the Knesset was presented with a bill proposing the legal responsibility of the State to public education. The bill was initiated by the movement called “it’s all education” and contained 30 signatures of leading Knesset members of both the opposition and the coalition parties.

The purpose of the law is to ‘ensure the right of each pupil to receive education that is appropriate, quality, available, timely, suitable, and equal with no discrimination, and to ensure the obligation of the State to implement this right by providing authorized education with public supervision to provide basic values, appropriate education and skills which express the Jewish democracy of the State of Israel.’ The educational system shall provide wide horizons, personal and national identity and allow its graduates to live with significance and well-being. These measures of the free

education system are in line with accepted general measures of education systems worldwide. Public education as outlined in this law is an existential need of the State of Israel and is the main tool for accomplishing its goals; thus it must be a primary national goal. The public education system is a guarantee for placing the State of Israel as a world leader in its social, scientific and economic achievements. The existence of the a high quality public education system shall ensure the formation of a traditional identity, national values, and will ensure instilling the skills of Israeli children to cope with the challenges of the 21st century. The promise of their economic futures as graduates of the education system, and the ability of Israel to compete and will ensure the status of the State of Israel as one of the leading countries in the family of man.

2. Materials and Methods.

The authors used the following methods: a method of logical analysis, the comparative method, statistical method, the method of induction and deduction, quantitative and qualitative, descriptive and analytical methods.

3. Results.

Public education is education given by the State, funded and owned by the State. It is defined and limited by the standards that promise equality among all the children, while being obligated to report to the public. The public education system is non-profit, has no political affiliations and without selection apparatus for students or resources. The basic idea of public education is based on the idea that all schools in the State can receive full public funding and shall be under supervision of the Ministry of Education. Public education is not uniform, the opposite is true: public education is pluralistic and makes it possible for each school to preserve its uniqueness and for each community. It may express lifestyles and beliefs through education, as long as the basic components of public education system are complied with and they are valid for each and every school. Therefore, public education promises uniform standards of education to all, while preserving the right of different communities to separate identities and cultures within the education system. In order to ensure public education in Israel in the described manner, the bill to decisively anchor the right to quality, free education for each pupil in Israel and at the same time the obligation of the State to enforce it. Alongside this higher purpose, are also the other goals of this bill to define and determine the basic components of public education, including:

Defining the obligation of the State to implement, protect and fund the right to education equally.

To promise transparency in State transactions for everything involving the implementation of this law and to funding the right to education.

To define the right of the individual communities to separate education and the obligation of the State to ensure the rights equally.

To define the requirements for establishing educational facilities.

To define the obligations and responsibilities of the State to implement the requirements for supervision of educational institutions.

To ensure the promise for funding of public education.

To promise the obligation to instate policy that is suitable for the components of public education.

To ensure clear division of responsibility and authority between the local authorities [3].

Table 1

Number of students in a regular classroom funded by the Ministry of Education

Jewish education	2014	2013	2012	2011
Primary education	29.1	29.1	29.4	29.9
Lower secondary education	30.8	30.8	30.9	31.7
Upper secondary education	30.0	30.2	30.4	31.0

Table 2

Number of students in a regular classroom funded by the Ministry of Education

	2014	2013	2012	2011
Arab education				
Primary education	28.0	28.3	29.0	29.9
Lower secondary education	29.3	29.2	29.4	30.7
Upper secondary education	31.8	31.4	31.1	31.0

From the statistics received from the Department of Education for 2014 referring only to regular studies, the results show gaps between students from different groups of the population. The main findings are shown in this table – the actual number of students on average in classrooms as opposed to the number of classrooms having 32 or more pupils in the classroom in schools and different types of supervision.

In junior high school the average number of students is the highest (29.7 students) and 35% of the classes in junior high school have more than 32 students. In primary school the average number of students in the class in 26.5 and in high schools – 26.3 students.

The average number of students in the Hebrew government school classrooms there are the largest number (28.8 students on average in primary school, 31 students on average in junior high), and the highest number, 32-35, is in the religious state supervised schools. In supervised junior high schools the average of students in classrooms is the highest – about half the classes in the Arab sector have a class average that is higher than in the Jewish sector (28.1 students in class on average, in comparison with 26.8 students in the average Hebrew-speaking class). However, the rate of large classes is relatively small [1].

The education system in Israel is funded mainly by the public sector at a rate of 76.4% of the total expenditures for education (The CBS for 2008).

Table 3

Average teacher salary, teaching hours and number of students per class in Israel and in the OECD (2012)

Education	Teachers' salaries			Teaching hours			Number of students in the classroom		
	gap	OECD	Israel	gap	OECD	Israel	gap	OECD	Israel
Preschool							-20.7%	37,350	29,628
Primary	26.8%	21.3	27.0	20.5%	794	957	-29.8%	39,024	29,413
Junior high schools	19.6%	23.5	28.1	10.9%	905	1,004	-33.7%	40,570	26,912
Upper secondary education				8.7%	930	1,011	-40.2%	42,861	25,634

Table 3 shows that teacher' salaries and the number of pupils in the classes in Israel contributes to the low average results of Israeli pupils in comparison to those of the other OECD countries. Teachers' salaries in Israel are lower in comparison to teachers of OECD countries at a rate of from 20%-40% according to education levels; the number of students in classrooms in Israel is higher by 19.6% – 26.8% in comparison to pupils in the OECD countries – in primary school and junior high schools accordingly. On the other hand, the number of teaching hours in Israel is higher than in OECD countries, in primary school the average number of study hours in Israel is higher by 8.7%-10.9% accordingly. As mentioned, the salaries of teachers as of 2012 does not include the increase following 10 reforms of “New Horizon” in primary schools and “Brave Values” in the high schools [5].

Table 4

Number of students in a regular classroom funded by the Ministry of Education

Jewish education	2014	2013	2012	2011
Primary education	29.1	29.1	29.4	29.9
Lower secondary education	30.8	30.8	30.9	31.7
Upper secondary education	30.0	30.2	30.4	31.0

Table 5

Number of students in a regular classroom funded by the Ministry of Education

Arab education	2014	2013	2012	2011
Primary education	28.0	28.3	29.0	29.9
Lower secondary education	29.3	29.2	29.4	30.7
Upper secondary education	31.8	31.4	31.1	31.0

According to the statistics of the Board of Education, the density in the Jewish sector is higher than in the Arab sector: in junior high schools 30.8 pupils in a Jewish class, while there are only 29.3 pupils in the Arab classes (2014). In primary school there are 29.1 Jewish pupils and in Arab primary school there are 28 pupils. It is apparent then, that the Arab speaking primary school classes are less crowded, but more crowded in the high schools: 30 in comparison with 31.8 in the Hebrew-speaking classes. The number of students in classes in Israel is 27-28 students, in comparison with only 21 students in the western world countries.

The maximum number of students allowed in classes in Israeli high schools is 40 and the maximum number of pupils in kindergarten is 35. Instructions for this matter are not anchored in law, but they are policy of the Board of Education. Classrooms in Israel are especially crowded in comparison to most western countries. From OECD reports published in 2014 it is apparent that the average number of students in primary school in Israel is 27, while the average number in the organization is much smaller - 21. In junior high school the average number of students in Israel is very high – 28, in comparison to 21 in the OECD. Of 34 countries in the report, only China, Chile and Japan have a larger number of students in classes than Israel.

Last year, following parental intervention over the crowded classrooms, the Board of Education established a committee to investigate this issue, led by Dr. Orna Samhon (2015) – the committee must observe the ratio of teachers to pupils [1].

4. Conclusions.

In summary this article shows the occurrences in Israel in varying subjects such as: salaries for teachers, salary agreement that has been implemented and should improve the salaries of Israeli teachers in comparison with other western countries. Also the number of pupils in classes stems from density of population in different residential areas of Israel. In the Arab sector show an increasing trend in the number of students in all classes, from primary school through high school. Both the number of students and the number of teachers has increased, government resources have also increased for education according to the Central Bureau of Statistics. According to statistics there are close to 150,000 teachers in the education system.

6. Appreciation.

Consultation with the Scientific Advisor Dr. Olga Blagorazumnaya was in May 2014. The first meeting took place at the university. The consultation is a professional by passing the materials, proposals for changes, helping published articles. Correspondences is on a daily basis. Also meetings were held with linking Carmel College-Isreal, Dr. Julia, who works in direct contact with the facilitators at the University.

References

- 1 http://main.knesset.gov.il/Activity/Info/MMMSummaries19/Education_3.pdf 1.
- 2 <http://www.money-nanny.co.il/hebrew/Article.aspx?Item=917>
- 3 <https://he.wikipedia.org/wiki/3>.
- 4 <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000856894>
- 5 <https://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m03623.pdf>
- 6 www.epart.co.il

УДК 58(075)

**ФИТОХИМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА НЕКОТОРЫХ ЛЕКАРСТВЕННЫХ РАСТЕНИЙ
КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ****Абдыкаликова К.А.,**

доцент к. х. н.

КГПИ, г. Костанай, Казахстан

Аннотация

Мақалада ащы жусан, кәдімгі түймешетен, мыңжапырақтың химиялық құрамының өсу ортасына тәуелділігі, оларға ауа-райы мен экологиялық ортаның әсері зерттелген. Дәрілік өсімдіктерде көбірек кездесетін негізгі биологиялық заттар-органикалық қышқылдар, С-дәрумені, иілік заттар мөлшері анықталды.

Аннотация

В статье представлены результаты исследования фитохимического анализа надземной части полыни горькой, пижмы обыкновенной, тысячелистника, изучен химический состав в зависимости от места произрастания, влияние экологических и климатических условий.

Abstract

In this article it is presented the results of researching phytochemical analyses of above earth part of wormwood wretched, tansy, thousands foresters, has been studied the chemical contents according to their places of growing: the influence of ecological and climate conditions.

Түйінді сөздер: биологиялық активті заттар, флавоноидтар, иілік заттар, эфир майлары, дәрумендер, органикалық қышқылдар.

Ключевые слова: биологически активные вещества, флаваноиды, дубильные вещества, эфирные масла, витамины, органические кислоты.

Key words: biology active things, flavanoids, tannins, oils, vitamins, organic acids.

1. Введение.

Несмотря на появление в арсенале лечебных средств современной медицины многих синтетических и антибиотических веществ, интерес к лекарственным растениям не исчез.

Но не все знают, что место произрастания очень сильно влияет на качественное и количественное содержание биологически активных веществ, к тому же близость промышленных зон обуславливает накопление в растениях больших количеств вредных для организма человека веществ. Биологические особенности лекарственных растений в значительной мере определяются местом их произрастания (*Введение в фитохимические исследования и выявление биологической активности веществ растений, 2008*).

В народной медицине в числе противоглистных средств широкой известностью пользуются цветы пижмы. Цветочные корзинки пижмы используют и как антисептическое, спазмолитическое и противоглистное средство. Соцветия пижмы используются как противоглистное, противохородачное, возбуждающее, тонизирующее, антисептическое и желчегонное.

Полынь горькая – давно испытанное нашими предками домашнее лечебное средство. Она обладает целым спектром целебных воздействий на организм. Горький вкус полыни стимулирует жизнедеятельность организма, дает прекрасный тонус, обладает лечебными и очистительными свойствами.

Трава тысячелистника обладает многосторонними фармакологическими свойствами, обусловленными присутствием в лекарственном сырье различных биологически активных

соединений. Галеновые формы травы тысячелистника оказывают спазматическое действие на гладкие мышцы кишечника, мочевыводящих и желчных путей, в связи с чем расширяют желчные протоки и увеличивают желчеотделение в двенадцатиперстную кишку, а также повышают диурез и могут купировать боль, вызванную спазмами в кишечнике.

Эти свойства растений связывают с содержанием в них флаваноидов, дубильных веществ, эфирных масел и т.д. В связи с горьким вкусом ахиллеина тысячелистник раздражает окончание вкусовых нервов и усиливает секрецию желудочного сока. Трава тысячелистника, кроме того, уменьшает метеоризм. Содержанием в растении дубильных веществ, эфирного масла и хамазулена обусловлены противовоспалительные, бактерицидные, антиаллергические и ранозаживляющие свойства тысячелистника обыкновенного.

2. Материалы и методы.

Материалом исследования послужили надземные части **полыни горькой, пижмы обыкновенной, тысячелистника**, заготовленные в разных регионах республики: Костанайской, Акмолинской и Южно-Казахстанской области, а также аптечные образцы.

Для количественного определения органических кислот экстрагирование проводят дистиллированной водой. Качественный анализ органических кислот проводят методом бумажной хроматографии, где кислоты экстрагируются смесью эфира и ацетона. При определении витамина С экстракт получают с помощью соляной кислоты, который впоследствии титруют раствором йода. Для количественного определения дубильных веществ экстрагирование проводят кипящей водой, экстракт титруют перманганатом калия. Флавоноиды извлекают этиловым спиртом.

Для определения количественного содержания органических кислот, витамина С, дубильных веществ в исследовании применялись методы объемного анализа нейтрализации и перманганатометрии. Количественное содержание дубильных веществ в образцах установлено методом перманганатометрии. Алкалиметрическим методом установлена общая кислотность цветков пижмы, полыни и тысячелистника.

3. Результаты и обсуждения.

В данной работе представлены результаты исследования фитохимического анализа надземной части **полыни горькой, пижмы обыкновенной, тысячелистника**, изучен химический состав в зависимости от места произрастания, влияние экологических и климатических условий.

Для проведения исследования были использованы надземные части **полыни**, собранной в разных областях республики: Костанайской, Акмолинской области и аптечный образец Южно-Казахстанской области. Причем полынь, собранная в Костанайской области, представлена двумя образцами: один образец собран в степи, другой вдоль оживленной автотрассы, с тем, чтобы выявить влияние экологических факторов на химический состав растений.

Для исследования биологически активных веществ **пижмы обыкновенной** сырье нами заготавливалось в Узункольском районе в поселке Кировский. Для сравнения был использован аптечный образец цветов пижмы, собранный в южном регионе нашей республики (Шымкент).

Для анализа использовались трава **тысячелистника**, собранная с территорий промышленных зон (АО Костанайские минералы, г. Жетыгара – карьер, г. Рудный – карьер) и с территории дач г. Костаная, также в качестве стандарта сравнения был взят аптечный образец г. Шымкент.

Нами были определены соотношения общей кислотности, содержания органических кислот, дубильных веществ, витамина С.

Таблица 1.

Содержание биологически активных веществ.

Название растения, место сбора	Биологически активные вещества		
	Дубильные вещества, %	Витамин С в 100 г. сырья, мг.	Общая кислотность м-экв.
Пижма обыкновенная , Узункольский район	4,66	0,29	2,18
Пижма аптечная , г. Шымкент	0,44	0,37	3,60
Полынь , Костанайская обл., экологический р-н.	0,50	84,92	0,67
Полынь , Костанайская обл., автотрасса	0,39	64,24	0,50
Полынь , Акмолинская обл.	0,58	90,64	0,89
Полынь аптечная , Южно-Казахстанская обл.	0,10	55,44	0,44
Тысячелистник , промышленная зона	2,33	1,40	3,4
Тысячелистник , г. Жетыгара, карьер	4,16	0,19	14,6
Тысячелистник , г. Рудный, карьер	3,64	0,14	11,2
Тысячелистник аптечный , г. Шымкент	2,34	0,28	7,3
Тысячелистник , дачи, г. Костаная	3,63	2,40	6,0

Из водного экстракта в образцах пижмы, полыни и тысячелистника с помощью всех специфических реакций (железоаммонийные квасцы, ацетат свинца и т.д.) обнаружены дубильные вещества, которые по характеру окраски (темно-зеленый) можно отнести к конденсированным дубильным веществам (Абдыкаликова К.А., Ислямбекова А.Т., 2012).

Как видно из результатов определения, содержание дубильных веществ в местных образцах пижмы почти в 10 раз превышает содержание их в образце южного региона. Возможно, растения, произрастающие в сырых местах, содержат больше дубильных веществ, чем растущие в сухих местах. Низкое содержание дубильных веществ в образце, приобретенном в аптеке (Южно-Казахстанская область), возможно, обусловлено особенностями состава почвы и климата.

В образцах полыни, собранных вблизи автотрассы, содержание дубильных веществ ниже, чем в полыни той же области, заготовленной с экологически чистой зоны.

Процентное содержание дубильных веществ в образцах тысячелистника, взятых на территории промышленной зоны, уменьшается. Это объясняется способностью металлов уменьшать содержание дубильных веществ за счет осаждения. С другой стороны увеличение содержания дубильных веществ в образцах, заготовленных с территории дач, можно объяснить гидролизом гликозидов фенольных соединений, так как дубильные вещества являются производными фенольных соединений.

Таким образом, на содержание дубильных веществ заметное влияние оказывают почвенные и климатические условия. Растения, произрастающие в сырых местах, содержат больше дубильных веществ, чем растущие в сухих местах. Освещение не является решающим фактором в их накоплении. Выявление закономерности накопления дубильных веществ

в растениях имеет большое практическое значение для правильной организации заготовки сырья (Ладыгина Е.Я., Сафронович Л.Н., Отременкова В.Э., 1983).

Из результатов анализа видно, что климатические и экологические условия местности, а также близость автотрассы оказывают прямое влияние на химический состав лекарственных растений. Вещества-загрязнители поглощаются растениями – это общеизвестный факт. Но на этом их пагубное действие не заканчивается. Они ингибируют процессы, протекающие в растениях и обеспечивающие их нормальную жизнедеятельность. Также они связываются со многими веществами, изменяя химический состав и, соответственно, их биологическую активность.

Результаты анализа показывают, что наибольшее количество аскорбиновой кислоты, при пересчете на 100 г. сырья, содержится в полыни, собранной на территории Акмолинской области. Наименьшее количество витамина С обнаружено в аптечном экземпляре сырья, произраставшем на территории Южно-Казахстанской области. Также можно заметить различные количества витамина С в полыни, выросшей на территории одной области. В образце, собранном вблизи автотрассы, аскорбиновой кислоты заметно меньше, чем в полыни, произрастающей в экологически чистом районе. Возможно, это связано со сравнительной неустойчивостью витамина С, разрушающегося при воздействии окислителей, содержащихся в выхлопных газах автомобилей.

Из полученных данных видно, что наибольшее количество органических кислот содержится в полыни, собранной на территории Акмолинской области. Меньше всего кислот обнаружено в аптечном образце. Предположительно, разница вызвана различием типов почв в областях. Возможно, сероземы и климат степей Акмолинской области способствуют накоплению органических кислот в надземной части полыни горькой.

Интересны результаты образцов, собранных в одной области, но в разных экологических районах. У полыни, растущей в благополучном районе, количество органических кислот выше, чем в образце, собранном вблизи автотрассы. При одинаковых климатических условиях произрастания растения накопили разное количество органических кислот. Можно предположить, что ионы тяжелых металлов, различные аэрозоли, содержащиеся в выхлопных газах автомобилей, ингибируют процессы, происходящие в тканях растений.

В тысячелистнике наименьшее содержание общей кислотности приходится на тысячелистник, заготовленный с территории асбестовой фабрики Жетыгара. Такие различия в содержании органических кислот, возможно, связаны с тем, что свободные кислоты с ионами металлов могут образовывать плохо растворимые соли, что ведет к уменьшению свободных кислот в образцах ближе к фабрике.

4. Выводы.

При приеме лекарственных растений в целях лечения и профилактики различных заболеваний необходимо не только знать особенности их действия, но и правильно заготавливать лечебное сырье. Для этого нужно выбирать экологически благополучные районы, не контактирующие с предприятиями промышленности, автотрассами, объектами строительства.

Лекарственные травы можно приобрести и в аптеках, но, как видно из результатов исследований, количество некоторых биологически активных веществ может заметно снизиться при длительном хранении.

Список литературы

Введение в фитохимические исследования и выявление биологической активности веществ растений / под ред. Л.К. Мамонова, Р.А. Музычкиной. – Алматы: Школа XXI века, 2008.

Абдыкаликова К.А., Ислямбекова А.Т. Химия лекарственных растений. – Костанай: КГПИ, 2012. – 138 с.

Ладыгина Е.Я., Сафронович Л.Н., Отременкова В.Э. и др. Химический анализ лекарственных растений: Учебное пособие для фармацевтических вузов. – М.: Высшая школа, 1983. – 176 с.

УДК 159.922.7/.8

ПРОБЛЕМА ПОДРОСТКОВОЙ АГРЕССИВНОСТИ

Бродельщикова Л.Е.,
психолог, учитель школы № 21
г. Костанай
Севостьянова С.С.,
доцент кафедры психологии КГПИ

Аннотация

Мақалада жеткіншек жастағы агрессивтілік мәселесі бойынша теориялық және практикалық материал ұсынылған. Зерттеу барысында жеткіншектердің 35,3 % - да агрессивтіліктің әртүрлі деңгейі анықталды. Агрессивтілік деңгейі жоғары жеткіншектерде вербалды және физикалық агрессивті реакция белгілері байқалды. Жүргізілген психокоррекция агрессивтілік деңгейінің төмендеуіне, өз сезімдерін ұғыну деңгейінің жоғарылауына көмектесті.

Аннотация

В статье представлен теоретический и практический материал по проблеме подростковой агрессивности. В ходе исследования было установлено, что у 35,3% подростков наблюдались признаки различного уровня агрессивности. Подростки с высоким уровнем агрессивности имели признаки вербальных и физических агрессивных реакций. Проведенная психокоррекция способствовала снижению агрессивности и повышению уровня осознания своих чувств.

Abstract

The article presents a theoretical and practical material on the problem of teenage aggression. The study found that 35.3% of adolescents had symptoms of different levels of aggressiveness. Adolescents with a high level of aggressiveness showed signs of verbal and physical aggressive reactions. Carried out psychocorrection helped to reduce aggression and increase awareness of their feelings.

Түйінді сөздер: агрессия, агрессивтілік, агрессивті реакция, психокоррекция, эмоционалдық бұзылу.

Ключевые слова: эмоциональные нарушения, агрессия, агрессивность, агрессивная реакция, психокоррекция.

Keywords: emotional violations, aggression, aggressiveness, aggressive reaction, psychocorrection

1. Введение.

В настоящее время детская и подростковая агрессивность и родственные ей формы поведения являются важнейшими проблемами исследования, хотя тема агрессивности общезначима и актуальна уже на протяжении многих десятилетий. Особенно широко тема агрессии и агрессивности обсуждалась зарубежными исследователями: создано большое число теоретических концепций, проведены многочисленные экспериментальные исследования, направленные на выявление причин и факторов, способствующих развитию агрессивности у детей и подростков. Не остались в стороне и психологи стран СНГ, которые проводили исследования по следующим направлениям:

- изучение связи развития агрессивности со структурой самосознания;
- изучение агрессивности у детей в контексте проблем эмоциональных нарушений;
- роль семьи и семейных отношений в формировании агрессивного поведения;
- специфика агрессивного поведения учащихся различных половозрастных групп;

- биологические причины агрессивности.

Вместе с тем, в этой области всё ещё много нерешённых проблем. Сложность исследования феномена «агрессивность» связана с его неоднородностью и многосторонностью, с противоречивостью трактовки.

На современном этапе развития общества наибольшую тревогу вызывает наличие устойчивой тенденции к увеличению негативных проявлений в личностном развитии и поведении подрастающего поколения. Среди негативных проявлений в личностном развитии и поведении особое внимание привлекает к себе проблема подростковой агрессивности. Считается, что именно подростковая агрессивность является одной из наиболее распространённых форм нарушений поведения, с которыми приходится иметь дело взрослым – родителям и специалистам. Казахстан не является исключением. Так, например, материалы комплексного исследования здоровья населения Казахстана в возрасте 12-55 лет свидетельствуют о росте поведенческих и эмоциональных расстройств, начинающихся в детском и подростковом возрасте [1]. В Казахстане ситуация усугубляется тем, что воспитание детей осуществляется в условиях постоянного реформирования: меняется функционирование образовательных учреждений, средств массовой информации, детских общественных объединений и вся социокультурная жизнь подрастающего поколения. Социальное расслоение общества, снижение жизненного уровня, наступившая правовая, моральная и экономическая незащищённость населения усилила конфликтные отношения между людьми, и особенно между супругами, родителями и детьми, вызвав дестабилизацию жизни большинства семей, что особенно сказалось на подрастающем поколении [2].

При этом тревожит факт роста числа преступлений против личности, влекущих за собой тяжкие телесные повреждения. Участились случаи групповых драк подростков, носящих ожесточённый характер. У некоторых подростков агрессивность как устойчивая форма поведения не только сохраняется, но и развивается, трансформируясь в устойчивое качество личности. В итоге снижается продуктивный потенциал ребёнка, сужаются возможности полноценного общения, деформируется его личностное развитие. Разрушительные последствия, которые возникают в результате демонстрации агрессии в социальной среде, не позволяют называть ее эффективным средством адаптации в социуме, особенно в тех случаях, когда агрессивность является доминирующей формой поведения, а у ребенка еще не сформированы в достаточной степени конструктивные способы взаимодействия с окружающими. Всё это послужило началом научного исследования агрессивности подростков. В центре внимания исследователей оказались такие аспекты изучаемой проблемы как биологические и социальные детерминанты агрессии, механизмы её закрепления, условия, определяющие проявления агрессии, индивидуальные и половозрастные особенности агрессивности и способы её предотвращения [3].

Вместе с тем, анализ научной литературы по проблеме исследования показывает, что существующая практика диагностики и предупреждения агрессивности не в полной мере решает задачи психопрофилактики и психокоррекции агрессивности детей подросткового возраста.

Подростковый возраст характеризуется специалистами как переходный, сложный и трудный, критический и имеет важнейшее значение в становлении личности: расширяется объём деятельности, качественно меняется характер, закладываются основы сознательного поведения, формируются нравственные представления. В этом возрасте особенно значимыми становятся общение со сверстниками, принадлежность к группе и усвоение моделей лидерства. В этот период жизни происходит приобретение самосознания, принятие себя как личности. Кроме того, подростковый возраст считается периодом выраженных внутренних переживаний и эмоциональных проблем. Подростки обладают повышенной эмоциональной чувствительностью, для них характерны немотивированные смены настроений, чувство общей внутренней напряжённости, негативизм, раздражительность. Такому состоянию подростка способствуют ярко выраженные физиологические изменения, происходящие в орга-

низме вследствие полового созревания, выброса в кровяное русло гормонов щитовидной железы и гипопфиза, а также влияние средств массовой информации, сверстников, социума. Противоречивые психологические стремления, достаточно частые в подростковом возрасте, ещё более усиливают общий нестабильный эмоциональный фон, и в итоге это может привести к частым и продолжительным агрессивным реакциям. Часто повторяющиеся вспышки агрессивности свидетельствуют о неблагополучии подростка и требуют углубленной работы психолога, а нередко и консультации психоневролога [4].

2. Материалы и методы исследования.

С целью изучения подростковой агрессивности у школьников г. Костаная была разработана психокоррекционная программа, предусматривающая диагностический, коррекционный и проверочный этапы.

Поскольку агрессивность – это сложное комплексное свойство личности, имеющее различную мотивационную основу, а, следовательно, и разнообразное по своим характеристикам внешнее проявление, то в целях её диагностики был использован комплекс психодиагностических методик.

Диагностика осуществлялась в три этапа. На первом этапе был осуществлён сбор первичной информации об агрессивности подростков в ходе опроса учителей и родителей. Кроме того, было проведено стандартизированное наблюдение за подростками по критериям агрессивности, разработанные американскими психологами М. Алворд и П. Бейкер. По результатам наблюдения были сформированы две группы: контрольная и экспериментальная по 15 подростков каждая.

На втором диагностическом этапе проводилось обследование подростков контрольной и экспериментальной групп с использованием следующих методик: опросник А. Басса – А. Дарки, тест «Руки» Э. Вагнера, методика «Исследование особенностей реагирования в конфликтной ситуации» К. Томаса, методика «Стиль общения» А. Ассингера и личностный опросник Р. Кеттелла.

Психодиагностика третьего этапа проводилась с целью выявления эффективности проведенной психокоррекционной работы с агрессивными подростками.

Диагностика агрессивности подростков проводилась с октября 2015 года по март 2016 года. На первом этапе в психодиагностике приняли участие 85 учащихся седьмых – восьмых классов школы № 2 и 21 г. Костаная.

С подростками экспериментальной группы было проведено 12 психокоррекционных занятий по 45 минут каждое. Занятия проводились два раза в неделю.

3. Обсуждение.

В результате проведения бесед с учителями, родителями подростков и стандартизированного наблюдения по критериям агрессивности, разработанными американскими психологами М. Алворд и П. Бейкер, было установлено, что из 85 учащихся седьмых и восьмых классов 30 подростков (35,3%) имели признаки агрессивности. Из 30 учащихся 17 (56,7%) подростков имели высокий уровень агрессивности, у семи (23,3%) подростков определялся средний уровень агрессивности, и у шести (20%) подростков выявлен низкий уровень агрессивности. Таким образом, предварительные результаты свидетельствуют о том, что у большинства обследуемых подростков преобладает высокий уровень агрессивности. Высокий уровень агрессивности был подтверждён и результатами методики А. Басса – А. Дарки. Причём, в данной выборке доминантной агрессивной реакцией является вербальная реакция, при которой выражение негативных чувств проявляется через крик, визг, угрозы, проклятия. Второе место отводится физическим агрессивным реакциям и подозрительности, третье место по частоте проявления занимает раздражение. Показатели косвенной агрессивности и негативизма имеют тенденцию к повышению. Вербальная и физическая агрессивность характеризует подростков экспериментальной группы как возбудимых, нетерпимых, не умеющих контролировать свои побуждения. Они обидчивы и подозрительны. Свою агрессивность могут выражать различными путями, как направлением взрыва своей ярости на другое лицо

(сплетни, злобные шутки), так и ни на кого не направленные (крик, топание ногами, битьё кулаками по столу, хлопанье дверьми) и при этом не испытывают чувства вины за свою агрессивность. Высокий уровень физической агрессии и подозрительность говорят о том, что подросткам свойственна готовность к проявлениям, при малейшем возбуждении, вспыльчивости, резкости, грубости, оппозиционной манеры поведения, обычно направленной против авторитета взрослых, правил, норм поведения, обычаев.

Для определения агрессивности в отношениях с окружающими была использована методика А. Ассингера «Стиль общения». Результаты исследования указывают на повышенную агрессивность в общении у подростков, которые нередко проявляют неуравновешенность и чрезмерную жестокость по отношению к другим людям, критику «сверху» – принимают, критику «снизу» – преследуют. Этим подросткам свойственна надежда на высокий статус в коллективе сверстников, рассчитывая на собственные методы, надежда добиться успеха, жертвуя интересами окружающих. Поэтому их не удивляет неприязнь ближайшего окружения, но при малейшей возможности они стараются наказать его представителей. Такие подростки нередко провоцируют возникновение конфликтов, что подтверждают результаты методики К. Томаса, которые указывают на ярко выраженный стиль поведения «соперничество». Полученные результаты методики Р. Кеттелла характеризуют подростков как недоверчивых, упрямых, обидчивых, подозрительных, независимых, чёрствых, раздражительных, озлобленных, безответственных, конфликтных. Им нравится приказывать, чувствовать превосходство над другими. В связи с этим высокую агрессивность подростков можно рассматривать не как спонтанно-ситуативную реакцию на внешние воздействия, а как личностное свойство.

Агрессивные подростки – это та категория детей, которая наиболее нуждается в помощи и отвергается взрослыми. Вот почему необходимо не только заниматься определением уровня агрессивности, но и проводить работу по её коррекции. С этой целью было разработано содержание коррекционных занятий, при разработке которых учитывались не только результаты, полученные в ходе эксперимента, но и рекомендации, представленные в следующих программах:

- тренинг эмоциональной компетентности Шевченко Ю.С.;
- коррекционная программа «Игры в тигры» Н. Сакович [5];
- социально-психологический тренинг Е.Н. Колодич.

Разработанные и проведенные психокоррекционные занятия с агрессивными подростками способствовали снижению у них уровня агрессивности. Агрессивность в общении с чрезмерной и взрывной приблизилась к умеренной, а стиль поведения в конфликтных ситуациях «соперничество» стал менее выраженным и стали появляться стили «компромисс» и «сотрудничество». О снижении агрессивности свидетельствуют и результаты методики Р.Кеттелла.

4. Выводы.

Таким образом, экспериментальное исследование показало, что агрессивность является довольно часто встречающимся психологическим феноменом в подростковой среде. У подростков с высоким уровнем агрессивности определялись более выраженные признаки вербальных и физических агрессивных реакций, подозрительность и негативизм. У подростков со средним и низким уровнем агрессивности более выраженными были признаки косвенных агрессивных реакций, раздражение и обида. Вместе с тем, следует отметить, что у тех и других преобладающей агрессивной реакцией является вербальная реакция. Подростки со средним и низким уровнем агрессивности проявляют умеренную агрессивность в общении, а подростки с высоким уровнем агрессивности проявляют излишнюю агрессивность, нередко наблюдаются взрывы агрессивности, носящие разрушительный характер. Стиль поведения агрессивных подростков в конфликтных ситуациях – «соперничество», правда, показатели у подростков с высоким уровнем агрессивности значительно выше, чем у подростков с низким и средним уровнем. Проявления агрессивности в изучаемой выборке подростков подтверж-

дают и результаты личностного опросника Р. Кеттелла на основании чего, можно рассматривать агрессивность как свойство личности.

По результатам исследования было разработано и апробировано содержание психокоррекционных занятий, направленное на снижение агрессивности, повышение уровня осознания своих чувств, формирование установки на внимательное отношение к своим чувствам и чувствам других, на их конструктивное выражение, расширение базовых социальных умений. Психокоррекционные занятия оказались эффективными и привели к снижению выраженности проявления агрессивности у подростков.

Список литературы

- 1 Катков А.Л., Джарбусынова Б.Б. Психическое здоровье населения Республики Казахстан (по материалам комплексного исследования 2003 года). – Павлодар, 2006. – 327 с.
- 2 Детство без жестокости и насилия / составители: З.М. Байсакова, А.Т. Мухамедсадыкова – Алматы, 2013.
- 3 Налчаджян А.А. Этнопсихология, самозащита и агрессия. – Ереван: Огебан, 2000. – 318 с.
- 4 Психолого-педагогическая и социальная поддержка подростков / сост. С.А. Пырочкина, О.П. Погорелова. – Волгоград: Учитель, 2008. – 123 с.
- 5 Сакович Н. Игры в «Тигры» // Школьный психолог. – 2006. – № 22. – С. 8-10.

УДК 373.1

THE DEGREE OF TEACHERS' UNDERSTANDING OF THE CONCEPT OF SELF ECONOMIC MANAGEMENT AT SCHOOL

Saleh Naji,

doctorate student, ULIM, Israel

Аннотация

Бұл мақала мектептердегі экономиканы өздiгiнен басқару концепциясын педагогикалық дәрежеде түсiнуiн зерттейдi. Бұдан бөлек мақала оқытушының көзқарасына жынысы мен жасы ықпал ететiнiн байқатады.

Автор зерттеу пәнiмен байланысты алдыңғы зерттеулердi қарастырды, бұл әдебиет мұғалiмдер арасында мектептердегi экономиканы өздiгiнен басқару концепциясының түсiндiрмесiн мақұлдады.

Аннотация

Эта статья исследует степень педагогического понимания концепции экономического самоуправления в школах. Кроме того, статья исследует влияние пола и возраста педагога на его точку зрения.

Автор работы рассмотрел предыдущие исследования, связанные с изучаемым предметом и обнаружил, что существующая литература поддерживает положительную трактовку концепции экономического самоуправления в школах среди учителей.

Abstract

This article investigates the degree of teacher understanding of the concept of self-economic management at schools. It also investigates the influence of gender and age of teacher on his viewpoint regarding this subject.

The researcher reviewed the previous studies related to the subject and found that previous literature supported the existence of a good understanding of the concept of self-economic management at schools among teachers.

Түйiндi сөздер: *мектепте өздiгiнен басқару концепциясы, оқытушы жынысының әсерi, оқытушы жасының ықпалы, түсiнiк, қабылдау.*

Ключевые слова: концепция самоуправления в школе, влияние пола преподавателя, влияние возраста преподавателя, понимание, восприятие.

Keywords: concept of self-management of the school, the effect of teacher's gender, the effect of teacher's age, understanding, perception.

Concept of self-management of the school has recently appeared, this concept emerged in the eighties from reform movements, which has multiple titles, Some of them called it the local administration of the school or self-management of the school or administration the site of the school or administration centered around the school.

This movement allowed the school management to put the budget or curriculum status report or make some decisions for staff without resorting to the administration offices of the region. Oswald believed that, this system provides us with the best program for students, as education sources will be available in line with the needs of each community separately. It was to be in line with the developments and find a modern type of administration to break all of the red tape and lack of participation and continuing to comply with the orders of the higher authorities [4].

The purposes of this article are:

- To investigate the teacher understanding of the concept of self-economic management at schools.
- To test the effect of teacher's gender or teacher's age in the teachers' viewpoints about the concept.

Significance of Study:

More research is needed to determine if certain factors relate to the understanding of the concept of self-economic management. This study is an analysis of factors regarding the concept. Teacher gender and age are important elements that may have effect on their understanding of the concept.

This study will provide insight to school leaders on self-economic management as perceived by teachers.

This study could help school leaders identify areas of trends among schoolteachers towards self economic management. There is a lack of research that combines the factors of gender and age and their impact on the understanding of the concept of self economic management at schools .

This study could provide useful information for school leaders on how these factors impact teacher's understanding.

Definition of Term: The following definition is provided to ensure the meaning and understanding of the term used in this study:

Self Economic Management in School: is a method of formulation of school management tasks according to the school circumstances, characteristics and needs, so that the school board members become more independent and responsibility in the employment of available resources to solve problems and activation of effective educational activities for the development of the school in the long run." [2].

How did the concept developed?

The concept of self-management of the school developed through lessons learned from the Trade and Industry, it was found that the conversion of some authorities in decision-making to lower levels in the organization, increased self & job satisfaction for workers, and also increased the transformation from central authority to decentralization was fit to the institutions where the work is complicated, requires a teams, and working in a rapidly changing environment, more than other institutions [2]. So decentralization in management style was considered the most suitable method in schools, due to the similarity of the conditions of workers with the conditions of teachers work in schools, and unlike all attempts made in the past to switch to decentralization, which was to lead the transition to a form of bureaucracy.

Definition of self management of the school:

Self-management of the school is defined as "a strategy aimed to improve the education by the transfer of the important decision-making body from the countries and the offices of the region to the schools, by enabling managers, teachers, students and parents to control the process of education by giving them the responsibility to take decisions about the budget and staff, and the intervention of teachers, parents and those interested in education in key decisions to find a more effective environment for learners [2].

Through this definition, we can say that the researcher reconciled in his choice to the term "strategy" because this word included the choice for the best alternatives and means to achieve certain goals reflect the basic needs of the environment, this term also richest the researcher in talking about long-term planning, this term also has involved a future outlook. The researcher also talked about the purpose of the transfer of decision-making authority from Mother senior management to the school administration. What's Wrong with this definition it isn't specified any of the strategies or ways to activate the self-management.

This definition has been focused on the granting of school decision-making power through self management, which increases the feeling of all members of the faculty and staff in independence, this feeling which makes them looking for the best plans and funding sources to achieve the desired goals within the mechanism of action as a team, and then put appropriate mechanisms to implement those plans and striving to implement all the satisfaction and acceptance [2]. Cheng defined it as "a process that involves a range of activities and mechanisms planned and organized by the all school staff to improve the educational and organizational processes to resolve school problems and activating the role of workers for better performance" [2].

Cheng's [2] concept is wider than his predecessors, because he looked at the self-management as "a process that includes a range of activities and mechanisms that are placed thoughtfully and planned", and he also completed what his predecessors explained about the need to strive towards solving school problems, and plans are made adapted to the special needs of each school.

A year after, the previous definition Tony came to combine the previous definitions, avoiding some shortcomings, he believes that self-management of the school means "the process of redistribution of authority and the school frees from the central educational authority replaced by a local authority of its own affairs, in order to activate the participation of teachers, parents and community members in decision-making within the school" [3].

Townsend considers self-management as a combined process include many of the necessary strategies for the development, this process consider the center of authority in the hands of local schools as a tool to draw a diverse and effective strategies. However, the noticeable until 1997 that he did not look to the school administration, but as a method or process, in 1998 Gaziel [5] defined it as "administrative entrance tutorial enhances the autonomy of the members of the school administration, and provides a creative climate necessary in order to participate, develop, modernization, through decentralization upon which the use of this entrance, and so the school administration members become more independent and responsibility in making decisions about the curriculum, development and distribution of human material resources in the school" [2].

This is a broader definition than its predecessors, as well as the distinctive look of self-management as an modern administrative input taking into account some important strategies upon which to build self-management of the school, including:

- activate the principle of participation in decision-making.
- attention to the principle of professional development.
- address to the principle of employment of material and human resources to suit the needs of individuals.

Cotton [3] said that the self-management of the school system a process helps to considered self-management of the school as part of the provincial organization, and also help the central administration to transfer part of the authority placed upon it. And knows the school are essential to the process of educational change as a unit [2].

The quantitative method is used here in order to investigate the viewpoints of teachers about the concept of self economic management at schools.

The participants were 20 (Grades 10-12) teachers from schools. 10 of the participants were female, 10 were male teachers. 9 were 30-45 years old 7 more than 45 and 4 less than 30.

A questionnaire was handled to 20 male & female teachers of different ages in order to respond on its paragraphs.

The questionnaire.

Dear teachers:

This tool is used to measure the understanding of the concept of self economic management at schools.

Pls. answer these questions:

Age: less than 30 30-45 more than 45

Gender: Male Female

Statement	Strongly agree	agree	Neutral	disagree	Strongly disagree
Self economic management at schools is a strategy aimed to improve the education by the transfer of the important decision- making body from the countries and the offices of the region to the schools.					
Self economic management at schools enables managers, teachers, students and parents to control the process of education by giving them the responsibility to take decisions about the budget and staff.					
Self economic management at schools means the intervention of teachers, parents and those interested in education in key decisions to find a more effective environment for learners.					
Self economic management at schools is the choice for the best alternatives and means to achieve certain goals reflect the basic needs of the environment.					
Self economic management at schools is the transfer of decision-making authority from mother senior management to the school administration.					
Self economic management is the school method of formulation of school management tasks according to the school circumstances					
Self economic management is the school method of formulation of school management tasks according to the school characteristics and needs					
Self economic management is a process that involves a range of activities and mechanisms planned and organized by the all school staff to improve the educational and organizational processes.					
Self economic management is organized to resolve school problems and activating the role of workers for better performance.					
Self economic management is a combined process include many of the necessary strategies for the development.					
Self economic management is a process that considers the center of authority in the hands of local schools as a tool to draw a diverse and effective strategies.					

1. The results showed that there is a good understanding of the concept of self economic management at schools, the understanding was strong as shown by the sample.
2. There were no significant statistical differences between male and female teachers in the understanding of the concept of self economic management at schools.
3. There were no significant statistical differences between teachers age categories in the understanding of the concept of self economic management at schools.

Recommendations:

Based on the above findings, the researcher recommend the following:

1. To enhance teachers' technology in workshops about self economic management.
2. To provide teachers with complete information about school plans regarding self economic management and to support their participation in decision making in this regard.
3. To encourage teachers with incentives and awards for participating in self economic management at school.
4. To provide teachers with some release time so that they can plan effectively to manage the school economically.

References

- 1 Banicky L.A. (2000) The Promises and Problems of School-Based Management Delaware Education Research and Development Center, College of Human Resources, Education & Public Policy, University of Delaware. – p. 22.
- 2 Cheng & Cheung (2004) Four Types of School Environment Multi Level Self Management and Educational Quality. Educational research & evaluation 10. Issue 1. – pp. 71-100.
- 3 Cotton K. (2005) School Based Management. School Improvement Research Series. <http://www.nwrel.org> (October 2007) – p. 3.
- 4 David J.L. (1996) The Who, What, and Why of Site-Based Management Educational Leadership. – No. 53-54. – p. 65.
- 5 Gaziol H. (1998) 'School-Based Management as a Factor in School Effectiveness', International Review of Education. – vol.44. – No.4. – p. 320.

УДК 373.1**THE EFFICIENCY OF CONTROL IN SCHOOL SELF-ECONOMIC MANAGEMENT**

Saleh Naji,
doctorate student, ULIM

Аннотация

Бұл мақала бастауыш мектептің өздігінен бақылауда экономикалық тиімділігін сипаттайды. Зерттеу алты мектепте өткізілді, алты мектеп директорларымен сұхбат жүргізілді. Зерттеу нәтижесі мектепте өздігінен экономикалық бақылауы жоғары екендігін көрсетті, жетекшілер мектеп бюджетін үнемдеу процесін қадағалауы керек.

Аннотация

Эта статья описывает экономическую эффективность самоуправления в начальной школе. Исследование было проведено в шести школах, интервью были проведены с шестью директорами. Результаты исследования показали, что экономическая эффективность самоуправления в школе высока, что означает, что руководители должны контролировать процесс расходования бюджетных средств школы.

Abstract

This article intends to study the efficiency of control in school self-economic management in elementary schools. A study was conducted on six schools,

interviews were made with 6 principals. The results of the study indicated that the efficiency of control in school self-economic management was of high degree, which means that the principals should control the process of spending the budget on school requirements.

Түйінді сөздер: мектепте өздігінен басқару концепциясы, тиімділік, өздігінен бақылау, пікір, қабылдау.

Ключевые слова: концепция самоуправления в школе, эффективность, контроль в самоуправлении, мнение, восприятие.

Keywords: concept of self-management of the school, efficiency, control in school self-management, opinion, perception.

Many researchers found that centralized school budget weakens the success of fairness, competence, freedom and choice. School self economic management needs a high level of society participation in school decision making and encouragement of variety within schools to guarantee option. We can express the concept of school based management by a variety of names, such as local management of schools, school-based budgeting, and decentralized management [6].

We can define school based management as a system where there is an important and regular decentralization to the school level of authority to make decisions related to the portion of supplies, resources include knowledge, technology, materials, power, people, time and money. The school stays answerable to a central authority for the method in which resources are used. Self economic management intends to support positive participation from teacher, principal and parents [8].

School teachers are allowed to express their viewpoints and take up full responsibility for decision-making. In this case teachers are considered as partners rather than employees. They also can act as catalysts and coordinators to enhance the organizational culture in school.

Some conditions such as transparency autonomy and flexibility in making decisions are necessary to be provided when implementing self economic Because of the lack of time for principal preparation and teacher training programs and because of inflexible funding, self economic management appears to change the previous practices in schools and to make reforms, principals and teachers faced difficulties in this regard such as changes in the method of teaching and learning , changes in the professional position of teachers, and changes in the school control and the distribution of this control between schools and their customers. And as the principals are the highest rank and the direct manager of the schools, their opinions about school based management are very important principals are facing new challenges as the leader of the school[5].

Control is a very important element needed to improve school based management. Little researches focused on the efficiency of control in school based management in elementary schools. So, it is important to fill this research gap. This study aims to answer the research question, as perceived by principals and teachers of elementary school:

What is the degree of the efficiency of control in school self economic management?

Purposes:

The purposes of this article are:

- To investigate the views of elementary school principals regarding the efficiency of control in school self economic management.
- To test the effect of principal's age, No. of training courses and years of experience on the principals' viewpoints about the subject.

Significance of Study:

More research is needed to determine the efficiency of control in school self economic management. This study is an analysis of principals' viewpoints regarding this subject. Principal's age, years of experience and No. of training courses are important elements that may have effect on their viewpoint about the subject.

This study will provide insight to school leaders about control in self economic management as perceived by principals.

Definition of Term.

The following definition is provided to ensure the meaning and understanding of the term used in this study:

Self Economic Management: is a method of formulation of school management tasks according to the school circumstances, characteristics and needs, so that the school board members become more independent and responsibility in the employment of available resources to solve problems and activation of effective educational activities for the development of the school in the long run." [3].

Financial & activity control.

Most of the public school resources come from the government in order to carry out educational needs. The use of these resources is under firm supervision and the schools must get consent from the central authority on every part of school funding. In general, it is also not easy for public schools to procure new resources by themselves under constraints of the central authority.

It was found that schools under a system of school based management are different from schools under control of centralized management. They can make different choices about the following issues:

- 1- The staff: Such as choosing a part-time teacher instead of a full-time teacher
- 2- The curriculum: Schools under self economic management are free to make changes in the curriculum by selecting a different textbook.
- 3- The funds: Schools under self economic management are free to spend more on technology, they can spend more on supplies and less on field trips.

Under self economic management, the principal usually carries many responsibilities in addition to managerial responsibility, he or she controls the operational activities related to financial control. The control educational resource allocation [1].

In sum, the principal controls funding of schools, and the effective operation of these funds. In consequence, principals are responsible for planning and development, they should facilitate involvement, cooperation and collaboration [4].

Principals and teachers in decentralised budgeting school means the allocation of funds to achieve the goals of the school. Successful self economic management needs expertise in the correct use, budgeting and expenditure of funding resources at the school-level and must provide school managers and administrators with suitable training packages and additional staff time, New roles are given to the principals in addition to responsibly of financial planning [2].

Control over the decentralised budget is very important, it needs efforts to put resources upon request of school goals. The ability to distribute resources gives the principals the direct control over the curricula and the staff. This control and power to make decision regarding budget and funding of government grants allows the school to determine how funds will be employed so as to increase the school and staff, and to make site decisions through site budgetary control and relief from centralized regulations. Principals can make decisions with teachers, parents, students and other community members in order to improve educational outcomes. Regarding financial control, school controls over staff units for determining positions, school principal selects, hires and develops the staff. The principal and the teachers select from among applicants, then teachers and principals interview applicants and make their final choice, and the principal formally makes a recommendation with advice from teachers to pass their choice to the central authority, which still does the hiring. School-based management offers the managerial staff self-government to control over the budget. The school in this case will behave like commercial than educational organization. Principals will be effective, flexible, innovative, and competitive while teachers would be given the power to reform the school system. Both principals and teachers will work harder and competently for the benefit of their students and their parents as customers. Principals become customer receptive and responsible for controlling the budget creatively [7].

Method.

To investigate the research question, a qualitative method of interviews was adopted.

Participants.

6 principals from 6 elementary schools were involved in interviews.

Procedure.

Interviews were conducted with 6 principals (males and females) the sample respond to the interviewers and replied their questions.

Tool.

The interview involved an open-ended set of questions to obtain the responses.

The interview questions were divided into two parts:

Part 1: included three questions about personal information.

1- Age: _____

2- Training courses: _____

3- Years of experience: _____

Part 2: included five questions:

(1) Schools under self economic management are free to spend more on technology pls. explain: _____

(2) Self economic management enables the principal to make changes in the curriculum, how? _____

(3) Self governance in education can improve student outcomes and effectiveness, can you illustrate this? _____

(4) Principals controls the operational activities related to financial control in school based management. How? _____

(5) The principal controls funding of schools, and the effective operation of these funds can facilitate involvement, cooperation and collaboration. How? _____

The respondents were the principals. Before the interviews, the researcher explained the purpose of the research and assured the subjects regarding confidentiality.

Results:

- The efficiency of control in school self economic management was of high degree.
- There were no significant differences in the efficiency of control in school self economic management from the viewpoints of principals attributed to age.
- There were no significant differences in the efficiency of control in school self economic management from the viewpoints of principals attributed to No. of training courses.
- There were no significant differences in the efficiency of control in school self economic management from the viewpoints of principals attributed to years of experience.

Recommendations:

Upon the research findings, the researcher recommended to:

- 1- Enhance the principals' capabilities in professional leadership and financial control through workshops and training courses.
- 2- To implement the self economic management in elementary schools for its advantages in promoting student outcomes.
- 3- To give the administrative staff and the teachers more freedom and ability to participate with principals in decision making.

Limitations.

(1)The results are based on the respondents' viewpoints.

(2)The research was conducted only on 6 principals.

In order to improve the validity and reliability of this academic inquiry for future researchers more qualitative methods like observation and interviewing students and parents can be used to promote the reliability of the study.

References

- 1 Bennett N., Crawford M., Levačić R., Glover D., Earley P. (2000). The reality of school planning in the effective primary school: technician or guiding plan? *School Leadership & Management*, 20 (3).
- 2 Cooper R. (2000). School-based management – How effective is it? *NASSP Bulletin*, 84 (616).
- 3 David J.L. (1996) The Who, What, and Why of Site-Based Management *Educational Leadership*. No. (53-54).
- 4 Devos G., Bouckenooghe D., Engel N., Hotton G., Aelterman A. (2007). An assessment of well-being of principals in Flemish primary schools. *Journal of Educational Administration*, 45 (1).
- 5 Gamage D.T., Sooksomchitra P. (2004). Decentralization and School-based Management in Thailand. *International Review of Education*.
- 6 Herman J.J. Herman J.L. (1993). *School-based management: Current thinking and practice*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- 7 Robenstine C. (2000). School choice and administrators: Will principals become marketers? *The Clearing House*, 74(2).
- 8 Yadollah M. (2006). Globalization and Decentralization of Management: A Study of the Feasibility of Application of School-Based Management in Iran's Secondary Schools", *Alberta Journal of Educational Research*, 52(1).

УДК 378

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ИНКЛЮЗИВНОЙ СРЕДЕ

Бисембаева А.К.,
старший преподаватель,
КГПИ, г. Костанай, Казахстан

Аннотация

Мақалада инклюзивті ортада жұмыс істеуге қабілетті педагог-психологтарды даярлаудың мәселелері қарастырылады. Автор болашақ мамандардың білім алу үрдісінде құзіреттілік бағытпен, шетелдік және отандық білім беру жүйесін қарастырып, салыстырмалы талдау жүргізілген.

Аннотация

В данной статье рассматривается проблема подготовки педагогов-психологов, способных работать в инклюзивной среде. Авторами предлагается использовать компетентностный подход в процессе обучения будущих специалистов, а также проводится сравнительный анализ подхода к данному вопросу отечественной и зарубежной образовательных систем.

Abstract

This article reveals the problem of educational psychologists training who can work in an inclusive environment. The authors proposed to use the competency-based approach in future professional training, there is also given a comparative analysis of approaches to the problem of domestic and foreign educational systems.

Түйінді сөздер: құзірет, құзіреттілік, инклюзивті орта, ерекше білім беру қажеттіліктері, мамандық, педагог-психолог.

Ключевые слова: компетенции, компетентность, инклюзивная среда, особые образовательные потребности, специалист, педагог-психолог.

Keywords: competences, competency, inclusive education, a specialist, educational psychologist.

1. Введение.

Инклюзивное образование используется для описания процесса обучения детей с особыми потребностями в общеобразовательных школах. Наиболее важным аспектом инклюзивного образования является создание особых образовательных условий и исключение дискриминации людей с ограниченными возможностями.

Проблема инклюзивного образования – одна из актуальных тем для Казахстана. В настоящее время в данной области существует множество нерешенных вопросов, которые требуют своего решения.

В современном обществе часть детей, обучающихся в общеобразовательных школах и имеющих индивидуальные образовательные потребности, остается в стороне и исключается из учебного процесса, так как не может получить знания доступными для них способами и методами.

В настоящее время образовательные учреждения (детские сады, школы и т.д.), в большинстве случаев, не способны предоставить образовательные услуги и организовать полноценное обучение детей с особыми образовательными потребностями (ООП). Их родители вынуждены искать специализированные учебные заведения. Как результат, после обучения в

таким учреждении ребенок не может не чувствовать себя «не таким, как все», что отрицательно влияет на его психику.

2. Материалы и методы.

Проблемы, связанные с инклюзивным образованием, становятся одним из значимых государственных приоритетов в современном казахстанском обществе. Одним из главных вопросов в решении данной проблемы является подготовка специалистов, способных осуществлять профессиональную деятельность в инклюзивной среде. Обучение детей с особыми потребностями должно происходить в равных условиях с их рядовыми сверстниками.

Анализируя отечественный и зарубежный опыт в решении данной проблематики, следует отметить, что инклюзивное обучение способствует развитию гуманистической позиции ребенка, его успешной социализации, стимулирует развитие толерантности, плюрализма, терпимости, ответственности. Следовательно, необходимы специалисты, способные профессионально грамотно, продуктивно, психологически корректно осуществлять инклюзивное образование.

Однако в настоящее время при подготовке студентов педагогов-психологов к профессиональной деятельности в высших учебных заведениях, зачастую, не учитываются потребности современного общества в специалистах, способных работать с детьми с ООП (в инклюзивной среде). Работа в условиях инклюзивного образования требует от выпускников более высокого уровня психолого-педагогической компетентности, сформированных компетенций, личностных качеств. Для инклюзивного обучения требуется человек умелый, с активной личностной позицией, гибкий, готовый действовать в ситуации неопределенности. Реальный уровень психолого-педагогической компетентности студентов не может обеспечить успешную профессиональную деятельность в инклюзивной среде; компетенции, без которых невозможна организация эффективного взаимодействия школьников в едином образовательном пространстве, сформированы явно недостаточно.

3. Обсуждение.

Компетентностный подход был впервые научно обоснован европейскими учеными в начале 1970-х годов: Д. Мертенсом, Б. Оскарсоном, Дж. Равенном, В. Хутмахером и другими. Значительное внимание в российских научных исследованиях педагогов и психологов проблема модернизации профессионального образования на основе компетентностного подхода содержится в работах Э. Зеера, И. Зимней, А. Марковой, Э. Сыманюк, А. Хуторского, Б. Эльконина и других. В казахстанской научной литературе вопросы компетентностного подхода в подготовке специалистов представлены трудами таких ученых-педагогов, как М.Х. Балтабаев, А. Мынбаева, П. Беспалова, И.Б. Васильев, К. Устемиров, Б.Т. Кенжебеков, Н.М. Стукаленко, Б.Т. Керимбаева, В.В. Шерниязова и других.

Концепция образования Республики Казахстан до 2020 года обуславливает необходимость разработки практических рекомендаций перехода образовательной практики со знаниевого на компетентностный формат обучения. Отмечается, что «основной целью образования становится не простая совокупность знаний, умений и навыков, а основанная на них личная, социальная и профессиональная компетентность – умение самостоятельно добывать, анализировать и эффективно использовать информацию, умение рационально и эффективно жить и работать в быстро изменяющемся мире» (*Концепция образования Республики Казахстан до 2020 года*).

Для успешности педагогической деятельности, педагогу-психологу необходимо осуществлять психологическое оснащение образовательного процесса и профессионального саморазвития, обеспечивать корректное воздействие на развитие интеллекта и эмоционально-волевой сферы здорового ребенка и школьника с ООП, на формирование их позитивного самовосприятия, устойчивости к стрессам, в целях качественной реализации своих профессиональных обязанностей. Психолого-педагогическая компетентность – это интегрированный

личностный ресурс психологических функций, позволяющий эффективно решать конкретные профессиональные задачи (Басова Н.В., 2000).

В Казахстане в образовательных программах по специальности «5В010300 – Педагогика и психология» выделяются следующие компетенции: общекультурные, профессиональные, предметные.

В результате анализа опыта зарубежных стран вышеперечисленные компетенции обозначаются как универсальные и специальные. Так в процессе подготовки будущих педагогов-психологов к профессиональной деятельности происходит формирование универсальных (ключевых) и специальных компетенций.

В формировании психолого-педагогической компетентности выпускников вузов особую роль играют компоненты компетентности, которые представлены ниже в таблице (см. таблица 1).

Таблица 1.

Компоненты компетентности

Компоненты компетентности	Описание компонентов
Когнитивный компонент	Совокупность знаний по общей, возрастной, социальной, педагогической, специальной психологии, а также собственный опыт использования психологического знания при проектировании инклюзивной среды
Операционально-деятельностный компонент	Умения, навыки, компетенции, а также владение алгоритмом проектирования ситуаций на основе психологически значимой информации
Эмоционально-ценностный компонент	Принятие студентами идеологии инклюзии, с осознанием психологической информации как лично и профессионально значимой ценности, с формированием у выпускников позитивного ценностно-смыслового отношения к детям с особыми образовательными потребностями
Конативный компонент	Готовность выпускника освоить модели поведения, связанные с сокращением дистанции между учителем и ребенком, выбрать поведенческую реакцию, наиболее адекватную ситуации
Личностный компонент	Включает такие качества, как субъектность, ответственность, креативность, толерантность, эмпатию, рефлекссию

В настоящее время одной из актуальных тем различных дискуссионных площадок является вопрос о ключевых компетенциях, которыми должен обладать выпускник вуза, разрабатываются перечни компетенций, соответствующих специалистам определённых профилей.

В условиях модернизации системы профессионального образования особое внимание также уделяется реализации компетентного подхода в процессе подготовки будущих специалистов, профессионалов.

Что касается профессиональных компетенций педагога-психолога, то психологическая компетентность стоит на одном из первых мест. Профессиональный педагог должен быть профессиональным психологом. Он должен, прежде всего, знать особенности своей личности, свои сильные и слабые стороны, обладать адекватной самооценкой, навыками саморегуляции. С другой стороны, педагог должен знать своих учеников, понимать их возрастные, индивидуальные особенности, использовать эти знания в процессе налаживания взаимодействий с учащимися. Кроме того, педагог должен располагать обширным запасом знаний из области психологии управления, конфликтологии, психологии общения и других областей психологического знания.

Инклюзивное образование требует грамотного психолого-педагогического сопровождения и проектирования индивидуальных образовательных траекторий для детей с ООП, при этом на каждой образовательной ступени оказывается необходимая помощь. Задача педаго-

га-психолога помочь учителю: выявить индивидуальные особенности каждого ученика, зафиксировать его умения, наметить зону ближайшего развития и перспективу совершенствования приобретенных компетенций, постоянно расширяя его функциональные возможности.

Большое значение имеют диагностические компетенции будущего педагога-психолога: обучающиеся учатся правильно подбирать, адаптировать диагностический инструментарий, грамотно интерпретировать полученные результаты, учитывая не только констатацию негативного фона проблемы, но и поиск путей выхода при работе с детьми с ООП.

Профессионально важным качеством является толерантность будущего специалиста, а также умение сформировать и развить её у всех участников образовательного процесса. Различные конфликты, возникающие в инклюзивной среде, зачастую связаны с нетерпимостью учителя к поведению, поступкам, эмоциональным реакциям детей с ООП и задача педагога-психолога состоит в умении наладить взаимоотношения между учителем и учеником. Очевидна также значимость рефлексии для развития психолого-педагогической компетентности. Эмпатия будущего педагога-психолога помогает ему осуществить поддержку каждого ребенка, стимулировать его веру в свои возможности, реализовать психотерапевтический потенциал воспитания.

Формирование психологической компетентности студентов требует поэтапного подхода. Можно выделить три этапа: пропедевтический, основной, заключительный (интегрирующий).

Пропедевтический этап ориентирован на развитие эмоционально-ценностного, частично когнитивного и операционально-деятельностного компонентов. На данном этапе развивается мотивация студентов, их положительное отношение к инклюзивному обучению, к совместному обучению детей.

Второй этап – основной – включает более полную, обширную, систематизированную психологическую информацию, а также первоначальный собственный опыт выбора и реализации студентами различного психологического инструментария (тесты, методики, контент-анализ) (Смолкин А.М., 1991). Основной этап развития психолого-педагогической компетентности происходит при изучении возрастной, социальной и педагогической психологии, а также в процессе психологического практикума на втором-третьем курсах.

В период изучения дисциплин психологического цикла возможна реализация системы заданий, направленных на развитие эмоционально-ценностного отношения студентов к инклюзии (задания, спроектированные на основе литературного материала, групповые дискуссии, дебаты), систематизацию, анализ, конкретизацию учебного материала, развитие операционально-деятельностного компонента (игровое моделирование ситуаций, типичных для инклюзивной среды), становление личностного и когнитивного компонентов (самодиагностика, сравнительный анализ ситуаций в инклюзивных и традиционных классах, наблюдаемых на педагогической практике).

В процессе изучения дисциплины «Конфликтология» необходимо уделять внимание проигрыванию различных ситуаций, которые могут возникнуть в классе между здоровыми детьми и школьниками с ООП.

В процессе проведения практических занятий обучающиеся могут разработать проекты родительских собраний, посвященных особенностям отношений здоровых школьников и детей с ООП.

Личностное отношение студентов к инклюзивному образованию возможно сформировать при прохождении практики в инклюзивных, а не традиционных классах, что позволяет сформировать позитивное восприятие детей с ООП.

Анализ научных трудов, осмысление практики вузовского образования позволили выявить потребность в компетентных педагогах-психологах, способных работать в инклюзивной образовательной среде.

4. Выводы.

На современном этапе перед системой высшего образования Казахстана стоят задачи создания гибкой многофункциональной системы инклюзивного образования, позволяющей реагировать на разные образовательные потребности.

Список литературы

- Басова Н.В. Педагогика и практическая психология. – Ростов-на-Дону, 2000. – 265 с.
Концепция образования Республики Казахстан до 2020 года.
Смолкин А.М. Методы активного обучения. – Москва, 1991. – 194 с.

УДК 27.43.15

ПРЕДПОСЫЛКИ ВВЕДЕНИЯ В ШКОЛЬНОЕ МАТЕМАТИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ВОПРОСОВ ВЕРОЯТНОСТНОГО ХАРАКТЕРА

*Калжанов М.У.,
к.ф.м.н., доцент КГПИ
г. Костанай, Казахстан*

Аннотация

Заманауи мектеп қазіргі уақытқа және талаптарға сай болу қажет. Осыған байланысты кез келген деңгейде шешім қабылдау кезінде ықтималдық пен статистикалық ыңғай концепциясы үлкен мағынаға ие, оның барлық негіздері орта мектепте болуы қажет.

Мақалада қызығушылықтың деңгейдің сұрақтары және орта мектептің оқу үрдісіне ықтималдық-статистикалық әдістерді кірістіру қажеттілігі мен кеңейіюі қарастырылады. Тек ықтималдық-статистикалық сызық қатысушыларда қызығушылық оятады, ақпаратты алып, өңдеп және алдағы уақытта нәтижелерді шығару мақсатында қайта өңдейді.

Аннотация

Современная школа должна изменяться с требованиями и вызовами времени. В этой связи большое значение приобретает концепция вероятностного и статистического подхода при принятии решений любого уровня, основные азы которого должны быть заложены в средней школе.

В статье рассматриваются вопросы роста интереса и необходимости введения в учебный процесс средней школы и расширения использования вероятностно-статистических методов. Именно вероятностно-статистическая линия способна привить интерес у учащихся, помогает извлекать, анализировать и обрабатывать информацию с целью дальнейшего анализа и вывода результатов.

Abstract

The modern school has to change according to the demanding of the time. In this connection, the concept of probabilistic and statistic approach has a great importance with the decision-making of any level, the main elements have to be in the high school.

In this article the questions of increasing of the interest and the necessity of introducing and expanding probabilistically-statistic methods are considered. Especially probabilistically-statistic line is capable to cultivate the interest of pupils, helps to analyze and process the information with the aim for further analysis and conclusion of results.

Түйінді сөдер: ықтималдық, статистика, пән аралық байланыс, математикалық білім, ықтималдық-статистикалық сызық, типтік бағдарлама.

Ключевые слова: вероятность, статистика, межпредметные связи, математическое образование, вероятностно-статистическая линия, типовая программа.

Keyword: probability, statistics, intersubject connections, mathematics education, probabilistically-statistic line, standard program

1. Введение.

Каждая эпоха предъявляет свои требования к математической науке и математическому образованию.

Чему и как учить в школе, по-видимому, всегда будут принадлежать к числу вечных проблем, которые постоянно возникают даже после того, как им дано решение, лучшее по сравнению с предыдущим. И это неизбежно, потому что постоянно пополняются наши научные знания и подходы к объяснению окружающих нас явлений. Несомненно, что содержание школьного преподавания должно изменяться с прогрессом науки, несколько отставая от него и давая возможность новым научным идеям и концепциям принять приемлемые в психологическом и методическом отношении формы.

Школа должна дать представление о том, что наука и ее концепция тесно связаны с практикой, из которой она черпает постановки своих проблем, идеи, а затем возвращает практике новые возможности решения основных ее проблем, создает для нее новые методы. Без этого образование будет неполноценным, оторванным от жизни и создаст для воспитанников школы многочисленные трудности.

В нашу жизнь прочно вошли выборы и референдумы, банковские кредиты и страховые полисы, курсы валют на рынке, таблицы занятости и диаграммы социологических опросов. Общество все глубже начинает изучать себя и стремиться сделать прогнозы о самом себе и о явлениях природы, которые требуют представлений о вероятности.

Полноценное существование гражданина в сложном, вариативном и многоукладном обществе непосредственно связано с правом на получение информации, с ее доступностью и достоверностью, с правом на осознанный выбор, который невозможно осуществить без умения делать выборы и прогнозы на основе анализа и обработки зачастую неполной и противоречивой информации.

Мы должны научить детей жить в вероятностной ситуации. А это значит извлекать, анализировать и обрабатывать информацию, принимать обоснованные решения в разнообразных ситуациях со случайными исходами. Ориентация на демократические принципы мышления, на многовариантность возможного развития реальных ситуаций и событий, на формирование личности и способности жить и работать в сложном, постоянно меняющемся мире с неизбежностью требует развития вероятностно-статистического мышления у подрастающего поколения. Эта задача может быть решена в школьном курсе математики на базе комплекса вопросов, связанных с описательной статистикой и элементами математической статистики, с формированием комбинаторного и вероятностного мышления. Однако не только социально-экономическая ситуация диктует необходимость формирования у нового поколения вероятностного мышления. Вероятностные законы универсальны. Они стали основой описания научной картины мира. Современная физика, химия, биология, демография, социология, лингвистика, философия, весь комплекс социально-экономических наук построены и развиваются на вероятностно-статистической базе. Ученик не отделен от этого мира глухой стеной, да и в своей жизни он постоянно сталкивается с вероятностными ситуациями. Игра и азарт составляют существенную часть жизни ребенка. Круг вопросов, связанных с соотношениями понятий «вероятность» и «достоверность», проблема выбора наилучшего из нескольких вариантов решения, оценка степени риска и шансов на успех, представление о справедливости и несправедливости в играх и в реальных жизненных коллизиях – все это, несомнен-

но, находится в сфере реальных интересов подростка. Подготовку к решению таких проблем и должен взять на себя курс школьной математики, и углубить знания поможет факультатив по теории вероятностей.

Сегодня в науке фундаментальное значение приобрело и уверенно пробивает себе дорогу отыскания оптимальных решений понятие случайного. Особенно назрела необходимость введения в школьное преподавание концепции случайного, и это вызывается не только требованиями научного и практического порядка, но и чисто методическими соображениями [1]. Если не снять, то хотя бы ослабить противоречие между формируемой в стенах школы детерминистской картиной мира и современными научными представлениями, базирующимися на вероятностно-статистических законах, невозможно без введения основ статистики и теории вероятностей в обязательное школьное образование. Современная концепция школьного математического образования ориентирована, прежде всего, на учет индивидуальности ребенка, его интересов и склонностей. Этим определяются критерии отбора содержания, разработка и внедрение новых интерактивных методик преподавания, изменения в требованиях к математической подготовке ученика. Одновременно само знакомство школьников с очень своеобразной областью математики, где между черным и белым существует целый спектр цветов и оттенков, возможностей и вариантов, а между однозначным «да» и «нет» существует еще и «быть может» (причем это «быть может» поддается строгой количественной оценке), способствует устранению укоренившегося ощущения, что происходящее на уроке математики никак не связано с окружающим миром, с повседневной жизнью.

Согласно данным ученых-физиологов и психологов, а также по многочисленным наблюдениям учителей математики, наблюдается падение интереса к процессу обучения в целом и к математике в частности. На уроках математики в основной школе, в пятых-девятых классах, проводимых по привычной схеме и на традиционном материале, у ученика зачастую возникает ощущение непроницаемой стены между излагаемым абстрактно-формальными объектами и окружающим миром. Именно вероятностно-статистическая линия, или, как ее стали называть в последнее время, – стохастическая линия, изучение которой невозможно без опоры на процессы, наблюдаемые в окружающем мире, на реальный жизненный опыт ребенка, способна содействовать возвращению интереса к самому предмету «математика», пропаганде его значимости и универсальности. Столь необходимую для активного участия в реальной жизни стохастическую культуру надо воспитывать с ранних лет. Не случайно в развитых странах этому уделяется большое внимание: с элементами теории вероятностей и статистики учащиеся знакомятся уже с первых школьных лет и на протяжении всего обучения усваивают вероятностно-статистические подходы к анализу распространенных ситуаций, встречающихся в повседневной жизни.

Число примеров подходов к изучению вероятностно-статистического материала в школе можно было бы привести много, поскольку за последние два десятилетия практически каждая страна ввела этот материал в школьную программу и предложила один или несколько подходов к его изучению. Интересные работы появились в Польше, Швеции, Израиле, Франции, России. Проблемы, связанные с созданием системы изучения вероятностно-статистического материала в средней школе, в нашей стране освещаются недостаточно.

2. Результаты и обсуждение.

Анализ известных подходов к изучению элементов теории вероятностей и статистики в средних школах различных стран позволяет сделать следующие выводы:

- в подавляющем большинстве стран этот материал начинает изучаться в начальной школе;
- на протяжении всех лет обучения учащиеся знакомятся с вероятностно-статистическими подходами к анализу эмпирических данных, причем большую роль при этом играют задачи прикладного характера, анализ реальных ситуаций;

- в процессе обучения большая роль отводится задачам, требующим от учащихся работы в маленьких группах, самостоятельного сбора данных, обобщения результатов работы групп, проведения самостоятельных исследований, работ практического характера, постановки экспериментов, проведения небольших лабораторных работ, подготовки долгосрочных курсовых заданий – все это диктуется своеобразием вероятностно-статистического материала, его тесной связью с практической деятельностью;

- изучение стохастики как бы распадается на вероятностную и статистическую составляющие, тесно связанные между собой, во многих странах они дополнены небольшим фрагментом комбинаторики.

В Казахстане некоторый опыт обучения элементам теории вероятностей накоплен в школах с углубленным изучением математики, но и он лишь подтверждает тот факт, что попытки решить проблему путем введения в традиционный курс математики нового изолированного раздела обречен на провал. Изучение элементов теории вероятностей как замкнутого раздела программы, относящегося к «чистой», теоретической математике, полностью дискредитировало себя в глазах педагогов и привело к тому, что некоторые из них вообще выражают сомнения в том, что ее можно и нужно изучать в средней школе. В тоже время преподаватели физики, химии, биологии ощущают острую потребность в том, чтобы выразить основные закономерности этих наук на языке вероятностных понятий. Ведь современное состояние человеческих знаний о мире позволяет считать, что случайный характер присущ основным (базисным) явлениям микромира [2].

Появление в школьной программе вероятностно-статистической линии, ориентированной на знакомство учащихся с вероятностной природой большинства явлений окружающей действительности, будет способствовать усилению ее общекультурного потенциала, возникновению новых, глубоко обоснованных межпредметных связей, гуманизации школьного математического образования.

3. Выводы.

При отборе материала для новой линии школьного курса необходимо учитывать общеобразовательную значимость и мировоззренческий потенциал предлагаемых тем. Важно правильно оценить то, какие знания нужны современному человеку в повседневной жизни и деятельности, что из них потребуется ученику для изучения других школьных предметов, для продолжения образования, какой вклад могут внести эти знания в формирование различных сторон интеллекта ученика. Необходимо позаботиться так же о том, чтобы предложенное содержание обеспечивало возможности органичного сопряжения нового учебного материала с традиционным, способствовало развитию внутрипредметных связей [3].

И в Казахстане сегодня проходит неизбежный процесс вхождения стохастики как равноправной составляющей в обязательное школьное математическое образование.

Типовая учебная программа по предмету «Алгебра и начала анализа» для 10-11 классов *естественно-математического направления* уровня общего среднего образования, утвержденная приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 3 апреля 2013 года №115, содержит следующие вопросы:

- 10 класс: «Комбинаторика и бином Ньютона (6 ч.)». Основные понятия и формулы комбинаторики (перестановки, размещения, сочетания). Применение формул комбинаторики для вычисления вероятности события. Бином Ньютона.

- 11 класс: «Вероятность (6 ч.)». Независимое событие. Зависимое событие. Теоремы сложения и умножения вероятностей. Условная вероятность. Случайная величина. Дискретная случайная величина. Непрерывная случайная величина. Закон распределения случайной величины. Числовые характеристики случайной величины (математическое ожидание, дисперсия, среднее квадратичное отклонение). Элементы выборочного метода (частота, относительная частота, полигон).

Типовая учебная программа по предмету «Алгебра и начала анализа» для 10-11 классов *общественно-гуманитарного* направления уровня общего среднего образования, утвержденная приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 3 апреля 2013 года №115, содержит следующие вопросы:

- 10 класс: «Комбинаторика и бином Ньютона (6 ч.)». Основные понятия и формулы комбинаторики (перестановки, размещения, сочетания). Бином Ньютона;

- 11 класс: «Вероятность (8 ч.)». Применение формул комбинаторики для вычисления вероятности события. Случайная величина. Дискретная случайная величина. Непрерывная случайная величина. Закон распределения случайной величины. Числовые характеристики случайной величины (математическое ожидание, дисперсия, среднее квадратичное отклонение).

Причем, как видим, в 11 классе ОГН на 2 часа больше отведено разделу «Вероятность».

В пятом классе той же программы предусмотрено изучение темы «Среднее арифметическое чисел. Мода. Медиана. Размах ряда данных». По окончании изучения, как результат, ученик пятого класса должен уметь находить среднее арифметическое чисел, моду, медиану и размах ряда данных, строить столбчатые, линейные и круговые диаграммы.

В восьмом классе в программе предусмотрено изучение следующего раздела: «Первоначальные сведения о теории вероятностей и математическая статистика (5 ч.)», со следующими вопросами: Случайное событие. Вероятность. Теория вероятностей. Вероятность события. Частота случайного события. Математическая статистика. Группировка и анализ статистических данных.

В девятом классе учащимся необходимо изучить раздел «Элементы теории вероятностей и математической статистики (6 ч.)», останавливаясь на темах: Вероятность. Статистика. Генеральная совокупность. Выборка. Статистическая вероятность. Частота. Относительная частота. Элементарное событие. Классическая вероятность. Геометрическая вероятность. Изображение статистических данных. Числовые характеристики статистических данных.

Как видим, в шестом и седьмом классе программой не предусмотрено изучение тем по теории вероятностей, хотя основные понятия даны ученику в пятом классе. Эта непоследовательность и бессистемность формируют «яму» – разрыв в комплексном развитии математической культуры и целостного представления мира. Поэтому считаем, что в 6 и 7 классах необходимо при изучении тем «Рациональные числа и действия над ними (50 ч. в шестом классе)» и «Элементы приближенных вычислений (5 ч. в седьмом классе)» повторить понятия: «среднее арифметическое чисел», «мода» и «медиана», изученные в пятом классе.

Список литературы

- 1 Баврин И.И., Фрибус Е.А. Старинные задачи. – М.: Просвещение, 1994.
- 2 Бунимович Е.А., Булычев В.А. Вероятность и статистика для школьников. – М.: Дрофа, 2001. – 204 с.
- 3 Бунимович Е.А. Вероятностно-статистическая линия в базовом школьном курсе математики // Математика в школе. – 2002. – № 4. – С. 52–58.

УДК 53

ФИЗИКА САБАҒЫНДАҒЫ ӨЗІНДІК ЖҰМЫС – БІЛІМ ЖҮЙЕСІН ЖОҒАРЫЛАТУДАҒЫ ТИІМДІ БАҒЫТТАРДЫҢ БІРІ

*Нүгүрбекова Б.О.,
Физика пәні мұғалімі
Дружба орта мектебі,
Қостанай қаласы*

Аннотация

Мақалада оқушылардың өзіндік жұмыстарын оқу әдістемелері деп есептеп, сол арқылы білім, шеберлік және дағдыларын игеруіне, тәрбиелік мәселелерінің шешімі (белсенділікті, дербестікті, қайрат, табандылықты және т.б тәрбиелеу) көрсетілген. Әдебиеттерді талдау арқылы өзіндік жұмыстың мәнін, негізгі нышандарын ашып беретін бірыңғай анықтамасы да жоқ екені көрсетіледі. Сондықтан да мектеп оқушыларына бағыт-бағдар беру, оларды өзіндік оқуға, білім ала білуге үйрету, білімдерін саралауға, талдауға үйретудің маңызы зор.

Аннотация

В статье рассматривается важность самостоятельной работы учащихся, при выполнении которой вырабатываются умения, навыки мастерства, находчивости у учащихся. Анализ литературы показывает, что только справочников по выполнению самостоятельных работ недостаточно. Поэтому огромное значение имеют консультации по выполнению самостоятельной работы, умение самостоятельно читать, получать знания, умение анализировать полученные знания.

Abstract

The article discusses the importance of independent work of students, during which produced skills, skills, skills, resourcefulness in students. Analysis of the literature shows that certain directories on the execution of the work insufficient. Therefore, great importance consultations on performance of independent work, to be able to read, to acquire knowledge, the ability to analyze acquired knowledge.

Түйінді сөздер: өзіндік жұмыс, дағды, шеберлік, икем, әдістеме, тапқырлық, бағыт-бағдар.

Ключевые слова: самостоятельная работа, навык, мастерство, умение, методика, находчивость, направление.

Key words: independent work, skill, skill, skill, technique, resourcefulness, direction.

Бүгінгі мектептің негізгі міндеті – жан-жақты білімді, ғылымның негізін жақсы игерген, сонымен қатар белсенді де жоғары өнімді әрі қоғамдық еңбекке қабілетті азаматтар дайындау. Мектеп қабырғасынан мұндай жасты оқытып шығару, сөз жоқ оларға білім берудің жолдарымен оқу ісінің әдістеріне тікелей байланысты. Бұл міндеттерді орындау үшін – білім берудің жоғары деңгейіне жету үшін мектептегі оқу жүйесін жоғары деңгейге көтеріп, оқушылардың белсенділігі мен өз еріктері бойынша сабақ оқи білуге үйрету керек.

Сондықтан да мектеп оқушыларына бағыт-бағдар беру, оларды өзіндік оқуға, білім ала білуге үйрету, оқыған білімдерін саралауға, талдауға үйретудің маңызы зор. Мектеп оқушыларын өз еркі бойынша оқи білуге меңгертуде әр оқушыны өз еркі бойынша оқып, сол оқығанын ой елегінен өткізуге үйрету және сол оқып-білген білімдерін күнделікті өмірде пайдалануға үйрету.

Өмір тәжірибесі оқушылардың өзіндік алған білімдерінің негізі берік болатынын және жастардың бойында белсенділік пен өз еріктерімен шешім қабылдауға көмектесетінін көрсетіп отыр. Осы жайды ескере отырып, оқушылардың өз еріктерімен білім алулары оларға ғылымның негіздерін терең игеруге жол ашатын бірден-бір жол деп түсінген жөн.

Қазіргі кезеңде мектеп тек қана білім беру емес, сонымен қатар, білімді үздіксіз толықтыру қажеттігін өтеуі қажет. Біз оқушылардың өзіндік жұмыстарын оқу әдістемелері деп есептеп, солар арқылы білім, шеберлік және дағдыларына жетіп игеруіне, тәрбиелік мәселелерін шешуіне (белсенділікті, дербестікті, қайрат, табандылықты және т.б тәрбиелеу) жетеміз. Әдебиеттер талдауы өзіндік жұмыстың мәнін, негізгі нышандарын ашып беретін бірыңғай анықтамасы да жоқ екенін көрсетеді.

Мысалы, А.В. Усова мен З.А. Вологодская өзіндік жұмыс арнаулы уақытта, мұғалімнің өзі тікелей қатыспай, оның тапсырмасы және бақылауы мен істелетінін жұмыс деп түсінеді. Сонымен, оқушылар өз ой-ақылдарының тырысуы мен ой және физикалық амалдарын белгілі бір түрде (ауызша жауап, графикалық сызу және т.б) білдіріп, қойылған мақсаттарына жетуге ұмтылады.

Б.П. Есипов: «Өзіндік жұмыс – бұл мұғалімнің тікелей қатысуысыз, бірақ соның тапсырмасы бойынша, арнайы берілген уақытта орындалатын жұмыс».

П.И. Пидкасистый бойынша, «Өзіндік жұмыс – бұл оқытудың сондай әдісі, қайсысы әрбір меңгеріп алатын нақтылы жағдайында деректі дидактикалық мақсаты мен міндетіне лайық болды. Ол оқушының оқу процесінде дербестік ұғып алатын жұмысының педагогикалық басшылығы мен меңгеруінің маңызды құралы».

Өзіндік жұмыс оқушылардың белсенділік ой-ақыл жұмыстарын шамалап, мұғалім ұсынған тапсырмалардың тиімді жасайтын жолдарын іздеуіне, жұмыс нәтижесін талдауына байланысты.

Оқушылардың өз еріктерімен білімді меңгеріп алу шеберлігі негізінде ес және ойлау қасиеттерімен, олардың ақылдарының жетісіуімен қамтамасыз етіледі. Авторлар оқушылардың пәннен алынған білімдерінің тереңдігіне және нақтығына, білу қабілеттілігінің дамуына, жаңа материалды ұғып алу қарқынына өзіндік жұмыстың ықпалын тигізуін зерттеген.

Біз өзіндік жұмыстың түрлерін оқушылардың дидактикалық мақсаттары бойынша бес топқа бөлінуін ұсынамыз:

- жаңа білімдерді игеру, өз еркімен білімді меңгеріп алу шеберлігіне ие болу;
- білімдерді бекіту және нақтылау;
- оқу және практикалық есеп шығарғанда білімдерімен қолдану шеберлігін шынықтыру;
- практикалық түрдегі шеберлік пен дағдыны қалыптастыру;
- шығармашылық түрдегі шеберлікті, күрделі жағдайда білімдерімен қолдану шеберлігін қалыптастыру.

Міндет – өзіндік жұмыстың қайсысының да түйінін ұғып алу. Өз еркімен есеп шығару шеберлігін дағдыландыру – мұғалімнің үздіксіз назар аударуын керек қылатын ең қиын проблемалардың бірі.

Зертханалық жұмыс – сыныптың барлық оқушылары құрал-жабдықтарды қолдана, бір типті тәжірибе орындағанда оқылатын материал үрдісінде орындалатын практикалық жұмыстардың бірі.

Оқушылардың зертханалық жұмыстары ең басынан физика пәнінен оқу процесіне енгізілгенде теория мен практиканың байланыс әдісі болып қаралған. Олардың орындалуы оқушыларда тәжірибелік шеберлік пен дағдыны, сонымен бірге, практикалық түрдегі шеберлік пен дағдыны, дербестікті қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Оқушылардың жұмыстағы дербестігі мен белсенділігін қамтамасыз етуінің бірі – жұмыстың негізгі мақсаты мен міндеттерін түсіну.

Біз тәжірибенің әдісін зерттеп, мынадай алгоритм амалын ұсынамыз:

I. Мақсат.

Не білгім келеді?

II. Тәжірибенің ниеті.

1) Тәжірибенің идеясы қандай?

2) Нені бағыттап өзгертеміз? Қалай?

3) Қандай параметрлер тұрақты болып қалады?

4) Істелінген өзгерулердің функциясы ретінде не өзгереді? Оны қалай бақылауға болады?

III. Құрал-жабдықтар.

Қандай құралдар керек? Қандай материалдарды қажет етеді?

Тәжірибе үшін қандай қондырғы болу керек (схема немесе сурет)?

IV. Жұмыс барысы.

Қалай істеу керек (жоспар)?

V. Нәтижелер.

Не алынды? Цифрлар..... фактілер. Олардың көрнекті ұсынулары. Кесте, график. Құрылыстық схемасы.

VI. Қорытындылар.

Алынған нәтижелердің дәлдігі қанша (қателіктер есебі).

Келтірілген алгоритммен оқушылардың ұғынуы оларды саналы әрекет етуге үйретеді, еңбек мәдениетін шығарады, белсенді ой үрдісіне қатыстырады.

Сабақта оқушылардың өзіндік жұмысын өнімді ұйымдастыру үшін физика кабинетінде дидактикалық картотекалар, фронталдық жұмыстар үшін үлестірмелі материал жинақтау қажет. Бірақ, алдымен кітаппен жұмыс істеулерін үйрету керек.

Оқулық – оқушылардың ғылыми негіздерін меңгеріп алудың құралы, қайсысы мұғалім мазмұндайтын ғылыми мағлұматтардың резюмесі болып ұсынылады. Оқулықты сабақта басқа оқу құралдарымен пайдаланудың негізі құндылығы мол: оқушылардың баспа текстпен істейтін өзіндік жұмысы олардың белсенділігін және ұғып алу қабілеттілігін дамытады дағдыландырады. Сонымен, оқулық физика білімдер минимумының дәрежесін, көлемін және мазмұнын әжептеуір толық анықтайтындықтан, онсыз жазып алған конспект бойынша ғана оқытуға болмайды. Оқулық оқудың міндетті құралы. Оқушыны ғылыми және техникалық кітабымен жұмыс істеуге үйрету – физика пәні мұғалімінің ең маңызды міндетінің бірі. Бұл мәселенің тиімді шешімі, ең алдымен оқушыларды оқулықпен жұмыс істеуге үйретуге маңызды міндетінің бірі. Бұл мәселенің табысты шешуі, ең алдымен, оқушыларды оқулықпен жұмыс істеуге үйретуге байланысты.

Біз оқулықпен келесі жоспар бойынша жұмыс ұсынамыз:

- физикалық шама;
- физикалық құбылыс;
- физикалық заң;
- физикалық теория;
- физикалық шамалардың кестесі мен жұмысы.

Өзіндік жұмыстың түрлерін біліу, оның дидактикалық принциптерін өткізуі мұғалімге сабақта өзіндік жұмыстарды табысты ұйымдастыруға көмектеседі. Және мұғалімнің негізі міндеттерінің бірі – оқушылар сыныпта өз еркіктермен көп жұмыс істеп қана емес, сонымен бірге ол жұмысты едәуір үлеспен рақаттанып істей болатынын ұйымдастыру.

Біз оқушылардың физика сабағында дербестік дамыту принциптерінің мынадай түрлерін ұсынамыз:

- міндеттілік принципі;
- шамаға шақтық принципі;
- өзіндік жұмыстардың жаңа түрлері мен әдістеріне үздіксіз оқыту принципі;

- қызығушылық принципі;
- үздіксіз жұмыс істейтін принципі.

Дұрыс ұйымдастырылған өзіндік жұмыс жүйелі түрде өткізілетін болса, онда ол оқушыларға мұғаліммен берілген дайын білімдерге қарай тым терең және берік білім алуына мүмкіндік береді. Өткен жұмыс бойынша мынадай қорытындылар шешуге болады:

Оқушылардың дидактикалық мақсаттары мен мазмұндары тұрғысынан әр түрлі өзіндік жұмысының орындайтынын ұйымдастыруы олардың ұғып алу және шығармашылық қабілеттілігін ойлауын, белсенділігін өсіріп дамытуына мүмкіндік береді.

Ұқыпты ойланған өзіндік жұмысының өткізу әдістемесінде оқушылардың жан-жақты қалыптасу шеберлігі мен дағдыларының тәжірибелік қарқындары жетілдіріледі, ал ол өз кезегінде, танылатын шеберлігі мен дағдыларының қалыптасуына жағымды әсерін тигізеді. Оқушылар жұмыс жасауға ұмтылады. Біраздан кейін оқушылардың өзіндік жұмысқа тұрақты дағдылары қалыптасады. Бұл бағдарламалық материалды біртіндеп оқу қарқынын арттыруға, есеп шығаратын уақытты көбейтуге, зертханалық және басқа шығармашылық түрдегі жұмыстарды жасауға мүмкіндік береді. Қорытындылай келе, өзіндік жұмыс арқылы дербес, еңбек сүйгіш, жан-жақты жетік, ізденімпаз, өмірлік жағдайларда беделді және өз проблемаларын шешетін мүмкіндігі бар тұлғаны тәрбиелейміз.

Әдебиет тізімі

Әбілдаева К. Сабақта оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру // Бастауыш мектеп. – №3. – 2006.

Әбілқасымова А.Е. Қазіргі заманғы сабақ. – Алматы, 2004. – 217 б.

Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы, 2002. – 104-105 б.

Құлдыбаева С.Б. Білім беру жүйесіндегі жаңа педагогикалық технология // Ғылыми – педагогикалық журнал. – № 6. – 2009.

Құрықбаева Р. Қазіргі мектептерде білім беру // Қазақстан мектебі. – № 5. – 2004.

УДК 37

ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ – ІЗДЕНІС ТАНЫМДЫҚ ӘРЕКЕТТІҢ НЕГІЗГІ ҚҰРАЛЫ

Сапанова З.Қ.,
Қазақ тілі мұғалімі
Дружба орта мектебі,
Қостанай қаласы

Аннотация

Мақалада проблемалық оқыту технологиясын сабақта тиімді пайдалану жолдары қарастырылған. Бұл технология білім мазмұнын, білімді игеру қарқынын, өз еркімен жұмыс істей алу мүмкіндігін, оқудың әдістері мен тәсілдері бойынша оқытудың дербестігін қамтамасыз етеді. Проблемалық оқытудың ерекшелігі: мұғалім көп сөйлегеннен гөрі, баланы көбірек тыңдауға мүмкіндік береді. Оқушылардың танымдық қызметі әрбір оқушының әрбір берілген оқу материалын сабақта үш күрделілік деңгейінде тыңдау, жазу, көру және айтуға мүмкіндігі болатындай етіп құрылған. Оқушыларға стандарт талаптарына сай тапсырмалар беріледі. I деңгей тапсырмалары дарындылықтың екі түріне, яғни интеллектуалдық және креативтік дарынды балаларға арналған.

Проблемалық оқытуда тағы бір ерекшелік – бағалау парағын қолдану. Сабақ жеке жұмыс, топпен жұмыс болуы мүмкін. Бала ескерусіз қалмас үшін әр жұмысқа балл қою арқылы қорытынды баға қойылады.

Аннотация

В данной статье рассматривается продуктивное использование проблемной технологии на уроке. Эта технология связана с необходимостью проработки учебного материала всеми учениками на 3-х уровнях сложности в зависимости от уровня подготовленности, обученности каждого ученика. Проработка материала на уровнях воспроизведения элементарных умений и навыков и знаний производится по всей теме, разделу или содержанию учебного материала. Познавательная деятельность учащихся строится таким образом, чтобы каждый ученик на каждом уроке имел возможность слушать, записывать, видеть и проговаривать учебный материал, предлагаемый ему на трех уровнях сложности. Обязательным условием является обучение посредством игровой организации и применение разнообразных активных форм (групповая, индивидуально-групповая и парная работа, диспуты, дискуссии).

Abstract

This article discusses the productive use of problem technology in the classroom. This technology is the need of elaboration of the learning material by all students in 3 levels of difficulty depending on the level of preparedness, the training of each student. Study material on levels of play, basic skills and transfer of knowledge produced throughout the theme, topic or content of the learning material. Informative activity of pupils is constructed in such a way that every student in every class had the opportunity to listen, to write, to see and discuss the educational material offered by him in three difficulty levels. Prerequisite is learning by gaming organizations and use a variety of forms (group, individual-group and pair work, debates, discussions).

Түйінді сөздер: проблемалық оқыту технологиясы, сабақ, жеке жұмыс, топпен жұмыс, оқу, мәселе, деңгей, жеке тұлға.

Ключевые слова: технология проблемного обучения, урок, самостоятельная работа, групповая работа, учеба, проблема, уровень, личность.

Key words: technology of the module educating, lesson, independent work, group work, educational module, level, personality.

Бағдарламаланған оқыту мен қатар оқытудың ең жаңа перспективті әдістеріне проблемалық әдіс жатады. Егер бағдарламаланған оқытудың негізіне ойлаудың алгоритмдік түрі жатса, проблемалық оқыту шығармашылық, тапқыр ойлауға сүйенеді. Мұндай ойлау, әсіресе, стандартты емес сабақтардың мәселелерін шешуде қажет болады. Проблемалық оқыту теориясы көптеген педагогтар еңбектерінде (М.И. Махмутов, А.М. Матюхин, В.Оконь т.б.) терең зерттеле бастады. Бұл теорияның ең басты ұғымдары «проблема» (мәселе) және «проблемалық жағдай» (ситуация) ұғымдары болып табылады. Проблемалық жағдай оқушыны жаңа білім алуға итермелейтін ойлау әрекетіне бастайды, оған жағдай туғызады.

Оқушыларда белгілі бір проблемалық жағдай туғызудың негізгі үш тәсілін көрсетуге болады:

1. Мұғалімнің өзі тікелей қоятын проблема;
2. Проблеманы қою және оны тұжырымдау;
3. Проблеманы сипаттайтын шарттарды қарастыру;
4. Қойылған проблеманы шешу: а) проблеманы талдап, тексеру және оны шешудің қажетті мағлұматтарды іріктеу және оны шешудің бағамды бағыттарын іздестіру; ә) проблеманы шешуге қажетті мағлұматтарды іріктеу және оларды бір жүйеге келтіру; б) қабылданған шешу жоспарын нақтылау;
5. Алынған жауаптың дұрыстығын негіздеу;
6. Проблеманы шешу жолын және оның нәтижесін зерттеу және жаңа білімді айқындау;

7. Жаңа білімді арнайы іріктеп алынған есептерді шешуге практикалық қолдану;
8. Қойылған проблеманы мүмкіндігінше кеңейту және жалпылау жолдарын іздестіру;
9. Проблеманың алынған шешуін қарастыру; бұдан басқа да тиімді және сынарлы жолдарын іздестіру;
10. Жасалынған жұмысқа қорытынды жасау.

Бұл жоспарды жүзеге асыруда оқушылар барынша көп қатыстырылып, мұғалімнің өзі мүмкіндігінше аз араласуға тырысуы қажет.

Проблемалық сабақты ұйымдастыруда оқу проблемасының нақты сипатына сәйкес бұл күнтізбелік жоспар кейде толық, кейде ішінара орындалуы мүмкін, кейбір пунктерді біріктіріп жіберуге тура келеді т.б. Сабақ үстінде оқушылардың алдына қойған проблемалар сан алуан болып келеді. Жаңа тақырыпқа кіріспе, тапсырманы жаңа тиімділік әдіспен шешу, белгілі материалды жаңа оқу материалымен байланыстыру т.б.

Сонымен педагогикалық теорияда проблемалық оқытуды технологияға айналдыру – қажетті талаптың бірі. Бірақ, бастауыш мектепте бұл технология өз орнын әлі де таппай жүр. Біздің жұмысымызда сол мәселені зерттеу негізге алынған.

Қазіргі уақытта Қазақстанда білім берудің өзіндік ұлттық үлгісі қалыптасып, ескі мазмұнның орнын жаңасы басуда. Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын емес, оның тұлғасын, білім алу арқылы дамуын қойып отыр.

Білім беру сапасы – қоғамдағы білім беру үрдісінің жағдайын, нәтижесін, сондай – ақ жеке тұлғаның кәсіптілігінің қалыптасу және даму болашағының қажеттілігін анықтайтын әлеуметтік категория. Білім беру сапасы білім беру мекемелеріндегі жастарды оқыту мен тәрбиелеу қызметтерінің жиынтығы, яғни білім беру мазмұны, оқыту формасы мен әдістері бойынша анықталады. Сондықтан педагогика ғылымының ерекшелігі де – баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын шығаруы болып отыр.

Қазіргі заманғы ғылыми – техникалық үрдістің қарқыны білім беру жүйесінің осы міндетті қойып отыр. Ол – өз жұмыс орнында және бүкіл техникалық тізбекте технологияның үздіксіз өзгерістеріне бейімделе алатын орындаушының тұлғасын қалыптастыру. Оқу үрдісінің әдістері мен түрлерін жетілдіру жаңашыл педагогтардың озық дидактикалық идеяларында көрініс табады: В.Ф. Шаталовтың тірек сигналдары, Р. Штейнердің еркін таңдау идеясы, С.Н. Лысенкованың оза оқыту, Л.С. Выготскийдің жақын даму аймағы, т.б.

Қазіргі заманғы оқыту технологияларын меңгеру – өте күрделі де ұзақ үрдіс. Кейде ол мұғалімнен оқытудың үйреншікті әдіс – тәсілдерінен арылуды талап етеді. Сондықтан мұғалімге оқыту технологияларын үйретуді арнайы кәсіби тұрғыдан ұйымдастыру керек.

Көптеген уақыттар желісінде «технология» түсінігі педагогикалық ұғымдар қорынан тыс қалып келді. Шынайы мәні (шеберлік жөніндегі ілім) педагогикалық міндеттерге: педагогикалық процесті сипаттау, түсіндіру, болжау, жобалау – сай келсе де, ол технократиялық тіл элементі ретінде қарастырылды. Педагогикалық әдебиеттерде қандай да педагогикалық технологиялар сипатын айқындаушы көптеген терминдер ұшырасады, мысалы: оқу–үйрену, тәрбиелеу, оқыту технологиялары, білімдендіру және дәстүрлі технологиялар, бағдарламасы тырылған және проблемді оқу технологиялары, авторлық технология және т.б. Алғашқыда педагогтар «педагогикалық технология», «оқу-оқыту технологиясы» және «тәрбиелеу технологиясы» ұғымдарының өзіндік мән мағыналарына назар аудармай келді. Ал бүгінде педагогикалық технология оқу және тәрбие аймағындағы педагогикалық міндеттердің шешілуіне байланысты орындалатын педагог іс – әрекеттерінің бірізді жүйесі ретінде танылуда. Осыдан «педагогикалық технология» мәні «оқу технологиясы», «тәрбие технологиясы» ұғымдары мәндерімен салыстырғанда тереңдеу де ауқымдау.

Педагогикалық технология – бұл педагогикалық әрекеттер табысына кепіл болардай қатқыл ғылыми жоба, әрі сол жобаның дәл жаңғырып іске асуы. Педагогикалық технологияны қолдану негізінде келешек ұрпақтың еркін дамуына, жан – жақты білім алуына, белсенді, шығармашыл болуына жағдай жасалады.

Проблемалық (мәселелік) оқыту технологиясы оқушыны өз бетімен ізденуге үйрету, олардың танымдық және шығармашылық икемділіктерін дамыту. Атап айтқанда:

- Оқушының белсенділігін арттыру;
- Оқу материалында баланы қызықтыратындай мәселе туғызу;
- Оқушы материалды сезім мүшелері арқылы ғана қабылдап қоймайды, білімге деген қажеттілігін қанағаттандыру мақсатында меңгереді;
- Оқытудың бала өмірімен, еңбегімен байланыстылығы;

Педагогикалық технология кешенді, бірігімді процесс. Ол өз құрамына адамдарды, идеяларды, құрал – жабдықтарды, сонымен бірге жоспарлау, қамсыздандыру, бағалау және білім меңгерудің барша қырлары жөніндегі проблемалар шешімін басқаруды қамтиды. Педагогикалық технологиялар көп түрлі болуына қарамастан, олардың іске асуының екі ғана жолы бар. Біріншісі – теориялық негізде орындалуы (В.Б. Беспалько, В.В. Данилов, В.К. Дьяченко және т.б.), екіншісі – тәжірибемен жүзеге келуі (Е.Н. Ильин, С.Н. Лысенкова, В.Ф. Шаталов және т.б.).

Қазіргі жаңашыл мұғалім қоғамдағы үдемелі өзгеріп тұратын әлеуметтік – экономикалық педагогикалық ғылыми өзгерістерді жылдам қабылдағыш, жаңаша ойлау жүйесін меңгерген, жеке шығармашылық кәсіби түрде оқушылармен тез ортақ тіл таба алатын педагогикалық үрдісте жүйелі бағыттармен жұмыс істей алатындай болса, онда білім жүйесінде қандай өзгеріс болмасын, талап ететін білім мазмұны оқушыға тиімді жолмен меңгерте алатын шебер ұстаз бола алады. Мұғалімнің кәсіби білімімен біліктілігі жоғары деңгейде және оқушылардың тұлғалық қасиеттерін дамыту проблемаларын шешуге шығармашылық қабілеттері болуы керек. Сондықтан да, мұғалімнің кәсіби даярлығын көтеруде әдіскерлердің алдында тұрған міндеттер өте көп, сонын ішінде негізгісі – мұғалімдердің жас ұрпаққа тәрбие беру мәселесін дұрыс жолға қоя алуына көмек беру. Бастауыш білім – үздіксіз білім берудің алғашқы сатысы. Осыған сәйкес белгілі бір көлемдегі білімділік дағдыларды меңгерумен бірге қоршаған орта туралы түсініктерді кенейту, оларды шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту бүгінгі күннің басты талабы. Осы талап тұрғысынан алғанда оқу тәрбие үрдісін ұйымдастырудың сан түрлі әдіс – тәсілдерін іздестіру және жаңа технологияларды тиімді пайдаланудың маңызы ерекше.

Оқыту процесіне деген зерттеушілік өткендегі іс – әрекетпен байланысты.

Атап айтқанда өзіндік таным оқушының әрекетін қамтамасыз етеді, ойлау қабілетін дамытады, өзіндік білім алуға дайындайды. Оқушылардың зерттеу үшін әр түрлі іздену әдістері қолданылады (эврика – іздену): ізденіс әңгімелер, өзіндік шешім (мұғалімнің басқаруымен) ережелер, формалар, түсініктер, стандарттық емес есептердің шығарылуы, лабораториялық жеке және топтық түрде оқыту жұмысының топтық ізденіс түрлері, әдісі. Проблемалық оқыту (проблема қою) – ізденіс танымдық әрекеттің негізгі құралы болады.

Қазіргі кездегі ізденіс ойлау құралдары бойынша педагог пен психологтардың зерттеулері, проблемалық оқытуда оқушылардың ізденіс зерттеу есептерін шешуде танымдық әрекеттері басқаша екенін көрсетеді. Ізденіс әрекеті бірқалыпты жүріп отырады, кей жерде айқын көрінеді. Бүкіл мәселелеп оқытудың мәні ерекше жағдай оқу процесінде пайда болады, оқушы белгілі шешімге келе алмай, не болмаса қатыса алмайды. Мәселелі жағдайда оқушының білімі мен алдына қойған міндеті арасында қарама-қайшылық туындайды. Мәселелі оқыту алгоритм мәселені қою және сезіну, жеке шығару, одан әрі қарай мәселені шешудің дұрыстығын тексеруден тұрады. Бұл кезде ізденіс әңгімелері, дискуссия (пікір-талас), мәселелі мазмұндамалар т.б. пайдаланылады.

Проблемалық оқу технологиясы мұғалім басшылығында өтетін оқушылардың оқу міндеттерін шешуге орайластырылған өзіндік ізденіс іс-әрекеттерін ұйымдастыруға негізделді. Оқу ізденістері барысында оқушыларда жаңа білім, ептілік және дағдылар қалыптасып, қабілеттері, танымдық белсенділігі, қызығуы, ой-өрісі, шығармашыл ойы және басқа да тұлғалық маңызды қабілеттері дамиды.

Жалпы түрінде проблемалық технология сипаты келесідей: оқытушы білімді дайын күйінде ұсынбай, оқушылар алдына міндет (проблема) қояды, оған қызықтырады және оның шешу әдіс-тәсілдерін табуға ынталандырады. Ал оқушылар мұғалімнің тікелей басшылығында не өздері олардың шешімін табудың жолдары мен әдістерін зерттейді, яғни болжам түзеді, оның шынайлығын тексеру тәсілдерін белгілейді әрі талқылайды, дәйектейді, нәтижелерің талдайды, пікір жүргізеді, дәлелдейді.

Проблемалық оқу басқа да технологиялар сияқты өзінің ұнамды да болымсыз тараптарына ие. Оның тиімділігі: оқушыларға тек қажетті білім, ептілік және дағдылар жүйесін меңгеруге жәрдемдесіп қоймастан, олардың ақыл-ой дамуына жол ашады, өз шығармашылық қуатымен берік білім қалыптастыруға көмектеседі, өз оқу еңбегіне қызығу ұмтылысын дамытады, оқу нәтижесінің бекінуін қамтамасыз етеді.

Кемшілігі: жоспарланған нәтижеге жету көп уақытты талап етеді, сонымен бірге оқушылардың танымдық іс – әрекеттерін жүйелі басқару қиын.

Бағдарламаланған оқыту мен қатар оқытудың ең жаңа перспективті әдістеріне проблемалық әдіс жатады. Егер бағдарламаланған оқытудың негізіне ойлаудың алгоритмдік түрі жатса, проблемалық оқыту шығармашылық, тапқыр ойлауға сүйенеді.

Оқушылардың ынта-жігері мен құмарлығын және ақыл-ой іс-әрекетін толық жандандыру үшін, пән сабақтарын проблемалық тұрғыда жүргізгенде ғана жетуге болады. Проблемалық тұрғыда оқытудың маңызы, дайын материалға көңіл қойып, тек соны меңгеріп, есте сақтап қана қоймайды, сонымен қатар оқушы мұғаліммен бірлесе қосылып немесе жеке өзі проблемалық ситуацияның өз білімі мен іскерлігін пайдаланып, логикалық таным жүйесіндегі үлеспеушіліктерді шешуге үйренеді. Проблемалық оқытудың кез келген әдістері оқушылардың ынта-жігері мен құмарлығын оятып ой-өрісінің көлемін ұлғайтады, сезім әрекетін және оның ой-өрісінің басқа түрлерін дамытады. Кез келген ғылымды меңгеру үшін, оқушыларға дайын немесе белгілі әдісті, қорытындыны беруден емес, оларға шешімін табатын тапсырманың қойылуы мен оның проблемаларын түсіндіруден басталуы және оны дағдыға айналдыруы керек, тек сонда ғана нақты проблеманы шешу процесі продуктивті ойлау қызметі арқылы шешілуі мүмкін.

Сондықтан, проблемалық оқыту үшін, алдымен оқытудың бірнеше қажетті ұйымдастыру проблемаларын талдау жасау керек, оны әдістемелік, психологиялық, дидактикалық және пәнаралық негізде, мектепте жаңаша оқыту мақсатқа зерттеу қажет. Осыдан, ұзақ жылдар бойы жинақталған оқытудың игі дәстүрлерін сақтай әрі оларды зерттеп жаңа технологиялық жүйе бойынша оқыту процесіне пайдалануды қарастырған жөн деп санаймыз, сонда ғана оқытудың ең негізгі құндылықтары болып табылатын ынта-жігерлік, қызығушылық, белсенділік, біліктілік және дағды білім оқу процесіндегі логикалық таным жүйенің компоненттері болып табылады.

Бастауыш мектептерде проблемалық оқыту бірнеше компоненттерден анықталады.

1. Кейбір қарама-қайшылықтарды туындататын проблемаларды тұжырымдау.
2. Проблема тұжырымдалған уақытта, ғылым дамуында оның шешімі белгісіз немесе белгілі болуы мүмкін. Бұл жағдайларда, қарастырылып отырған проблеманың теориялық шарты дәл қойылуы өте маңызды. Себебі, қойылған шарттың дұрыс қойылмай, ол дұрыс шешілуі мүмкін емес.

Абай атамыз ақыл мен сана еңбек барысында қалыптасатындығын айтады. Ендеше оқушының дәл бүгінгі жаңа материалды білетіндігін, оны білудің қаншалықты қажет екендігін іштей мойындату үшін мұғалімге шеберлік қажет. Проблемалық оқыту әдісі оқушылардың өздігінен еңбек етуге, алған білімін жаңа материалмен ұштастыра білуге үйретеді. Ойланбай білім бойға дарымайды. Дұрыс таңдалған әдіс-тәсілдер баланың алдына мақсат қойып, нәтижеге жетуге жетелейді. Білімді меңгеру тек қана заңдылықтарды, ережелерді есте сақтау арқылы емес, оны оқушылардың өздері логикалық талдау жасай отырып, алған білімдерін орынды пайдалана білгенде ғана жүзеге асады. Сондықтан менің алдыма таңдап

алған өзекті тақырыбым, оқушылардың алдына проблема туғыза отырып ойлау қабілеттерін дамытады.

Проблемалық оқыту технологиясы – бұл да бір педагогикалық мақсатқа қол жеткізу жолындағы қолданылатын барлық қисынды ілім-амалдары мен әдіснамалық құралдардың жүйелі жиынтығы және жұмыс істеу реті. Әр сабақ сайын ізденуге үйренген бала кез келген проблеманы тез шешуге үйренеді. Қойылған проблеманың шешімін шәкірттің проблемалық, әдіспен оқытудың мақсаты – оқушыны сабақ бойы ой еңбегімен шұғылдандуын камтамасыз ету. Оқушыны ізденуге, қорытынды жасауға, өзгеше тың пікір айта білуге үйретеді. Ой қайшылығын, пікір-таласын тудырып, дұрыс ой қорытындысы жасалған жағдайда ғана проблема туды деп есептеуіміз қажет. Проблемалық оқыту оқушының бұрыннан меңгерген біліміне сүйеніп, мәселені толық шешуі үшін аздаған өзіндік ойды, шығармашылық шешімді, дербес әрекетті қажет ететін проблемалық жағдайға алып келуі қажет. Проблемалық мәселе, проблема тууға ыңғайлы тақырыпты таңдай білу, мұғалімнің ізденімпаздық, тапқырлық шеберлігіне байланысты.

Сонымен педагогикалық теорияда проблемалық оқытуды технологияға айналдыру – қажетті талаптың бірі. Бірақ, бастауыш мектепте бұл технология өз орнын әлі де таппай жүр. Біздің жұмысымызда бұл мәселені зерттеу негізге алынып қарастырылды.

Әдебиет тізімі

Әбілқасымова А.Е. Қазіргі заманғы сабақ. – Алматы, 2004. – 217 б.

Әбілқасымова А.Е., Кенеш Ә.С. Болашақ мұғалімдердің әдістемелік дайындық негіздері. – Алматы, 2004.

Бітібаева К. Педагогикалық технология талаптары // Қазақ тілі мен әдебиеті. – №3. – 2002. – 17-20 б.

Бидосов Ә. Ойлау қабілетінің дамыту // Мұғалім. – № 6. – 2007.

УДК 796.078

ХАЛЫҚПЫЗ, АРТЫҚ КӨРГЕН АТТЫ ТАҚТАН

Ақанов Ш.К.,

Дене шынықтыру пәнінің оқу тәрбие орталығының аға оқытушысы

Асан А.О.,

Дене шынықтыру, спорт және туризм факультетінің,

«Дене шынықтыру және спорт»

мамандығы, 3 курс студенті,

ҚМПИ, Қостанай, Қазақстан

Аннотация

Мақалада қазақтың ұлттық ойындары, оның ішінде ат үстінде ойналатын ойындар туралы баяндалады. Қазақ халқының қанына сіңген, жанына жақын жылқы жануары жөнінде сөз болады.

Ат спортының Қазақстанда дамуы, Қостанай облысындағы «Қазақ тұлпары» зауытының жұмысы және балаларды ұлттық ойынға тартып, үйрету қажеттілігі айтылады. Ұлттық спортымызды дамытып, дәріптеу туралы ой қозғалады.

Аннотация

В этой статье рассматриваются казахские национальные игры, в частности, игра «Верхом на лошади». Для казахов лошадь – это высшее средоточие красоты, жемчужина среди всех животных.

Рассматривается развитие конного спорта в Казахстане, работа завода «Қазақ тұлпары» в Костанайской области, а также необходимость обучения детей национальным играм. Предложены идеи для развития национального спорта.

Abstract

This article is dedicated to Kazakh national games, including games on horses. Also, the article has the information about horses as one of the pets which Kazakh nation likes more than others.

Moreover, this article shows the horse-sport development in Kazakhstan, the work of the factory of Kostanay region «Kazakh tulpary» and how to teach national games to children. And there are ideas of assistance for the development of national sports.

Түйінді сөздер: киелі жылқы жануары, қазақтың ұлттық ойыны, көкпар, қыз қуу, атты баптау өнері.

Ключевые слова: священные животные лошади, казахская национальная игра, кокпар, кыз қуу, искусство управлять лошадью.

Keywords: a horse – a sacred animal, Kazakh national game, Kokpar, Kyz kuu, a horseman skills.

1. Кіріспе.

Ежелден кең даланы мекендеп, мал бағып, ат мініп өскен бабаларымыздың дәстүрлі ойын-жиындары, түрлі жарыстары да жүйрік атсыз өтпеген. Халқымыздың ауыз әдебиеті үлгілерін, тарихи шығармаларды оқығанда ел қорғаған ерлердің, қаны қазақ ұл-қыздардың барлығы да атқұмар, шабандоз; олар ат үстінде небір ептілік батылдықтың түрлерін көрсетеді. Ат үстінен жамбы ату, теңге алу, аударыспақ сияқты жарыстар, бәлкім жаугершілік заманның әскери ойындарынан ауысқан болар. Ал, жарыстардың сүйікті ойыны, көрермен үлкен-кішінің қанын тасытып, делебесін қоздыратын атақты қыз қуу ше?

Ерте заманда пайда болып, күні бүгінге дейін халқымыз арасында жиі ойналатын, қатысушыларын да, жан-күйерлерін де ерекше күйге бөлейтін ұлттық ойынның бірі- көкпар.

Алайда, көкпар өзбек, қырғыз, тәжік, ұйғыр, монғол халықтарында да көп тараған. Сондай-ақ, Ауғанстан мен сонау Аргентина халықтарында да көкпарға ұқсас ат ойыны бар екені мәлім (1).

Көкпарда, негізінен, ешкі тартылады. Өйткені, оның терісі мықты. Көкпарға берілетін ешкіні бауыздап, басын, төрт сирағын, кесіп тастайды. (Өйтпесе, мүйізі мен тұяғы адамдардың киімін жыртып, денесін жаралап кетуі мүмкін). Сонан соң ешкінің денесін салқындатады, кейде тіпті, мұздай суға салып алады. Сонда терісі оңай жыртылмайтын болып, тіптен ширай түседі.

Көкпарды қырғыз, өзбек тілдерінде «улак тартыш», ұйғыр тілінде «оғлак» дейді. Ал қазақ тілінде «көк бөрі» деп аталады екен. Мал баққан көшпелі халық үшін ертеде ең қауіпті аң – көк бөрі (қасқыр) болған ғой. Оны батыл, ер жүрек, қайратты, самдағай жігіттер ғана қолға түсіре алған. Сондайда, әрі басқаларды да батылдыққа баулу үшін, әрі бөріні қолға түсіріп қуанғаннан қасқырдың өлігін сүйрелеп, бір-бірінен алып қашып ойнайды екен. Бұл әдет сөйте-сөйте жиын-тойда ойналатын дәстүрлі ойынға айналыпты. Бірақ той сайын қасқыр табыла бермегендіктен оның орнына ешкі, кейде бұзау да тартылған. Ал көкпарға ешқашан да қой тартпаған. Өйткені, біріншіден оның батпандай ауыр, май құйрығы бар. Екіншіден, жүні қауқиған қалың. Үшіншіден, еті майлы, терісі осал, тартуға келмейді. Иа, қазақтың, ары айтсақта иісі түркі тектілердің жаны да, тәні де, ары да, даңқы да, бақыты да, тарихы мен дәстүр болмысы да тек жанына балаған сәйгүлігіне байланысты екен (2).

2. Метериалдар мен әдістері.

Зерттеу жұмысына салт-дәстүрге қатысты тарихи еңбектер, баспасөз материалдары қолданылды. Зерттеуде анализ және тарихи-салыстыру әдісттері пайдаланылды.

3. Талқылау.

Бүгін наурыздың 28 жұлдызы. Көктем келсе де айнала да қарлар толасып жатыр. Күн енді бірте-бірте жылып келеді. Мен қайта қолыма қамшымды алып, өзімнің жаныма жақын сәйгүлігіме қайта қондым. Шіркін-ай аттын құдіретінде шек жоққой. Қанымызға сінген, ата-бабаларымыздан келе жатқан асыл мұрамыздың бірі.

Мен Қостанай мемлекеттік педагогикалық институтының дене шынықтыру және спорт факултетінің 2-ші курс студентімін. Мамандығым ұлттық ат спорты бапкері болу. Бұл факултетке мен кездейсоқ түскенім жоқ. Бала күнімнен атқа жақын болып өстім. Менің әкем Сейдахметов Ораз көкпардан КСРО-ның 9 дүркін чемпионы болған. Үйдегі аға, әпкелерімде әкемнің тәрбиесімен ат үстінде өсті. Жастайымыздан бәріміздің де бапкеріміз, оқытушымыз әкеміз болған сон осы спорттан үздік нәтижелерге жетіп, ҚР-ның бірнеше дүркін чемпионы болып жатқан жайымыз бар. Қазіргі кезде де әкеміздің жолын жалғастырып, өзі жоқ болса да анамыз жарының ісін жалғап осы салаға түсті. Бәріміздің де арманымыз, мақсатымыз ол кісінің беделін түсірмей, керісінше мерейін көтеріп «Ұл-қыздары Ораз Қожаның атын өшірмей, ұлттық спортты көтеріп жатыр» дегенді есту. Сол себепті де, осы мақаланы өзімнің оқудағы тәлімгерім, аға оқытушы Ақанов Шәріп Қаймолдаұлымен ұлттық спортымызды зерттеп, жазып отырмыз.

Спорттың қай түрі болмасын жолы ауыр. Оның өзінің әдісі, тәсілі, белгілі бір деңгейлері болады. «Өз ісін жақсы көрген адам ғана, жетістікке жетеді», - дейді ғой. Сол себепті, айналысып жатқан спортыңды да жақсы көруің керексің. Оның қандай болмасын қиындығына төтеп беріп, шаршасаң да сабырлы болып, бар жігеріңмен күш қуатыңды аямай айналысаң, міндетті түрде қалағаныңа жетіп, өз спортыңның үздігі атанасың.

Ер қанатты, болат тұяқты жануар - жылқыны күтіп-баптау ежелден дәстүрге айналған. Ата-бабаларымыз жылқыны киелі жануар деп, оған ерекше күтіммен қарап, оны барынша баптап отырған. Әр аймақта қазақ жылқысының өзіндік тұқымыдары бар. Олар – мініске жайлы, жоталы, оңтүстік батыстағы адай тұқымы, орталық аймақтағы келте, жұмыр жабы тұқымы, ұзақ шабысқа шыдамды, таулы өлкеде өсіп-өнген шығыстағы найман тұқымымен

будандар және батыс пен солтүстігімізді жайлаған желісті жылқылар. Ал өзіміздің Қостанай облысындағы «Қазақ тұлпары» ат зауыты 1888 жылы, Тобыл өзенінің жағалауында II Николайдың жарлығымен салынды. Ол бұрынғы кезден бастап өзінің жылқыларымен елге танымал болды. Бұл жерлердің аттары бүкіл Қазақстаннан үздік орындар алып отырды. Сонымен қатар «Қазақ тұлпары» жылқы зауыты өзінің асыл тұқымын шығарды. Ол тұқымның аты – қазақ мініс жылқысы. Қаншама жылдар өтсе де зауыттың ірге тасы да, жұмысы да тоқтаған жоқ.

Қазақстанда ұлттық спортқа жыл өткен сайын жақсы көңіл бөліп келеді. Ұлттық спортымыздың көп түрі де осы қасиетті жануарымыз жылқымен ойналатын ойындар. Соның ішінде: көкпар, аударыспақ, қыз қуу, теңге ілу, бәйге. Көкпардың бар құдіретін түйсіну үшін, қазақ болып туу керек деседі. Рас та шығар. Дене тәрбиесін былай қойғанда, жайдақ атқа мінген адамға ауру жоламайтынына екінің бірі сенеді. Жігіттің сұлтаны мен жылқының тұлпарының тері сіңген көкпардың еті мың түрлі ауруға ем болады дейді қазақ. Ұрпақ сүйгісі келген тұмса әйелге ырымдап, көкпардың етін береді қазақ. Көкпар әкеліп тастаған үйден бәле-батыр аулақ жүретініне де сенген біздің аталарымыз. Қазағымның өзіндей қарапайым, қазағымның өзіндей алаңғасар, қайран-көкпар!

Шыбын жанын шүберекке түйіп, қарсыластың тақымында кеткен ақ серкеге шүйілген атан жілік азаматтың алақан табы көкпарға сіңеді. Алақұйын додадан әрең шыққан арғымақ аттың ащы тері көкпарға тамады.

Атанның қомында туып, аттың жалында өскен қазақ ұланының қай кезден бастап көкпар тартқанын ешкімде білмейді. Қадым заманда Үшоқ елінің мың сан жауынгерінің Ұланы болып қылыштың жүзі, найзаның көзінде жүрген қазақ ата-баласының көкпар тартқаны анық. Желдің өтінде, жаудың шетінде ғұмыр кешкен дала перзенттері өздері қасиет тұтар көкбөріні де көкпарға тартыпты. Мың өліп, мың тірілген қайран бабалар ашынып, ашуланған шағында тағдырдың өзімен тайталасқысы келген шығар...

Атам заманнан еңсегей бойлы, атан-жілік аталарымыз көкпарға тана тартады екен. Сирағы жоқ, басы жоқ домаланған серкені тақымына баса алмай тырбаңдаған көкпаршыны көріп, үлкендер жағының бас шайқайтыны, өткен күндер елесін қайта тірілтіп, әңгіме шертетіні содан. Тоғыз пұттық тананы өңгеріп әкету оңай емес, әрине. Біз көрген мықты көкпаршылар ондайдан «қоржын» әдісін қолданатын. Яғни, тананы жерден көтеріп алғасын, өзі ердің екінші бетіне аунап түседі. Сонда салмақтары шамалас адам мен тананы теңдеп алған қас тұлпар мәреге қарай өзі тартады. Көкпар атының басты қасиеті – ол көкпаршының ішкі ойын тақымынан сезеді, қалың дода ішінен көкпарды да өз табады, мәренің, қазандықтың қайда екенін де біледі. Аталарымыз осындай көкпар аты үшін өздерінің жанын берген ғой. Сонымен қатар, ат үстінде тек ер жүректі, батыр ұлдар ғана емес қайсар да, ер мінезді ару қыздарымыз да атам заманан ат құлағында ойнаған. Сол кездерден бері келе жатқан қыз қуу ойынының ережесі де өте қызықты болатын. Әр рудың, тайпаның жігіттері көрші ауылдардан өзіне жар етуге қыз іздеп шыққанда өзінің көңілінен шыққан қызға осы ойынды ұсынатын болған. Қыз бен жігіт ат үстіне қонып, ең алдымен жігіт қызды қуып жетіп жұрттың алдында бетінен сүйген. Содан соң, қыз жігітті қуып жетіп алса, қамшының астына алған. Оның бәрі белгілі бір қашықтықта өтетін. Дүйім жұрттың алдында қуып жеткен қызды өзіне жар етіп алған. Бұл ойын әлі де өзінің жалғасын тауып келеді. Дегенмен де, заман ағымына байланысты ойынға өзгертулер енгізіп, жаңа ережелер бекітілді. Көпшіліктің көзінше алақанына салып, аялап өсірген қызын өзге жігіттің бетінен сүйгені қай әкеге, қарындасым деп отырған ағаға қарап отыру ұят әрі ерсі болғандықтан, оның орнына қыздың иығындағы орамалды алу керек. Ал қыз баласы жігітті қуып жетсе қамшының астына алуы барлық жиналған жұрттың делебесін қоздырған.

Ұлттық ойындар мен спорт түрлері – өсіп келе жатқан жас буындарды жан-жақты тәрбиелеудің бірден бір бөлігі болып есептеледі.

Қазіргі замандағы дене шынықтыру ісінде ғасырлар бойы екшеленіп, жетілген бай тәжірибені келешек жастарды тәрбиелеуде, ұлттық ойындар мен спорт түрлері арқылы пай-

далану керек. Бұл халық педагогикасының сарқылмас қазынасы, өйткені мұнда қажырлы өмір сүру үшін және ел ішінде жаппай дене шынықтыру жұмыстарын өрістету үшін, әсіресе еліміздің ауылдық жерде тұратын көптеген халықтары үшін керекті, әрі ыңғайлы спорт түрі. Керекті спорт базалары жоқ ауылдық жерлерде ұлттық спорт түрлерін пайдалану қазіргі уақытта өте қажет-ақ. Бұл жерде ең керегі, барлық ойындар мен спорт түрлерінің денсаулықты қалпында сақтау мүмкіншіліктерін толық ашу үшін педагогикалық және спорттық принциптерді сақтау. Ұлттық спорт түрлерін өркендетуге әуесқой және нағыз жанашыр азаматтармен қатар Спорт және Туризм Комитеті, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ат спорты Федерациясы айтарлықтай күш салып келеді. Соңғы уақытта спорттың бұл түрлері Қазақстанның ішінде ғана емес, өзге елдерде де ойналып, үлкен додаларда бір-бірімен бақ сынасып жатыр.

Ұлттық спортымызды қанша көтергіміз келіп жатса да кей жағдайлар бізге мүмкіндік бермей жататыны да рас. Менің айтқым келіп отырғаны көптеген облыстарда арнайы осы спортымызды дәріптейтін, ұл-қыздарды дайындайтын арнайы мектептер бар. Тек бір-екі облыста әлі ашылған жоқ. Соның бірі біздің Қостанай облысында. Қостанай облысында ат зауыты болса да, ол жерде жас балаларды атқа үйрететін жағдай жоқ. Тек бір ауданда, шағын ғана «Балалар шығармашылық үйінде» «Алтын таға» атты, ат спорты үйірмесі жұмыс істейді. Онда бапкерлер өзінің жеке аттарымен мүмкіндігінше балаларды атқа мінуге үйретіп келеді.

Сол шағын ғана үйірмеден шыққан балалар Республика арасында қыз қуудан біраз чемпионаттың жеңімпаздары болып, алдыңғы қатардан көрініп, Қостанай облысының намысын қорғап келеді. Тек қыз қуу ғана емес, аударыспақтан да, теңге ілуден де балаларды дайындап, өздерінің жеке аттарымен барып, қатысып жүр. Бұның бәрі нені көрсетеді?! Біздің ұлттық ойынымызға деген қызығушылықты, жылқыға деген адал махаббатымыз бен сүйіспеншілігімізді. Ата-бабаларымыздан келе жатқан ойынды әрі қарай жалғастырып, оны барлық әлемге таныту. Бұл ойындарды қазақ халқы көтеріп, дамытпағанда өзге ұлт елеп, ескермейді да. Біз оқытушымызбен мектептер де, жоғары оқу орындарын да осы ұлттық ат спорты ойындарын оқытатын оны тәжірибе жүзінде де іске асырып, яғни жас буындарды атқа отырғызып үйрететін сабақ өткізілгенін қалаймыз. Ол әрі спорт болса, әрі денсаулыққа да өте пайдалы және де қазақтың қай баласы да атты еркін игеріп, құлағында ойнауы тиіс.

Сөз соңында «Қазақ халқы-ат баптап, көкпар тартып, қыз қууға жаралған» демекші, қазақты қазақ еткен киелі жылқы жануары болса, оны барынша баптап, ұлттық нақышымызды жоғалтпай, тек көтеріп, ары қарай дамыта берейік.

Әдебиет тізімі

- 1 «Маңмаңкер» журналы. Қазақстан жылқы шаруашылығы мен ат спорты 1999 жыл.
- 2 «Түгел» газеті, 2001 жылғы басылым.

УДК 81-22

THE SPECIFICS OF THE SATIRICAL LANGUAGE IN KAZAKH LINGUISTICS ON THE EXAMPLE OF GUMAR AKHMETCHIN'S STORIES

Akhmetchina G.G.,

student of Kostanay school for gifted children «Ozat», Kazakhstan

Kudritskaya M.I.,

Ph.D, Foreign Languages Chairperson at Kostanay State Teacher Training Institute, Kazakhstan

Saden N.Zh.,

teacher of English at Kostanay school for gifted children «Ozat», Kazakhstan

Аннотация

Бұл ғылыми жұмыс Ғұмар Ахметчиннің «Көзі сынық тебен» деген әдеби шығармаларының мысалында сатирикалық шығармалардың ерекшелігін зерттейді, кейін оқып зерттеген лингвистикалық элементтердің көмегімен аударманы жасауға тырысамыз.

Аннотация

Данная статья определяет особенности сатирических литературных текстов на примере рассказов Гумара Ахметчина с дальнейшей целью перевода рассказа Гумара Ахметчина на английский язык, основываясь на изученных лингвистических элементах.

Abstract

The article determines the features of the Kazakh literary satirical texts on the example of the short stories by Gumar Akhmetchin with the further intention to translate a story by Gumar Akhmetchin «Needle with a broken eye» into English basing on the study of the used linguistic elements.

Түйінді сөздер: *экспрессивті құралдар, сатира, парехеза, әдеби шығарма, аударма, үш тілде сөйлеу, стилистика.*

Ключевые слова: *экспрессивные средства, сатира, парехеза, художественное произведение, перевод, трехязычие, стилистика.*

Key words: *expressive means, satire, parekheza, literary work, translation, trilingualism, stylistics.*

1. Introduction.

The relevance of the article is determined by the fact that by 2020 most part of Kazakhstanis should acquire and speak three languages. To support the language policy of our government we are to find extra ways to learn these languages more intensely. One of such ways is reading English and Kazakh literature. The present article presents the preliminary results of the research work intended to study English and Kazakh satirical texts because a correct interpretation and comprehension of such texts makes a person mentally developed and contributes to the sphere of language proficiency.

The aim of research work is to determine the Kazakh literary satirical texts' features on the example Gumar Akhmetchin's storybook and to translate a story by Gumar Akhmetchin «Needle with a broken eye» into English basing on the study of the used linguistic elements.

Objectives:

1. To study the linguistic literature related to the problem of our work;
2. To read and to study Kazakh satirical literary texts;
3. To find out and classify expressive means in the stories of Gumar Akhmetchin «The burden of forgetfulness»;

4. To explain the meaning of expressive means and summarize figures used in Kazakh satirical literary works.

The object of study is Kazakh literary texts with elements of satire.

The subject of study includes the linguistic, lexical means of satire in Kazakh literary texts.

We proposed the following hypothesis: If we know expressive means well, we can adequately translate into English satirical books by Kazakh writers.

Modern life is unimaginable without satire. A necessary consequence of satirical art is laughter. Laughter as a reaction to the satire may sound muffled or openly, but always remains the foundation of satire, it is capable of detecting discrepancies between appearance and essence, form and content. This artistic satire is different from direct criticism kinds of personal and social disadvantages.

In English and Kazakh languages there are many stylistic devices and the authors skillfully use them to show the diversity and wealth of the world in both languages.

As a result, there are difficulties in understanding satirical stories due to the use of various stylistic devices and expressive means which authors apply to more accurately characterize the personages they are describing.

At the beginning of the science work the main aim was to learn expressive means in “Animal Farm” by George Orwell and to compare them with stylistic devices in GumarAkhmetchin’s stories. During the work process the fact that Kazakh stories have a big potential was found because the author uses a lot of stylistic devices in his stories published in the storybook “The burden of forgetfulness”. The result of research work was taking part in an international science conference “StudiaTranslatorica” and publishing the article “The Satirical Prose ByGumarAkhmetchin” in a conference’s digest. Now the research work’s aim is to translate one Kazakh story into English and popularize it for English speaking readers. Kazakh literature might be interesting for foreign auditory.

2. The specifics of the satirical language in Kazakh linguistics. Features of satirical texts in Kazakh literature.

Stylistics of the Kazakh language has its own characteristics, so the specificity study it is based on concepts such as linguistic synonymy, transposition, expression.

In the composition of expressive stylistics of the Kazakh language consists of functions and semantics of words and phrases resistant, their aesthetic features, as well as antonyms, paronyms and trails.

In the system emotional, phraseological, lexical units of the Kazakh language play a unique role stylistic expressive intonation, rhythm, repetition of sounds, parts of speech.

Kazakh language, expressive style not only the wealth of the population in a comprehensive study of science related to language, behavior, traditions, customs, faith, and cultural relations with other peoples understanding of the concept of aesthetic tastes, being the national body of the definition, the national language is the basis for the development of culture.

In the works of academicians Kaidarov, Kazybekov, Aigabylov research on Kazakh mono-syllabics sound patterns phonology accordance with sounds, the sights and sounds of exchange etc. were discussed of phonetic phenomena and laws in detail.

Alliteration in Kazakh language is the repetition of identical or similar consonants in the poem, giving it a special sound expressiveness.

Paroemion is an alliteration taken to an extreme where nearly every word in a sentence begins with the same consonant. For example:

- 1) *Төбелер түгел өртеніп бара жатқандай,
Осынау өрттен өзі бір рахаттақандай.*
- 2) *Бүрісіп қыста, бүк түсіп жатушы еді олар,
Батырдай бейне басына жүрген бақ қонбай.*

The **assonance** is the repetition of vowels. In the basis of assonance are usually the only drum sounds in unstressed position the vowels often change. So sometimes define assonance as the repetition of impact or slightly reduced unstressed vowels. For example:

*Шым ете түсті өн бойым,
Көзқарасыңды байқап қап.
Бөлініп кетті демде ойым,
Жас көңіл қалай жай таппақ.*

Paronomasia.

Is a stylistic figure, consisting in a comic or shaped convergence of words, which because of the similarity in sound and partial matches morphemic composition can sometimes wrongly, but most often used pun in the speech. For example:

*Жүректің шыңырауында қоздайтұғын,
Шыбыны бар кеудені қозғайтұғын,
Аяп кетіп, сипадың сен бетімнен,
Аумайтұғын сияқтымын жетімнен» (Қоянбекова С., 2008, 28 б.).*

Expressive means is specific words with a variety meanings of style consist of different emotional impact. They help to express of a person feelings are used for transmitting imagery and for beauty of speech.

For example, if we compare the word «бала» and «қала»we will notice the impact imagery and the words «шаһар», «бүлдіршін», «бөбек». Expressive techniques help Kazakh language for transmitting of thoughts and emotions to strengthen their importance and artistic images. Expressive means are used in the artistic literary style, conversational style and publicist style. They are rarely used in official business style.

Expressive coloration occurs in certain words and turns of phrase, and syntax. Sometimes expressive means are found in other functions of Kazakh language.

Some suffixes in the Kazakh language alone serve to transfer values: respect, irony, sarcasm, ridicule, reproach, insult: *әкетай, агажан, Мәке, Секе, апай, ағай, ағайынсымақ, туыссымақ*. Such words are important for understanding as having the qualities of exposure, imagery, art.

Alliteration and assonance are based on the repetition of mostly consonants. Alliteration is a repetition of the same consonants in the same word or nearby. Alliteration is a stylistic device which is able to enhance the coordination of sound, the mood of the author according to the context in stories, poems and prose works.

Paroemion is an admission of direct alliteration when repeated sounds used one by one word. For example:

*Төбелер түгел өртеніп бара жатқандай,
Осынау өрттен өзі бір рахаттапқандай.
Бүрісіп қыста, бүк түсіп жатушы еді олар,
Батырдай бейне басына жүрген бақ қонбай (Қоянбекова С., 2008, 53 б.).*

In addition to the effects of alliteration we often found assonance – a harmony of vowels within a word, and it serves as a phonostylistic tool. Consonant sounds in Kazakh obey of vowel harmony and take more attention to the language of the speech, but not to the aesthetic sphere. But assonance repetition gives to reader melodious voice, a combination of size, helping the reader to accept the text in a particular emotional state. Assonance used with alliteration and amplifies sound familiar style resulting layers are repeated and to the stylistic influence of the text:

*Шым ете түсті өн бойым,
Көзқарасыңды байқап қап.
Бөлініп кетті демде ойым,
Жас көңіл қалай жай таппақ (К. Ахметова).*

In this case, the repetition of syllables is polyphonic. One type of repetition of the polyphonic sound made the **parallelism**. Sound parallelism is met with similar sounds symmetrically arranged in rows of poems, phrases, expressions. For example:

*Білмесең, ей, кімсана, даламын мен,
Көргенде кең даланы баламын мен (Қоянбекова С., 2008, 28 б.).*

The association takes on special significance in the two cases:

1. The attractants are similar in sound the same, but different sequence of sounds. For example:

*Бір ән бар бүгінгі ұрпақ естімеген,
Сонау бір соғыс жылы естіген ем.*

2. Attractants differ only in one or two sounds. For example:

*Мәңгі сені әлдилеп, аялайын,
Жүрегімнің шуағын аямайын (Қоянбекова С., 2008, 55 б.).*

Such a combination of sounds that build «**квaziомонимы**» (such figure is absent in English) – words used in a certain context, similar-sounding but totally different in their meaning. That phenomenon called **parekheza**. This is a type of polyphony. While the forms of the words are the same, but, firstly, they differ in sequence, for example: *естімеген – естіген ем*, and secondly, differ in one or two sounds:

*Жүректің шыңырауында қоздайтұғын,
Шыбыны бар кеудені қозғайтұғын (Қоянбекова С., 2008, 21 б.);
Аяп кетіп, сипадың сен бетімнен,
Аумайтұғын сияқтымын жетімнен (Қоянбекова С., 2008, 18 б.).*

In the case of discord attractants differ only by vowels:

*Қылығың жарасатын назым едің,
Назым едің, не деген нәзік едің (Қоянбекова С., 2008, 5 б.).*

Parekheza can also be used to transmit opposite meanings, serving as a basis for the construction of the pun in interrogative sentences.

The repetition of sounds in literary works can be used to transmit images of heroes. Authors pass the emotional mood of their characters by the aid of alliteration is subjected to sharp criticism for the expression and transmission of feelings of love:

*Мал мен бақтың дұшпаны,
Кеселді пысық көбейді.
Күшік иттей үріп жүр,
Кісіден кеммін демейді.
Қу тілменен құтыртып
Қызмет қылған кісісің,
Құрытуға таяйды.
Қылып жүрген өнері:
Харекеті – әрекет.
Өз оңбаған антұрған
Кімге ойлайды берекет? (Қоянбекова С., 2008, 55 б.).*

Alliteration sounds [к] and [қ] in this text is the best technique for the transmission of images of short-minded people.

The **metaphor** is a type of trail. It is used for describing situations and things which have with same qualities. «In nature there is a metaphor mystery» Aristotle said. In the word art there are some symbolic metaphors with emotional significance. In the verses of Abai along with metaphors “жастықтың оты”, “жүректің көзі”, “дүние есігі” there is traditionally used: жан азығы, табиғат-ана, өмір-өзен, өмір сыбағасы, асау толқын.

Metaphor used for the transmission of expressive speech:

«Қолына алып шашақты сан мың найза,

Жауынгер күн келеді жалаулатып» (a day is a hero);

«Қасқа бұлақ, қасыңнан неге кеттім?! Не деген жалайдаған **көбелекпін?**» (Қоянбекова С., 2008, 28 б.). (I'm a butterfly).

3. Background information about the author.

Gumar Akhmetchin is a satirist and poet, and a member of the Union Kazakh Writers and Journalists. Director of Kostanai oblast's Kazakh Writers' Union. He was born in Chelyabinsk in 1941. His parents moved to Auliekol district of Kostanai region in 1947.

Gumar Akhmetchin graduated from Al-Farabi Kazakh National University the Faculty of Journalism. His books were published in different times.

He got a sign «Figure culture of the Republic of Kazakhstan» and a sign of Kostanay region club of patrons «Kazyna» award.

4. Analysis of expressive means and stylistic devices in short stories by Gumar Akhmetchin.

We have read and analyzed several stories and found following devices:

Simile.

“...иленген терідей” (Ахметчин F., 2001, 30 б.). Processing of a leather in the Kazakh life requires a lot of physical action steps, knowing that the author uses comparison for describing the characters, experience a variety of troubles now similar to the treated old skin of the animal.

“...сопақ астаудай соры бес елі шот мандайыма...” (Ахметчин F., 2001, 31 б.). The author cites the comparison condition for the transmission of expressiveness of the protagonist, who has experienced many troubles in life.

“...жағалтайдың жұмыртқа сындай тап-тарғыл” (Ахметчин F., 2001, 32 б.) (speckled as an egg tailbone). The author uses a simile to describe the appearance of a young girl.

“...біздің гөй-гөйміздің аяқ жағы майланбаған арбаның доңғалағындай шиқыл дап барып еріксіз кілт үзілгенін өзіміз де сезбей қалдық” (Ахметчин F., 2001, 37 б.). Here the author uses two methods that complement each other simile - майланбаған арбаның доңғалағындай (like ungreased cart's wheels) and onomatopoeia – шиқылдап (creaking).

“...жүні жығылған күркет ауықтай” (as a plucked turkey) quickly or suddenly remove someone from a dangerous or unpleasant situation.

“...құлындай ойнақпап, құнандай кісінеп” (Ахметчин F., 2001, 41 б.) (floricked as foals of an animal or person). To play and move cheerfully, excitedly or energetically.

“...сүзеген бұқадай” (Ахметчин F., 2001, 45 б.) гүжілдеген дауысы.

“...анадан жаңа туғандай өзгерді” (Ахметчин F., 2001, 46 б.). “Шошқаның ішегіндей шұбалтын” – long like a pig's gut, something that is too long.

“Мысықтың тіліндей” – like a cat's lung, something that very small and tiny.

“Қыл үстінде қылпып отырған торғайдай” – like a sparrow on a thin wire, somebody that unstable.

“Қызыл түлкідей жылтырай бастады” – become bright as a red fox, to look better and healthier.

Alliteration.

“...иленген терідейкөрген теперішті, тартқан таудай тауқыметті, әбден жанкешті болған жансебіл хал-аужайымды...” The author uses the repetitive sounds "t" and "g" to transfer extremely difficult physical and moral trials, experienced by somebody.

“Жиналыста да жұбымыз жазылмайды”, “қуанышымыз қойын – қонышымызға сыйма” – the author uses the repetitive specific sound for expression of gladness.

“Қосақтала шыққан қоңқылдақ қорсылымыз” (our common grunt). An animal, especially a pig makes a low, short guttural sound. The author uses two stylistic devices such as **alliteration** and Onomatopoeia “қоңқылдақ қорсылымыз” the repetitive specific sound for transfer comic situation.

“Шындарыңды айтпасандар мойындарыңа шылбыр салып, шыңғыртып отырып шыңырауға саламын, түрмеде бастарыңды шірітемін, кәззатар!” (If you do not tell the truth, I'll put you on a chain, so that you begin to squeak, your heads will rot in this prison!). There is a repetition of the sound "sh" here.

“Сен биыл нешеге келдің осы? – деді ол маған келген бетте қысық көздерін қиықтата түсіріп”.

Impersonation.

“Аузын айдаһардай кере қарыс ашқан ажал” G. Ahmetchin successfully uses techniques of personification of death here. In her face we see a dragon that opens its huge mouth.

“Жігіттің жүрегі дүрс-дүрс соғып, аттай тулап кетті”. The author compares the heart of the young man with the horse.

Pun.

“...қол-ит, гастр-ит, тонзилл-ит...”. In this example, the author skillfully introduces a pun into the speech of the narrator about disease, pun’s name comes from the word gastritis; Gr. “gaster” stomach + -itis, Greek. “colon” rectum + itis, “tonsilla” armor. tonsils + itisdeliberately separating their completion - um, representing them as annoying clingy dog - in Kazakh language, the word "ит" (a dog) has mostly negative meaning.

Hyperbole.

“...төбелері көкке жеткендей мәз-мәйрам”, “...жерден жеті қоян тапқандай жайраң қағысып бізге жылы қабақ таныта бастады”. The author uses hyperbole to transmit sudden change in the behavior of the police, who changed his tone and joyfully on his face continued dialogue with the detained teenagers.

“Мыналардың мойындары ырғайдай, биттері торғайдай болыпты ғой”. The author successfully matched phraseological unit to compare the condition of children those not ate, drank in a few days, they in exhaustion, miserable state.

“Көзілдірікті біреуі жуырда Чехославкияға барып келгені жайында ауызының суын ағыза әңгімеледі”; “Сол Бақи шақырып тұрған соң зәрем зәртүбіне кетті”; “Ауылдағы жалғыз мектептің жалғыз директорының көрінген адамды іздеп, өкпесін қолына алып, жүгіріп жүруі, керек десең, әбестік болады”.

Irony.

«Мемлекеттік тілге жаппай көшітік» деп,
Бәркімізді аспанға атып жатырмыз...».

Here the author uses the expression to transmit a sense of great joy, but the joy is deceptive.

Parekheza.

“Өліп-өшіп”. By changing a single consonant letter "л" – "ш" the author sends excessive force ша people to do something with zeal, with all their soul.

“Жалма-жан”; “Бұрынғыдай әкей-үкей араласты ғымыз үзілген жоқ”; “Қызылды-жасылды қарындашпен айқыш-ұйқыш сызыла беріпті, сызыла беріпті”; “Әрине, мен ол кезде пошташылық қызметтің жай-жапсарына, сыр-сипатына, үш бұрышты тілдей қағаздың мән-мазмұнына терең үңіліп зердеге түйетіндей дәрежеде емес едім”.

Onomatopoeia.

“Бүгін ұтылып отырған Көржік пен Қыжым балапанын қара құстан қорғаған тауықтай безек-безек етіп, қыт-қыттай береді”. The author ridicules characters who realize about his defeat in the game and create noise and panic, trying to divert the attention of opponents.

“Жігіттің жүрегі дүрс-дүрс соғып, аттай тулап кетті”. The author uses the onomatopoeic sound of a strong heartbeat, describing thus the intense excitement of a young man.

Metaphor.

“Мына көзілдірікке мен көп сен еқоймаймын”. The author criticizes the character using the metaphor “glasses” about a man who tries to show himself in a favorable light, wearing glasses, he wants to look intelligent, all-knowing man.

5. Summary.

The reading role in the process of learning a foreign language as an improving means of language skills and as a source of information dictated by today’s challenges. The main objective of work was to find, analyze and explain used expressions’ meaning by the author in Kazakh language.

In the practical part, we made stylistic analysis Gumar Ahmetchin’s satirical stories, provided background information about the author. We have made special emphasis on the interpretation of stylistic and phonetic methods used by author in Kazakh language.

Expressive means in a clear and accessible manner was tried to show. We read author’s literary works in the original, selected and analyzed sentences, which include stylistic and phonetic devices; we studied the classification of expressive means and determine the purpose and objectives of the methods that the author used in Kazakh language.

Working on the research work's theme, the fact that the possession of stylistics and lexicology of the English language is impossible without an explanation of meaning and words' value and expressions that are difficult for understanding was concluded. That is why Gumar Akhmetchin used expressive means in his works in stylistic purposes for more exact and brighter expression of thought.

Research work is intended for Kazakh and English-speaking students with intensive study of English, for home reading work, broaden people's mind and improve the culture's level. We suppose that expressive means explanation, which Gumar Akhmetchin used in his storybook "The burden of forgetfulness", will popularize it for foreign readers who interested Kazakh literature, customs and traditions.

In present work studying the literature, which is most commonly associated with the subject of scientific research, was attempted. There was trying to study and analyze satirical texts, and on the results the statistical method was used for analyzing the quantity of expressive means.

References

- Ахметчин Ғ. Ұмытшақтық зобалаңы // – Астана: Елорда. – 2001. – 380 б.
Қоянбекова С. Қазақ тілі экспрессивтік стилистикасының негіздері // – Алматы. – 2008. – 50 б.
Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language // Cambridge University Press. – 1987. – 448 p.
Cousin J. A Short Biographical Dictionary of English Literature // – London: E.P. Dutton. – 2002. – 563 p.
Galperin I.R. Stylistics // I.R. Galperin. – M., 1958. – 462 p.
Orwell G. Animal farm. A fairy story // Secker and Warburg. – London. – 1945. – 112 p.
Peters P. The Cambridge Guide to English Usage // – University of Leeds. – 2004. – 144 p.
Richards I. A. Practical Criticism // – London: Kegan Paul. – 1929. – 125 p.

УДК 82.091

ҚОРҚЫТ АТА ЖЫРЫНЫҢ МАЗМҰНДЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

*Ерманова С.Б.,
магистр, қазақ тілі
мен әдебиеті кафедрасы
Сұлтанғалиева К.М.,
Қазақ және орыс филологиясы
факультеті, қазақ тілі мен әдебиеті
мамандығы 2 курс студенті,
ҚМПИ, Қостанай, Қазақстан*

Аннотация

Бұл мақалада «Қорқыт ата» кітабына енгізілген жырдың идеялық мазмұндық ерекшелігі мен тәрбиелік мәні жөнінде айтылды. Әрбір жырдың мазмұны мақал-мәтелдермен түйінделді.

Аннотация

В этой статье рассматривается содержание, особенности и воспитательное значение эпоса, отраженное в книге «Коркыт ата». Каждый эпос книги заканчивается пословицами и поговорками.

Abstract

This article analyzes 12 zhyry 6 «Korkut ata» in a book of poetry. Explain their content, said educational on the merits. The content of each Proverbs poetry-malderen presented a three-volume.

Түйінді сөздер: жыр, өлім, күй атасы, мақал, ажал, халық, ел.

Ключевые слова: поэзия, смерть, статус деда, пословица, смерть, население, народ.

Key words: wise proverb, death, grandfather status, wise proverb, death, population, people.

Қорқыт есімімен байланысты жырлар түркі халықтарының арасында әртүрлі әңгімеленеді. Қазақ арасында тараған аңыздарда Қорқыт бірде күй атасы ретінде, енді біразында ол өлімге қарсы шара іздеген қамқоршы ретінде көрінеді. Өлместікті арман еткен ол мәңгілік өмір іздеп ел кезеді. Қазақ аңыздарында Қорқыт – көпті көрген батагөй, сәуегей, атакты музыкант әрі ойшыл. Ол айтқан болжаулар дәл келіп отырған. Адам өмірі, мінез-құлық, тағдыр жайында кемел толғаулар қалдырған. Қорқыт атадан қалды дейтін шешендік нақыл, өсиет сөздер көп: «Ат тұяқты келеді, ақын тілді келеді», «Ажал келмей кісі өлмес, өлген адам тірілмес», «Шыққан жан қайтып кірмес», «Бетеге биікке теңесе алмас», «Есекке қанша жүген салғанмен ат болмас», «Бақ қанша гүлдегенмен күзден қалмас», «Ескі темір біз болмас, ескі дұшпан дос болмас», «Анасыз қыз ақылға жарымас, әкесіз ұл сыйға жарымас», т.б.

Қорқыт өзі тапқан өнерімен халыққа қызмет етті, оның мәңгілігі осында. Қорқыт ата хикаялары VII-XIII ғасырларда Сыр бойын жайлаған оғыз, қыпшақ тайпаларының арасында туып, ауыздан-ауызға көшіп, түркі халықтарының бәріне түгел тараған.

Қорқыт ата кітабының Дрезден қаласынан табылған нұсқасы 12 жырдан тұратынын айтқан болатынбыз енді сол жырларға тоқталайық. Кітап «Дерсеханұлы Бұқашхан туралы жырдан» басталады. Бұл жырдың сюжетіне тоқталып кетейін. Дирсеханұлы Бұқашхан туралы жырдың сюжеті Баяндүр деген ханның той жасап, қонақтарға арнап үш үй тіккізуінен басталады. Ол үйлер ақ үй, қара үй, қызыл үй болады. Ақ үйге ұлы барлар, қызыл үйге қызы барлар, қара үйге ұлы да, қызы жоқ адамдар кіргізіледі. Қара үйге оғыздардың атакты бегі Дерсе хан да кіргізіледі. Өйткені оның ұлы да, қызы да жоқ еді. Бұл мазаққа шыдамаған Дерсе хан үйіне барып, әйеліне мұңын шағады. Әйелі Дерсе ханға балалы болу үшін ел-жұрттың батасын алу керектігін айтады, ол үшін ел-жұртты жинап, той жасап, кедейлерді тамақтандырып, қарыздарын төлеу керек екенін айтады. Дерсе хан барлық айтқандарды орындайды. Халықтың батасын алды. Сол уақыттын бастап әйелі бала көтереді. Тоғыз айдан кейін ұлды болады. Бала он бес жасқа келгенде Баяндүр ханның өгізі босап кетіп, ойнап жүрген балалардың ішінде Дирсе ханның баласы ғана ол өгізді тоқтатып, мүйізінен ұстап алып ұрады. Баланың күшіне таңғалған жұрт әкесіне апарып, Қорқыт атаны шақырып бата бергізіп, балаға Бұқаш деп ат қойып, таққа отырғызады. Бірақ ханның қырық көмекшісі Бұқаштың таққа отырғанын көре алмай, оны әкесіне жамандап, өлтіру керек деп айтады. Соған сенген Дерсе хан баласын атып өлтіреді. Бірақ Бұқашты анасы тауып алып, сүтімен емдеп алады. Бұқаштың тірі қалғанын білген қырық көмекші Дерсе ханды ұстап алып қашып кетеді. Бірақ Бұқаш барып әкесін құтқарып алады. Бұл жырдың негізгі идеясы ата-ананы құрметтеу, жамандықпен күресіп, жақсылыққа ұмтылу, әділетті болу. Жырдың тәрбиелік мәнін мына мақал арқылы түйіндеуге болады.

«Атадан жақсы ұл туса,
Елінің қамын жейді;
Атадан жаман ұл туса,
Елінің малын жейді».

Қорқыт ата кітабындағы екінші жыр «Қазан-Салордың ауылын жау шапқаны туралы жыр». Бұл жырдың сюжеті де алдыңғы жырға ұқсас тойдан басталады. Қазан – Салордың барлық көмекшілерін жинап, қара жерге тоқсан жерден алтын шатыр тігілсін, жібектен тоқылған тоқсан түсті кілем төселсін – деп бұйрық береді. Той басталып, күшті шарап ішкен соң мас болып, отыра беруден жалығып қырық көмекшісімен бірге аңға шығады. Олар аңға кеткенде еліне Гәуір елі шабуыл жасап, барлық қазынасын, анасын, ұлы мен жарын алып кетеді. Елде тек қана бір қойшы қалады. Қойшы інілерімен бірге жауға қарсы шабуыл жасап тойтарыс беруге тырысады. Бірақ бауырыларына оқ тиіп сол жерде қаза болады да, жалғыз өзі болса да таспен атып жаудың біренеше адамын өлтіреді. Қазан – Салор түс көреді түсінде елінде бо-

лып жатқан жағдайларды тұспалдап көреді. Ол еліне оралса елінің орында түк қалмағын көріп, жолда кездескен өзеннен, қасқырдан қайда әкеткенін сұрайды. Бірақ тілсіз өзен мен жануар ештеңе айтпайды. Бір кезде алдынан қойшы шығады. Қойшы Қазан – Салорға көп көмек көрсетеді. Екеуі бірігіп, жауды жеңіп, қырық көмекшілері келіп бәрі бірге жауды жеңеді. Осыдан кейін анасын, ұлын, жарын барлық ел-жұртын құтқарады. Бұл жырдың негізгі идеясы отан сүйгіштік, жарына адалдық, ата-анаға құрмет болып табылады. Жырдың тәрбиелік мәнін мына мақал арқылы түсіндіруге болады. «Отан үшін еңбек етсең, халқыңның сүйген ұлы боласың» (Ә. Қоңыратбаев, М. Байділдаев «Қорқыт ата кітабы» «Жазушы», 1986, 40-бет).

Қорқыт ата кітабындағы үшінші жыр «Байбөрі баласы Бәмсі-Байрақ туралы жыр». Бұл жырдың сюжеті де алдыңғылары сияқты тойдан басталады. Баяндүр хан тойына Байбөрі бек те келеді. Байбөрі бектің де өкшесін бастатын ұлы жоқ екен. Сол үшін қатты қайғырып, жылайды. Барлық бектер Байбөрі бектің уәжін тындап алып, барлығы қолдарын жайып, жүздерін көкке жая жалбарынып, «Тәңір саған ұл берсін», - десті. Ол заманда бектердің алғысы да, қарғысы да қате кетпей, қабыл болушы еді. Осы кезде бір перзентке зар болып жүрген Байбіжанға да бектер перзентті болсын деп тілек тілейді. Сол жерде Байбіжан: «О, бектер, егер көк тәңірі маған қыз беретін болса, оны мен Байбөрінің баласына бесікте жатқанда қоссам деймін, осыған сіздер куәлік етіңіздер», - деді. Күндерден күн өтіп, тәңірі Байбөріге ұл, Байбіжанға қыз берді. Байбөрі бек өзінің саудагерлерін шақырып алып, «О, саудагерлерім, тәңірі мені жарылқап ұл берді. Балам өскенше Рум еліне барып, соған жақсы қару-жарақ әкеліңдер», - деді. Саудагерлер жолға шығып, араға бес жыл өткенде жақсы заттарды әкеле жатырған кезде қарақшылардың шабуылына тап болады. Саудагерлерді қарақшылардан арашалап алған ер жүрек жігіт Байбөрінің баласы Бәмсі болатын. Сол бір күні Бәмсі айдалада аң аулап жүрген кезінде алданан құрулы тұрған шатырды көреді. Айдала тігілген бұл шатырдың кімдікі екенін білгісі келген жігіт шатырға кірсе бұл бесікте атастырылған Бәну-Шешектің шатыры екен. Бәну-Шешек жігітті сынамақ болып, өзімен жарысып, озсаң бәйге сенікі болсын. Содан соң екеуміз садақпен жамбы атысып көрелік, оғынды тигізіп менен ассаң, бәйге сенікі. Одан кейін күреселік, мені жықсаң, бәйге сенікі болсын – деп шарт қояды. Бәмсі барлық сынақтан өтіп, қызды жеңеді. Сөйтесі де саусағындағы алтын жүзігін алып, қыздың қолына кигізді. «Бұл біздің сертіміз болсын», - деді Байрақ. Екеуі сөз байласып, жігіт ауылына кетеді. Жігіт ауылына келіп, Бәну – Шешекке үйленгісі келтіңдігін айтады. Байбөрі Бәну – Шешектің ауылына Қорқытты жіберіп, оның қолын сұрап келуге жібереді. Бірақ Бәну – Шешектің ағасы Қорқытқа: «келекке түспеген мың үлек, үйірге түспеген мың айғыр, саулық көрмеген мың қошқар, құйрығы мен мойны жоқ ит, мың бүрге тауып бересің. Осы сұрағандарым түгенделмесе, қарындасымды берейін, таппасаң бүгін өлтірмесем, сол күні өлтіремін», - дейді (Ә. Қоңыратбаев, М. Байділдаев «Қорқыт ата кітабы» «Жазушы», 1986, 80-бет).

Қорқыт ата Қаршардың сұраған малдарын Байбөріге келіп айтады. Олар бұл айтылғандардың бәрін тауып береді. Сөйтіп, олардың үйленуіне рұқсатын береді. Той кезінде гәуірлер келіп бұларды басып алады да, Байрақты тұтқынға алып кетеді.

Осымен алты жыл уақыт өтіп, жұрт Байрақтың өлі – тірі екенін біле алмады. Бір күні қалыңдықтың ағасы Қаршар Баяндүр ханға келіп, «Байрақтың өлі – тірі екенін біліп келетін адам тапса, ол адамға зерлі шапан жауып, алтын – күміс бере едім», - дейді. Бұл сөзді естіген Жарташық суайт: «О, сұлтаным, Байрақтың өлі – тірісін мен барып біліп келейін» - деп сұранды. Жарташыққа бір кезде Байрақ өзінің көйлегін тарту еткен еді. Көйлекті ол кимей сақтап қойған екен. Сол көйлекті қандап, Баяндүр ханға әкеліп берді. Бұл Байрақты өлгенін білдіретін айғақ деп береді. Көйлекті Бәну – Шешекте, Байрақтың шешесі де таниды. Жұрттың бәрі қара киім киіп, қара жамылады. Бірақ шын мәніде Байрақ тірі еді. Байрақты жау елінің қызы құтқарып жіберді. Ол бақсы болып еліне жол тартады. Еліне келе жатқан жолда Бәну – Шешекті көреді. Байрақ оны алтын жүзігінен таниды. Екеуі бірін – бірі танып, табысады. Ұлан – асыр той жасап, бақытты ғұмыр кешеді. Бұл жырдың негізгі идеясы – батырлық, ерлік, ата – ананы құрметтеу, Отансүйгіштік, жарға адалдық болып табылады. «Отан үшін отқа түс күймейсің» деген мақал арқылы бұл жырдың идеясын ашуға болады (Ә. Қоңыратбаев, М. Байділдаев «Қорқыт ата кітабы» «Жазушы», 1986, 27-бет).

«Қазан бектің баласы Ораз бектің жауға қалай тұтқын болғаны туралы жырда» ежелгі түркілер бала тәрбиесіне ерекше көңіл бөлген. Оны әскери өнерге үйрету әкесінің міндеті саналған. Ол кезде әрбір адамның азаматтық мәртебесі оның ел қорғау ісіне қосқан үлесіне қарай бағалаған. Демек, бұл жырдың негізгі тақырыбы оғыз бен қыпшақ бектерінің бала тәрбиесі мәселесіне арналған. Сонымен қатар «Қазан бек гәуірлердің жақын келіп қалғанын көрді-де, атынан түсіп, таза сумен дәрет алды, басын сәждеге қойып, екі бас құтба оқыды. Тәңірдің атын айтып, тілін кәлимаға келтірді» деп, Ислам дінінің бес парызының бірі – намаз оқудың аса маңыздылығын, соғыс кезінде-де шынайы мұсылмандар бұл парызды адал орындағандығын сипаттайды. Бұл жыр жастарды соғыс өнерін білуге, ар – намысты жоғары ұстауға, ел басына күн туғанда тайсалмай жауға қарсы шығуға, ал жауды жеңе алмаған жағдайда намысты қолдан бермей, ел – жұрт үшін ерлікпен ажалға бас тігуге үндейді. «Ерді намыс өлтіреді» деген мақалмен негізгі идеясын түйіндеуге болады.

«Доқа Қожаұлы Дели Домрул туралы жыры» сан ғасырлар бойы халық арасында аңыз болып, ауызша тарап кеткен түрі мен «Қорқыт ата кітабына» енген жазбаша нұсқасының бір – бірінен принциптік айырмасы бар. «Қорқыт ата кітабына» енген Домрул әзірейілден қорқып құдайдан кешірім сұрайды. Өзі тірі қалу үшін қартайған әке – шешесінің жанын әзірейілге әперуге келіседі. Бірақ қартайса да, әке – шешесі баласы үшін өлгісі келмейді. Сонда Домрул әйелімен қоштасып шықпақ болады. Әйелі күйеуі үшін өз жанын беруге келіседі. Бірақ әзірейіл әйелдің күйеуіне соншалықты адал, берілген екенін біліп, жанын алмайды. Өлгісі келмеген әке – шешесінің жанын алып жазалайды. Домрул сүйікті әйелімен бір жүз қырық жыл ғұмыр кешіпті. Мұнда ерлі – зайыпты адамдардың бір – біріне деген адалдығы, шын берілгендігі, мөлдір махаббаты туралы жазылған. «Жақсы жұбай – жарым бақыт» деген мақалмен негізгі идеясын түйіндеуге болады.

«Оғыз қаңлы баласы Қан – Төрәлі жайындағы жырдың» негізгі тақырыбы – әке – шешесінің мұрагер баласын үйлендіріп, оған жаңа отау тігуі деуге болады. Сонымен бірге мұнда оғыз – қыпшақ әсіресе түркімен батырларының жат жұрттық христиан қыздарына үйлену дәстүрі өз көрінісін тапқан. «Ынтымақ қайда болса – ырыс сонда болады» деген мақалмен түйіндеуге болады (*Н. Келімбетов Ежелгі дәуір әдебиеті «Атамұра», 2005, 48-бет*).

Бұл алты жырдың да сюжеті жағынан да, идеясы жағынан да өте ұқсас болып келеді. Сонымен қатар бұл жырларды ауыз әдебиетіндегі батырлық жырдың бастау ретінде қарастырған жөн.

Қорқыт ата кітабының екі түрлі нұсқасы бар. Бірін - Дрезден (Германия), екіншісін – Ватикан (Италия) нұсқасы дейміз. Дрезден нұсқасында 12 түрлі сюжет болса, Ватикан нұсқасында соның алтауы ғана бар. Әзірге көп тілге аударылып, көбірек зерттелгені – Дрезден нұсқасы. Бұл жырлар жер жүзі түркологтарына мәлім. Ол жөнінде 314 зерттеу, Әзербайжан, Анатолия түріктері, Батыс Европа және Шығыс тілдерінде 462 еңбек жазылған. Көрнекті зерттеушілері – М. Ергин, В. Бартольд, А. Туманский, В. Жирмунский, Ш. Уәлиханов, А. Әбілғазы, Ә. Диваев, К. Рифат, О. Гокияй, Ә. Марғұлан, Х. Көрғұлы т.б. Солардың ішінде академик В. Бартольд үлесін ерекше атауымыз керек. Ол Дрезден жазбасын немістерден түсіріп алып, 1922-1925 жылдар арасында аударылып шыққан болатын (*Келімбетов Н. Көркемдік дәстүр жалғастығы. – Астана, 2000, 24-бет*).

Сонымен, Қорқыт адам өмірінің тым қысқалылығына, өлімге наразы болып, содан құтылудың жолын іздеп шарқ ұрады, желмаяға мініп, шартарапты кезеді. Бірақ, қайда барса да алдынан қазулы көр шығады. Жер шұқығанның бәрі оған «Қазып жатқанымыз Қорқыттың көрі» деп жауап береді. Кісі өлімі ғана емес, жүгірген аң, ұшқан құстың жемтігін, тамыры қурап сұлаған бәйтеректі көреді, соның бәрін көрге санайды. «Қайда барсаң, Қорқыттың көрі» деген сөз содан қалған екен.

Әдебиет тізімі

Қоңыратбаев Ә., Байділдаев М. Қорқыт ата кітабы. – Алматы: Жазушы, 1986.

Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. – Алматы: Атамұра, 2005.

Ежелгі дәуір әдебиеті. Бірінші кітап. Хрестоматия / құрастырған А. Қыраубаева / – А., 1991.

Келімбетов Н. Көркемдік дәстүр жалғастығы. – Астана, 2000.

ҚҰРМЕТТІ, ТІЛЕГЕН ӘЛМҰХАНҰЛЫ!

Білім мен ғылымның киелі шаңырағы Қостанай мемлекеттік педагогикалық институтының тәрбие жұмысы және әлеуметтік-экономикалық мәселелер жөніндегі проректоры, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент Ахметов Тілеген Әлмұханұлы биыл 2016 жылдың 27 қарашасында 60 жасқа толады.

Ахметов Тілеген Әлмұханұлы тәрбие жұмысы және әлеуметтік-экономикалық мәселелер жөніндегі проректор ретінде көп уақытын студенттермен жұмыс жасауға бөледі. Ол жетім студенттер мен аз қамтылған отбасылардың балаларына көмек көрсету, ЖОО-дағы оқу-тәрбие үдерісін материалдық-техникалық жағынан қамтамасыз етуге және студенттердің жатақханада өмір сүрулеріне қолайлы жағдай жасау сияқты әлеуметтік мәселелерге айрықша назар аударады. Т.Ә. Ахметовтің жаңа көзқарастағы мұғалімді, азаматты және ҚР патриотын қалыптастыратын педагогикалық ұстанымы оның тікелей басшылығымен әзірленіп, іске асырылып жатқан ҚМПИ-дағы Кешенді тәрбиелеу бағдарламасында да жүзеге асырылуда.

Тілеген Әлмұханұлы тәрбие жұмысы барысында бастамашыл, жаңалықтарға жаны құмар, ЖОО-дағы жастардың әлеуметтік жобаларын іске асыруға шығармашылық түрде қарайды.

Оқытушылармен және студенттермен қарым-қатынаста демократияшыл және талапшыл. ЖОО ұжымында Тілеген Әлмұханұлы айрықша зор құрметке ие.

Ол өмірінің 38 жылдан аса бөлігін студент жастарды патриоттық, азаматтық және интернационализм рухында оқытып-тәрбиелеуге арнады.

Ғылыми-зерттеу саласы: «Түркі ойшылдары мұрасындағы рухани-адамгершілік құндылықтар (VI-XII ғғ.)», «Жүсіп Баласағұнидің педагогикалық идеялары», «Түркі руханияты», «Адамзат тарихындағы мектеп және педагогикалық ойдың дамуы» атты оқу құралдары мен көптеген ғылыми мақалалардың авторы.

«Адамзат тарихындағы мектеп және педагогикалық ойдың дамуы» оқу құралы Білім және ғылым министрлігінің Республикалық оқу-әдістемелік Кеңесінің грифімен ұсынылып, 2016 жылы баспадан шықты.

«Ұлы дала ғұламаларының рухани-адамгершілік құндылықтары (VI-XX ғғ.)» монографиясы 2016 жылы Қостанай облыстық Меценаттар клубының «Қазына» сыйлығын жеңіп алды.

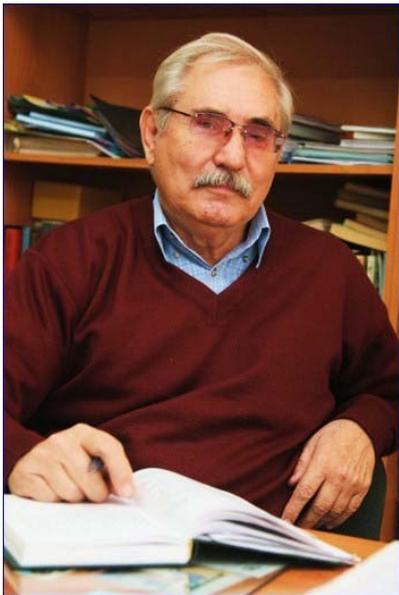
2007 жылы «Қазақстан Республикасының Білім беру ісінің құрметті қызметкері» төсбелгісімен марапатталды, 2010 жылы доцент (Қауымдастырылған профессор) – ғылыми атағын иеленді.

Құрметті, Тілеген Әлмұханұлы!

Қостанай мемлекеттік педагогикалық институтының профессорлық-оқытушылар құрамы ұжымы Сізге жоғары білім беру жүйесінде мұғалім мамандығының дайындық сапасын көтеріп, еліміздің ертеңгі ұлт тізгінін ұстар білімді, адамгершілік және құндылық қасиетімен руханған жастар тәрбиесіне зор үлесіңізді қосқаныңыз үшін алғысын білдіреді.

Сізді мерейтойыңызбен құттықтай отырып, Сізге және ұрпағыңызға өмірдің жақсылығы мен бақытын тілейді!

К 80-ЛЕТИЮ ДУХИНА ЯКОВА КУЗЬМИЧА

Якова Кузьмича, кандидата исторических наук, профессора Костанайского государственного педагогического института отмечает высочайший профессионализм педагога, широкий кругозор учёного, скрупулёзность и точность в работе, оригинальность суждений.

Он – уроженец с. Урджар нынешней Восточно-Казахстанской области. С отличием закончил КазПИ им. Абая, работал учителем. После окончания обучения в аспирантуре в 1965 году судьба связала его с Костанайским государственным педагогическим институтом, в котором он прошёл путь от старшего преподавателя, до заведующего кафедрой и профессора.

Духину Якову Кузьмичу повезло с выбором научного руководителя кандидатской диссертации. Им стал Халил Мухамеджанович Адильгереев – первый кандидат исторических наук Казахстана, доцент, офицер-фронтовик. Официальный оппонент – член-корреспондент АН КазССР, доктор истори-

ческих наук Бек Сулейменович Сулейменов. Успешная защита диссертации на тему «Освободительное движение в России в 20-е гг. XIX века и Казахстан» состоялась в 1968 году.

Первая серьёзная публикация молодого учёного «Зачинатели казахско-польской дружбы» вышла в журнале «Қазақстан мектебі» в 1966 году. В то же время печатается его статья на тему «Кто был автором статьи «Из Сибири» в герценовском «Колоколе»» в ведущем научном журнале советского времени «История СССР». В итоге за полвека опубликовано более 70 научных статей и тезисов, глав в коллективных монографиях, учебно-методических пособий, десятки материалов по краеведческой тематике в местной периодике.

Широкий спектр научных интересов Духина Я.К. связан с изучением демократического движения в 20-60-е годы XIX века в Казахстане, историей дореволюционного Костаная, переселенческого движения. Каждое из направлений его исследовательской работы представлено широким перечнем подготовленных к печати и изданных материалов.

Учёного отмечает серьёзный и кропотливый поиск источников в ведущих архивах г. Алматы, Оренбурга, Москвы, Омска. Вот как описывает этот процесс автор в своих воспоминаниях: «Привлекали, прежде всего, документы, отражавшие пребывание в Западной Сибири и смежных областях Казахстана ссыльных декабристов и участников польского освободительного движения». Особо выделяется им встреча и консультации по теме диссертации с ведущим исследователем проблем декабризма – академиком Милицей Васильевной Нечкиной. В дальнейшем организационная, преподавательская и научная деятельность позволяла посещать курсы повышения квалификации в ведущих вузах страны. В МГУ им. М.В. Ломоносова он был слушателем лекций академиков Б.А. Рыбакова, И.Д. Ковальченко и мн. других известных учёных советского периода.

С 1970-х годов его научный интерес определялся изучением «проблем народнического движения в Оренбургском крае и переселенческой колонизации Тургайской области». Не обошёл своим вниманием Я.К. Духин и архивные фонды нашего города, что отразилось в немалом количестве его краеведческих изысканий. Именно Духин Я.К. вывел историю дореволюционного Костаная на уровень серьёзного исследования. Он – один из авторов книги «Кустанай: вчера, сегодня, завтра», его перу принадлежит большая часть глав первых томов коллективной монографии по истории Костанайской области и очерков истории города Костаная. «Дореволюционное» развитие региона им представляется как хозяйственное, культурное и бытовое взаимодействие пришлого и коренного населения на всех уровнях с привлечением обширного источникового и исследовательского материала. Опубликованные

Духиним Я.К. сведения стали толчком для написания разного рода трудов по истории края. Правда, немногие из авторов этих произведений вспоминают о «первоисточнике», о чём не без сожаления в редких беседах упоминает Яков Кузьмич.

Сотрудничество Духина Я.К. с весьма уважаемым академическим журналом «Вопросы истории» ознаменовалось целой серией публикаций: «Начало Кустаная», «Благоевец Василий Харитонов», «Русское окружение Чокана Валиханова», «Южно-сибирская магистраль: история проектных разработок», «Столыпинские переселенцы в Тургайских степях». Сроки издания материалов, редакционная переписка обычно занимают от нескольких месяцев до нескольких лет. Немногим авторитетным учёным удаётся поддерживать столь продолжительный диалог с журналом. Для Духина он длится с конца 1970-х годов. В ближайшее время ожидается очередной выход статьи.

Особое место в его исследованиях занимает изучение периодической печати рубежа XIX–XX веков. Среди них – многочисленные издания Оренбурга, Омска, Москвы о Степном крае и костанайском регионе. Именно Духиним Я.К. в 1970-е годы впервые были обнаружены и введены в научный оборот материалы первых костанайских газет – «Степные отголоски» и «Кустанайское степное хозяйство». Интересовала его как исследователя и периодическая печать региона 1920-х годов, в частности история первой казахской газеты Костаная – «Ауыл» и её первого редактора М. Сералина. Подробные характеристики костанайских газет публиковались им как в научных журналах и сборниках, так и в местной региональной печати на протяжении нескольких десятилетий. Его сотрудничество с газетой «Костанайские новости» длится более полувека. Благодаря исследовательской инициативе и научной аргументации учёного, центральный орган местной печати отметил несколько лет назад свой столетний юбилей.

Долгое время Духин Я.К. руководил студенческой научной работой института, факультета и кафедры. Результат – конференции, круглые столы, кружковая работа, совместные публикации со студентами. Его стиль – активное участие в редакции научных проектов студентов от курсовых до дипломных работ и магистерских диссертаций. Он постоянно консультирует молодых учёных по тематике научного поиска. Многие ученики Якова Кузьмича реализовали свой научный потенциал, защитив кандидатские и докторские диссертации, стали соискателями и докторантами. Они и сегодня именуют Духина «нашим могучим Иаковом» и постоянно поддерживают с ним научные контакты.

Упорный труд Духина Я.К. на педагогическом поприще отмечен почётным знаком «Отличник народного просвещения КазССР», грамотами акима Костанайской области, ректора КГПИ. В 1986 году Яков Кузьмич награждён орденом «Знак почёта».

Отметим и его незаурядный литературный талант, выразившийся в сотнях страниц мемуарных подробностей, которые в последнее время активно публикуются в различном формате: от сборника воспоминаний «Капли моего детства», до анализа собственного опыта работы в научных и архивных учреждениях Казахстана и постсоветского пространства. В его воспоминаниях представлен богатый жизненный опыт, в том числе и педагогический – с образными характеристиками бывших руководителей вуза, его преподавателей.

Яков Кузьмич один из наиболее «плодовитых» авторов настоящего «Вестника». За время существования журнала (с 2004 года) им опубликовано около 20 статей общим объёмом более 10 печатных листов. Публикации традиционно отмечает продуманность текста, критический анализ, обилие источниковой базы. Он и сегодня в отличной исследовательской и педагогической форме, готов разрабатывать учебные курсы по истории культуры и международных отношений.

Многочисленные ученики с высокой долей уважения благодарны ему за полученные знания.

Благодарный ученик
Самаркин Сергей Владимирович и коллектив КГПИ

ЮБИЛЕЙ! 60 ЛЕТ НАЗМУТДИНОВУ РИЗАБЕКУ АГЗАМОВИЧУ

Уважаемый Ризабек Агзамович!

Позвольте от всей души поздравить Вас с замечательнейшим юбилеем!

Целые поколения учеников, друзей и коллег знают и любят Вас – учёного, талантливого преподавателя, человека мудрого, благородного, интеллигентного, внимательно относящегося к людям.

Нам чрезвычайно приятно отметить, что Ризабек Агзамович Назмутдинов был одним из основателей кафедры психологии и психологического факультета в г. Костанай.

Важно отметить, что долгие годы Вы последовательно тщательно развиваете фундаментальные психологические концепции психологов-классиков, в которых личность рассматривается, как субъект жизненного пути и субъект деятельности.

Особо следует выделить Ваши основные научные труды, посвященные проблемам девиации в подростковой среде. Они послужили основой многочисленных психологических исследований магистрантов и докторантов, по ним учились и учатся несколько поколений психологов и педагогов.

Вы посвятили всю жизнь психологии, Ваши человеческие качества стали предметом подражания для Ваших учеников и единомышленников. Вы возрождаете в людях способность дружить, любить, понимать, сопереживать – это то, что вложено в Вас самой природой, и чему Вы, как мудрый учитель, помогаете проявлять другим.

В своих работах Вы первоначально, как взыскательный исследователь, ставите скромные задачи, но в ходе работы, как, например, над темой «Влияние ценностно-потребностной сферы личности на ее осложненные формы поведения», Вы выходите за рамки поставленной задачи и раскрываете фундаментальные линии развития психологии личности, социальной психологии.

Вы являетесь автором Концепции психологической службы образовательных учреждений г. Костаная, одним из авторов Положения о социально-психологической службе систем образования Костанайской области. В течение 10 лет работали в лаборатории «Новая школа». На регулярной основе сотрудничаете с учреждениями образования: Дарын, Озат, Өрлеу и др, входите в редакционную коллегию научно-методического журнала «Жаршысы», являетесь членом экспертной комиссии по экспертизе учебных пособий.

Результаты Вашей масштабной научно-практической деятельности отражены в более чем в 180 публикаций, среди них статьи, доклады, учебно-методические пособия, учебное пособие «Психология девиантного поведения» на русском, казахском, а также на английском и немецком языках. Подготовили 10 отзывов на авторефераты, трижды выступали официальным оппонентом на защите кандидатских диссертаций по специальности психология, руководили 8 магистерскими диссертациями. Научные работы, руководимые Вами, неоднократно занимали призовые места, например в Республиканском конкурсе лучшей научной работы среди студенческой молодежи, проводимой Фондом Первого Президента Республики Казахстан – Лидера Нации.

Ваши научные работы хорошо известны не только отечественным учёным, но и зарубежным исследователям.

Жизнь измеряется не количеством прожитых лет, а суммарным выражением деяний, которые совершил человек на пути к своему юбилею. Сумма Ваших свершений служит поучительным примером для тех, кто сегодня решает вопрос «с кого делать жизнь».

Работая с Вами, мы всегда находимся в атмосфере взаимной поддержки, доверия и понимания друг друга. В самых разных и сложных ситуациях, которые не раз возникали в

нашей совместной работе, Вам всегда удавалось идеей, делом, словом в считанные мгновения превратить ощущение подавленности и уныния в уверенность, что все вместе мы можем свернуть горы. Мы искренне благодарны Вам за это!

В эти юбилейные дни хочется пожелать Ризабеку Агзамовичу человеческого и научного счастья, еще раз подчеркнуть искреннее восхищение яркой и уникальной личностью, ставшей для многих из нас учителем, чутким коллегой, внимательным оппонентом, ярким событием в нашей профессиональной жизни.

Мы знаем Вас и любим! Позвольте пожелать Вам успехов во всех Ваших делах на благо отечественной науки.

Преподаватели, сотрудники и студенты кафедры психологии и дефектологии Костанайского государственного педагогического института

К ЮБИЛЕЮ СЕГИЗБАЕВОЙ КЕНЖЕГУЛЬ КУНУСБАЕВНЫ

В этом году свой юбилей отмечает кандидат филологических наук Кенжегуль Кунусбаевна Сегизбаева.

В 1979 году она поступила на филологический факультет Полтавского государственного педагогического института имени В.Г. Короленко. В 1984 году Кенжегуль Кунусбаевна стала работать учителем русского языка и литературы в средней школе № 2 г. Джетыгары. С 1985 по 1997 год была учителем русского языка и литературы в школах № 4, № 19 г. Кустаная, с 1998 по 1999 год преподавала в Казахской национальной академии музыки г. Астаны.

С 1999 по 2012 года она работала в Костанайском социально-техническом университете имени академика З. Алдамжар, являясь заведующей кафедрой филологии и гуманитарных наук. В 2007 году Кенжегуль Кунусбаевна защитила диссертацию на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01. – «Русский язык» в Евразийском национальном университете имени Л.Н. Гумилева по теме «Изменение активного пласта разговорно-просторечной лексики в дискурсе СМИ».

На кафедре русского языка и литературы Костанайского государственного педагогического института работает с 2012 года. Кенжегуль Кунусбаевна все эти годы активно занимается педагогической и научной деятельностью, ведет ряд курсов лингвистического направления. Она принимала активное участие в семинарах Национального центра государственных стандартов образования и тестирования: «Кредитная система обучения в высших учебных заведениях» (2007), «Учебный процесс по кредитной технологии обучения» (2009), «Несіелі жүйеде шарты бойынша оқу барысына креативті жақындау» (2008), «Подходы гештальт-терапии к социализации личности» (2013).

Кенжегуль Кунусбаевна имеет более 20 публикаций по актуальным проблемам современной лингвистики. Она выступала с научными докладами и сообщениями на научных конференциях в Новосибирске, Челябинске, Праге, Кокшетау, Петропавловске, Костанаяе.

Ее научные поиски отражены в журналах «Вестник КАЗНУ. Серия филологическая», «Поиск. Серия гуманитарных наук», «Достояние нации» (Алматы), «Современная высшая школа: инновационный аспект. Научно-методический журнал» (Челябинск), международных журналах с импакт-фактором.

Сегизбаевой К.К. подготовлено учебное пособие для студентов языковых специальностей «Приемы вкрапления внелитературной лексики в тексты газет» (2010), электронное

пособие «Профессиональный русский язык» (для информатиков) (2015). В 2016 году ею получено авторское свидетельство на пособие Комитета по интеллектуальной собственности МЮ РК.

В 2008 г. Кенжегуль Кунусбаевна награждена Почетной Грамотой секретаря Костанайского городского маслихата, в 2011 г. – Почетной Грамотой секретаря Костанайского областного маслихата.

Преподаватели и сотрудники знают Кенжегуль Кунусбаевну как филолога, влюбленного в профессию, интеллигентного, ответственного и целеустремленного человека.

Коллеги и студенты сердечно поздравляют Кенжегуль Кунусбаевну с юбилеем и желают ей творческих успехов, крепкого здоровья и долгих лет жизни!

К ЮБИЛЕЮ СМАГЛИЙ ТАТЬЯНЫ ИВАНОВНЫ

Сердечно поздравляем кандидата педагогических наук, заведующую кафедрой психологии Костанайского государственного педагогического института Смаглий Татьяну Ивановну с юбилеем!

Татьяна Ивановна работает в нашем институте с 2005 года. С 2005 по 2009 год являлась деканом психолого-педагогического факультета, с 2010 года работает заведующей кафедрой психологии. На любой должности Татьяна Ивановна ответственно относится к своим обязанностям, проявляет творческий подход в деятельности. Она является ведущим преподавателем кафедры психологии в инсти-

туте, членом Ученого Совета института.

Учебные занятия Татьяны Ивановны отличаются высоким профессионализмом, она успешно использует современные технологии обучения. Много душевных сил ею были отданы в профессиональной подготовке магистров. Под ее непосредственным руководством подготовлены и защищены 11 магистерских диссертаций по педагогике и психологии. Сегодня ученики Смаглий Т.И., творчески развивая идеи своего Учителя, успешно трудятся в школах и вузах, системе управления образования не только в Казахстане, но и в других странах ближнего и дальнего зарубежья.

Татьяна Ивановна ведет активную научно-исследовательскую деятельность. Она является автором более 100 научных и научно-методических публикаций, в том числе и публикаций в рейтинговых зарубежных журналах, индексируемых базой Томсон Рейтер и Скопус.

Постоянно работая над совершенствованием своего научного и методического потенциала, Татьяна Ивановна является экспертом тестов Национального центра тестирования, членом рабочей группы Министерства образования и науки Республики Казахстан по разработке профессионального стандарта учителя, экспертом научных проектов по линии АО «Национальный центр государственной научно-технической экспертизы».

За годы плодотворной деятельности в научной сфере и системе образования РК Татьяна Ивановна была удостоена множества наград и грамот, как регионального, так и республиканского значения.

Однако главным ее личным достоянием и наградой является поистине глубокое уважение и любовь учеников, коллег, молодежи, друзей, родственников и всех тех, кто ее знает за талант, трудолюбие, настойчивость, интеллигентность и благородство.

В этот торжественный юбилейный день, мы желаем Вам, Татьяна Ивановна, крепкого здоровья, счастья, дальнейших творческих успехов и долгих лет жизни!

К ЮБИЛЕЮ ХАСЕНОВОЙ КАДИШИ РАХИМОВНЫ

*Пусть Вас ничто не огорчает,
Пусть будет на душе светло.
Родные люди окружают,
Вам дарят ласку и тепло.*

*Не знайте грусти и болезней.
Веселой будьте, молодой.
Пусть бодрость Ваша не исчезнет,
Счастливым станет день любой.*

*Пусть судьба подарки дарит.
Поклон Вам, слава и почет!
Желаем быть всегда в ударе.
Вам 60, ура! Вперед!*

Хасенова Кадиша Рахимовна – старший преподаватель учебно-воспитательного центра языковой подготовки факультета иностранных языков Костанайского государственного педагогического института.

Педагогический стаж Хасеновой К.Р. составляет 35 лет. С 1981 года, окончив факультет иностранных языков Кустанайского педагогического института им. 50-летия СССР по специальности «Учитель английского языка», работала в школах Костанайской области и города Костаная. С 1992 года работает в новом образованном Костанайском государственном университете на факультете иностранных языков. В связи с переводом мужа в сельскую местность Кадиша Рахимовна четыре года проработала учителем английского языка в Карасуском районе. С 1997 по 2010 год работала в Костанайском государственном университете на факультете иностранных языков, преподавателем английского языка. В 2010 перешла на работу в Костанайский государственный педагогический институт, где и продолжает работать в настоящее время на факультете иностранных языков.

Хасенова Кадиша Рахимовна в совершенстве владеет методикой преподавания английского языка, использует современные достижения методической науки, новые педагогические технологии. На всех ступенях обучения английскому языку она включает обучающихся в проектно-исследовательскую деятельность на практических занятиях, с учётом личных интересов и запросов каждого студента. Хасенова К.Р. относится к той категории преподавателей, которые не останавливаются на достигнутом и постоянно совершенствуют свое педагогическое мастерство.

Кадиша Рахимовна занимается учебно-методической работой. За годы работы в институте она разработала и подготовила учебные пособия по грамматике английского языка «Аjective», «Verb tenses: active voice», которые используются на практических занятиях в группах с государственным языком обучения.

Хасенова К.Р. является первым преподавателем в группе полиязычного обучения специальности «Биология». Для дальнейшего усовершенствования практического иностранного языка разработала и подготовила учебное пособие «Профессионально-ориентированный иностранный язык» специальности «Биология». Данное пособие издано типографией института и используется как одно из пособий для дисциплины «Профессионально-ориентированный иностранный язык». Создание инновационных групп с обучением на трёх языках требует апробации и закрепления данных проектов. С этой целью Хасенова К.Р. принимала участие в проведении интегрированного творческого практического занятия преподавателем русского языка к.ф.н. Сегизбаевой К.К. в полиязычной группе специальности «Биология». В 2012 году в КарГУ им. А. Букетова прошла курсы повышения «Профессионально-ориентированный английский язык», в июле 2013 года курсы «Методы обучения языкам» в

г.Перпеньян (Франция). С целью совершенствования мастерства преподавания английского языка посещает занятия своих опытных коллег и молодых специалистов.

Кадиша Рахимовна активно занималась разработкой и доработкой УМКД по дисциплинам «Профессионально-ориентированный иностранный язык» для специальностей «Биология» и «Музыкальное образование», тщательно готовила экзаменационный материал для контроля знаний студентов. Провела в апреле 2016 года беседу по профессиональному ориентированию «КГПИ и его специальности» в Затобольской СШ им. Н. Наушабаева.

Приняла участие в семинаре «Подходы к преподаванию учебных предметов на английском языке: Предметно-языковое интегрированное обучение (CLIL)», проведенном в НИШ г. Костаная 23.05.2016 года.

Научно-исследовательская работа старшего преподавателя учебно-воспитательного центра языковой подготовки факультета иностранных языков Хасеновой К.Р. заключается в подготовке и публикации статей в изданиях КГПИ и других вузов, ежегодно она публикует статьи в издательстве «G-global».

Студенты групп, в которых Кадиша Рахимовна ведет занятия и является их научным руководителем, активно участвуют в различных конференциях, семинарах, конкурсах, олимпиадах. Так в 2016 году студентка 2 курса Илипова Гульмира, обучающаяся по специальности «Педагогика и Психология», принимала участие в Международной студенческой научно-практической конференции «Познание мира через иностранный язык: страна, история, культура», проводимой на базе КГУ им. А. Байтурсынова. Студент 1 курса специальности «ФКС», Сулейменов Куандык, занял 2-ое призовое место с докладом на английском языке в студенческой научно-практической конференции «Наука глазами молодого исследователя», проводимой в КГПИ. Студентка специальности «Биология» Такенова Нургул приняла участие в конкурсе по знанию трёх языков «Тіл – тұнық ойдың кәусары», проведенном департаментом развития языков Костанайского областного акимата.

Работа со студентами различных специальностей включает также и воспитательную работу. Кадиша Рахимовна проводит беседы со студентами о политике курса и этике академического поведения на занятиях по английскому языку, о сохранности институтского имущества, организывает участие студентов в проведении мероприятий на неделе центра, была членом жюри в конкурсе по казахскому языку.

Увлеченность своим предметом, высокий уровень профессионального мастерства, использование в работе современных форм проведения уроков, грамотный подход к содержательной стороне образовательного процесса позволяют преподавателю добиваться высоких результатов в обучении английскому языку и во внеурочной поисковой деятельности обучающихся по предмету.

За добросовестный творческий труд Кадиша Рахимовна награждена грамотой акима области в честь 75-летия Костанайского государственного педагогического института.

Основными целями изучения иностранного языка Хасенова К.Р. считает формирование языковой культуры обучающегося, развитие логического мышления, творческого и познавательного потенциала студента, его коммуникативных способностей. В совершенстве владея содержанием учебного материала, Кадиша Рахимовна организует учебную деятельность студентов в соответствии с требованиями Типовой программы дисциплины и методической науки: от простого к сложному, от совместной работы к самостоятельной. Практические занятия Кадиши Рахимовны отличаются четкостью и соразмерностью структурных элементов, соответствию их поставленным дидактическим целям, оптимальностью использования форм, методов и приемов работы. Большое внимание преподаватель уделяет осуществлению обратной связи посредством использования элементов тестовых технологий. Стремясь оптимизировать образовательный процесс, Хасенова К.Р. продуманно отбирает методы обучения, индивидуальные и дифференцированные задания. Разнообразный раздаточный и дидактический материал, электронные учебные издания, цифровые образовательные ресурсы, ориентированные на предметно-профессиональную деятельность, позволяют рационально организовать активную познавательную деятельность обучающихся на занятиях.

Журнал «ҚМПИ Жаршысы» публикует статьи об оригинальных и ранее не печатавшихся результатах исследований в области социально-гуманитарных, физико-математических, технических, биологических, химико-технологических, экономических наук, по экологии, международным научным связям и т.п.

Решение о публикации принимается редакционной коллегией журнала после рецензирования. Отклоненные статьи повторно редколлегией не рассматриваются.

Статьи публикуются на казахском, русском, английском языках.

Журнал выходит четыре раза в год (январь, апрель, июль, октябрь).

Подписку на журнал можно оформить в любом почтовом отделении АО «Казпочта». Подписной индекс 74081.

Требования к статьям:

Объем текста статьи должен быть от 15000 до 60000 знаков, включая пробелы и сноски (от 0,3 до 1,5 п.л.).

Технические требования к оформлению текста:

Шрифт: Times New Roman, размер шрифта – 12, положение на странице – по ширине текста.

Поля: по 2 см со всех сторон.

Междустрочный интервал: одинарный.

Интервал между абзацами «Перед» – нет, «После» – «нет».

Отступ «Первой строки» – 1,25.

Текст: одна колонка на странице.

Первая (титульная) страница статьи должна содержать следующую информацию:

1. Код УДК. полужирный, положение по левому краю страницы. Присвоить УДК авторскому материалу можно здесь: <http://teacode.com/online/udc/>.

2. *Заглавие*, прописные буквы, полужирный, положение по центру страницы, после УДК.

3. *Ф.И.О. автора*, полужирный курсив, положение на странице по правому краю через строку после «Заглавия».

4. *Сведения об авторе*: ученая степень, должность, место работы, город, страна. Размещаются под Ф.И.О. автора, курсив, положение на странице по правому краю.

5. *Аннотация к статье*. Слово «Аннотация» (каз. «Аннотация», англ. «Abstract»), полужирный, положение по центру страницы, через строку после «Сведений об авторе» Текст аннотации: 500–800 знаков с пробелами, курсив, положение по ширине текста, отступы слева и справа – по 2 см., отступ «Первой строки» – 1,25.

Аннотация пишется на трех языках в следующем порядке: первый – казахский, второй – русский, третий – английский

Ключевые слова (от 5 до 8). Размещаются под «Аннотацией». Фраза «Ключевые слова» (каз. «Түйінді сөздер», англ. «Key words»): полужирный, положение по левому краю страницы, отступы слева и справа – по 2 см., после фразы ставится двоеточие. Сами ключевые слова указываются после фразы «Ключевые слова» в той же строке, через двоеточие.

Ключевые слова пишутся на трех языках в следующем порядке: первый – казахский, второй – русский, третий – английский

7. *Основной текст*. Делится на следующие разделы:

1. *Введение* (каз – Кіріспе, англ. – Introduction)

2. *Материалы и методы* (каз. – Материалдар мен әдістер, англ. – Materials and Methods)

3. *Результаты* (каз. – Нәтижелер, англ. – Results)

4. *Обсуждение* (каз. – Талқылау, англ. – Discussion)

5. *Выводы* (каз. – Қорытынды, англ. – Conclusions)

6. *Благодарности* (каз. – Ризалық білдіру, англ. – Appreciation)

Разделы 3 и 4 могут объединяться, раздел 6 – по необходимости.

8. Разделы статьи должны быть пронумерованы. Оформление заголовков разделов – шрифт Times New Roman, размер шрифта – 12, полужирный, положение по левому краю страницы.

При выделении в тексте отдельных пунктов или списков следует использовать только арабские цифры.

9. *Список литературы* (каз. – *Әдебиет тізімі*, англ. – *References*). При ссылках на литературу в тексте указываются фамилии авторов и год издания (в круглых скобках); например, Кузнецов (1999), или Smith (2003), или Petrov, Johnson (1997). При цитировании источник указывается в круглых скобках после кавычек, с указанием страниц, например (Норт, 1997, с.17).

Список литературы приводится в конце статьи и озаглавливается «Список литературы» – шрифт Times New Roman, размер шрифта – 12, полужирный, отступ 1,25. Сам список литературы оформляется как общий список без нумерации, размер шрифта – 11, отступ 1,25 см. Сначала указываются казахскоязычные источники, русскоязычные источники, затем иностранные, затем электронные ресурсы. Список строится по алфавиту.

10. Оформление таблиц.

Каждая таблица должна быть пронумерована и иметь заголовок. Номер таблицы и заголовок размещаются над таблицей. Номер оформляется как «Таблица 1» («Кесте 1», «Table 1») шрифт – Times New Roman, курсив, размер – 11. Заголовок размещается на следующей строке, шрифт – Times New Roman, размер – 11, по центру страницы. Положение текста в таблице по левому краю.

11. Оформление графических материалов.

Графические материалы должны быть представлены «Microsoft Graph» или «Excel» без использования сканирования.

Графические объекты должны быть в виде рисунка или сгруппированных объектов.

Графические объекты не должны выходить за пределы полей страницы и превышать одну страницу.

Каждый объект должен быть пронумерован и иметь заголовок. Номер объекта и заголовок размещаются под объектом. Номер оформляется как «Рисунок 1» («Сурет 1», «Picture 1») шрифт – Times New Roman, курсив, размер – 11, положение текста на странице по левому краю. Далее следует название – шрифт – Times New Roman, размер – 11.

12. Оформление формул.

Математические формулы оформляются через редактор формул «Microsoft Equation». Их нумерация проставляется с правой стороны в скобках. При большом числе формул рекомендуется их независимая нумерация по каждому разделу.

13. Редакция не несет обязательств по рецензированию всех поступающих материалов и не вступает в дискуссию с авторами отклоненных материалов.

К статье обязательно прилагаются:

– сведения об авторе: фамилия, имя, отчество (полностью), научное звание, ученая степень, должность, место работы (название вуза, организации, факультет, кафедра), рабочий телефон, факс, домашний адрес и телефон;

– рецензия кандидата или доктора наук, доктора PhD (для авторов без ученой степени)

По всем вопросам приема и публикации статей обращаться по адресу:

Қазақстан Республикасы, 110000,
Қостанай қ., Таран қ., 118
Қостанай мемлекеттік
педагогикалық институт,
бөл. №114, 05. Тел. (7142) 53-34-71
E-mail: kqpinauka@mail.ru

Республика Казахстан, 110000,
г. Костанай, ул. Тарана, 118
Костанайский государственный
педагогический институт
каб. №114, 05. Тел. (7142) 53-34-71
E-mail: kqpinauka@mail.ru

ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ САРАПТАМАЛЫҚ-ШОЛУ ЗЕРТТЕУЛЕР

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ОБЗОРНО-АНАЛИТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

<i>Awada Saleh</i> Israeli education market	3
<i>Алкеева Р.Т.</i> Қазақ тілі пәнін оқыту барысында мәдениаралық құзыреттілігін қалыптастыру	7
<i>Антаев Ж.Т., Дорожко Т.П.</i> Повышение уровня конкурентоспособности корпораций в Республике Казахстан.....	12
<i>Бисембаева Ж.К., Нурова А.К., Султанбекова Ж.Х.</i> Ақыл-ой кемістігі бар балаларды әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау сабақтарында қоршаған ортаға бейімделу	18
<i>Грудунс К.Я., Ярочкина Е.В.</i> Особенности семейного, социального, религиозного воспитания: общее и различное.....	22
<i>Жаркова В.И.</i> , Актуальные проблемы изучения жизни и творчества А.И. Герцена	27
<i>Назарова С.В., Шевченко Л.Я.</i> Социологические концепции технократизма.....	31
<i>Разуваева М.В., Ярочкина Е.В.</i> Непрерывное образование как целенаправленный процесс роста личности.....	35
<i>Rina Ben Shabo</i> Trends in the development of education system in Israel	39

ЭМПИРИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР

ЭМПИРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

<i>Абдыкаликова К.А.</i> Фитохимическая оценка некоторых лекарственных растений Костанайской области	44
<i>Бродельщикова Л.Е., Севостьянова С.С.</i> Проблема подростковой агрессивности	48
<i>Saleh Najj</i> The degree of teachers' understanding of the concept of self economic management at school.....	52
<i>Saleh Najj</i> The efficiency of control in school self-economic management	56

ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

МЕТОДИКА И ТЕХНОЛОГИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИН

<i>Бисембаева А.К.</i> Компетентностный подход в подготовке будущих педагогов-психологов к профессиональной деятельности в инклюзивной среде.....	61
<i>Калжанов М.У.</i> Предпосылки введения в школьное математическое образование вопросов вероятностного характера	65
<i>Нүгүрбекова Б.О.</i> Физика сабағындағы өзіндік жұмыс – білім жүйесін жоғарылатудағы тиімді бағыттардың бірі.....	70
<i>Сапанова З.Қ.</i> Проблемалық оқыту – ізденіс танымдық әрекеттің негізгі құралы	73

ЖАС ЗЕРТТЕУШІЛЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІ

НАУЧНЫЕ РАБОТЫ МОЛОДЫХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ

<i>Ақанов Ш.К., Асан А.О.</i> Халықпыз, артықкөргенаттытақтан.....	79
<i>Akhmetchina G.G., Kudritskaya M.I., Saden N. Zh.</i> The specifics of the satirical language in kazakh linguistics on the example of gumarakhmetchin’s stories.....	83
<i>Ерманова С.Б., Сұлтанғалиева К.М.</i> Қорқыт ата жырының мазмұндық ерекшеліктері мен тәрбиелік мәні	89

МЕРЕЙТОЙЛЫҚ ҚҰТТЫҚТАУ • ЮБИЛЕЙНОЕ ПОЗДРАВЛЕНИЕ	93
---	----

АВТОРЛАРДЫҢ НАЗАРЫНА • ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ.....	101
---	-----

Компьютерлік беттеу: *С. Худякова*

Түзетушілер: *А. Симонова, К. Байдалы*

Компьютерная верстка: *С. Худякова*

Корректоры: *А. Симонова, К. Байдалы*

Басуға 2016 ж. 10.10 берілді.
Пішімі 60x84/8. Көлемі 10,0 б.т.
Тапсырыс № 0044 Тараламы 300 д.

Қостанай мемлекеттік педагогикалық
институтының баспасында басылған

Подписано в печать 10.10.2016
Формат 60x84/8. Объем 10,0 п.л.
Заказ № 0044 Тираж 300 экз.

Отпечатано в типографии Костанайского
государственного педагогического института